

**TURUN
YLIOPISTO**

”Mä toivon, että se vois parantaa maailmaa”

Haastattelututkimus nuortenkirjallisuuden kokemuskäyttäjien
kirjallisuuskäsityksistä Suomessa

Ennaliina Leiwo

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, Kotimainen kirjallisuus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Turun yliopiston laatuvarmistuksen mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Tekijä: Ennaliina Leiwo
Ohjaajat: Viola Parente-Capkova ja Eevastiina Kinnunen

”Mä toivon, että se vois parantaa maailmaa”. Haastattelututkimus nuortenkirjallisuuden kokemuskäsitteiden kirjallisuuskäsityksistä Suomessa

Pro gradu -tutkielma, 65 s.
Kotimainen kirjallisuus
Maaliskuu 2023

TIIVISTELMÄ

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin nuortenkirjallisuuden kokemuskäsitteiden käytäntöä Suomessa. Tutkin, millaisia nuortenkirjallisuuskäsityksiä kokemuskäsitteillä on. Lisäksi esittelen haastatteluaineistoni perusteella kokemuskäsitteiden määrittelyä ja prosesseja suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa.

Olen haastatellut tutkielmaani varten nuortenkirjallisuuden kokemuskäsitteiden toimineita ihmisiä. Haastattelumetodini oli teemahaastattelu, ja analysoin haastatteluaineistoa aineistolähtöisellä ja teoriasidonnaisella temaattisella analyysillä. Kytken analyysin teoreettisesti lasten- ja nuortenkirjallisuudentutkimukseen sekä feministisiin keskusteluihin kokemuksesta, kokemustiedosta ja kokemusasiatuntijuudesta.

Haastatteluaineistoni perusteella kokemuskäsitteet ymmärtävät kirjallisuuden ja maailman välille monimutkaisen vuorovaikutussuhteen. He mieltävät nuortenkirjallisuudelle erilaisia poliittisia, pedagogisia ja lukijan identiteetin rakentumiseen sekä kirjallisuusmarkkinoihin liittyviä merkityksiä.

Lisäksi kokemuskäsitteillä on näkemyksiä nuortenkirjallisuuden estetiikasta ja etiikasta. Esteettinen ja eettinen merkityksenanto kietoutuvat aineistossani sekä toisiinsa että muihin kirjallisuuskäsitysten osa-alueisiin, ja esitänkin, että etiikan ja estetiikan limittymisestä muihin merkityksenannon järjestelmiin on havaittavissa yhtäläisyyksiä feministisen estetiikan, kriittisen feministisen rotuestetiikan ja lastenkirjallisuuden eettisen estetiikan taidekäsityksiin.

Kokemuskäsitteiden käytännöstä haastatteluissa saamani tiedon sekä kokemuskäsitteiden kirjallisuuskäsitysten perusteella ymmärrän kirjallisuuden kokemuskäsitteiden vähemmistöpoliittisena ja feministisenä käytäntönä. Haastattelemani nuortenkirjallisuuden kokemuskäsitteet ovat kokemusasiatuntijoita, joilla on vahvaa osaamista kirjallisuuden alalta ja informoituja, kriittisiä ja perusteltuja näkemyksiä kirjallisuudesta osana maailmaa.

AVAINSANAT: kokemuskäsitteiden tutkiminen, kokemuskäsitteiden tutkija, sensitiivisyyslukija, kokemusasiatuntijuus, nuortenkirjallisuus, kirjallisuuskäsitteiden tutkiminen, feministinen estetiikka, empiirinen kirjallisuudentutkimus

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat.....	5
1.2	Kokemuslukemista koskeva aiempi tutkimus ja tutkimuksen perustelu	7
2	Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	10
2.1	Tutkimusaiheena nuortenkirjallisuus	10
2.2	Kirjallisuuskäsitykset.....	12
2.2.1	Kirjallisuuskäsityksen määritelmä	12
2.2.2	Nuortenkirjallisuuskäsitysten osa-alueet.....	13
2.3	Feministiset keskustelut.....	21
2.4	Empiirinen kirjallisuudentutkimus	23
3	Aineisto ja menetelmät.....	25
3.1	Haastateltavien tavoittaminen.....	25
3.2	Teemahaastattelut	26
3.3	Temaattinen analyysi ja analyysin kulku.....	27
3.4	Tutkimuseettisiä kysymyksiä.....	30
4	Kokemuslukemisen käytäntö.....	33
4.1	Kokemuslukemisen määrittely	33
4.2	Kokemuslukemisen prosessit.....	38
5	Kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset	43
5.1	Kirjallisuuden poliittisuus	43
5.2	Kirjallisuuden pedagogisuus	46
5.3	Kirjallisuus identiteetin rakentajana.....	48
5.4	Kirjallisuus osana markkinoita	50
6	Pohdinta	53
6.1	Johtopäätökset	53
6.2	Tutkimuksen rajoitukset	56
7	Lopuksi.....	58

Lähteet	60
Liitteet	66
Liite 1. Haastattelukutsu	66
Liite 2. Haastattelukysymykset	67
Liite 3. Tiedote tutkimuksesta	69
Liite 4: Suostumus tutkimukseen	72
Liite 5. Tietosuojaseloste	74

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tämä tutkielma käsittelee kokemuslukemisen tai sensitiivisyyslukemisen käytäntöä suomenkielisessä nuortenkirjallisuudessa sekä kokemuslukijana Suomessa toimivien ihmisten kirjallisuuskäsityksiä. Kokemuslukeminen on yhdysvaltalaisesta kustannusmaailmasta Suomeen rantautunut toimituksellinen käytäntö, jonka pyrkimyksenä on tuottaa kirjallisuuteen mahdollisimman paikkansa pitäviä ja vastuullisia representaatioita erilaisista marginalisoiduista ryhmistä, esimerkiksi LGBTQ+ -ihmisistä¹, vammaisista ihmisistä ja rodullistetuista² ja etnisistä vähemmistöistä³ luetuttamalla teosten käsikirjoituksia vähemmistöryhmiin kuuluvilla koelukijoilla ennen julkaisua. Informaatiotutkija E. E. Lawrence (2020, 30–31) on määritellyt kokemuslukemisen erikoistuneeksi toimitustyöksi, jossa lukijat tarkastelevat julkaisemattomia käsikirjoituksia huomaten, kritisoiden ja korjaten esteettisiä virheitä, joita kirjoittajien ennakkoluulot ja näkökulmien puute saattavat teksteihin synnyttää.

Kokemuslukijat kuuluvat yleensä itse vähemmistöön, jonka kuvauksia kirjallisuudessa tarkastelevat. Kokemuslukijapalvelua Suomessa tarjoava Sateenkaarikynä ry kirjoittaa verkkosivuillaan (<https://sateenkaarikyna.eu/kokemuslukijapalvelu/>) kokemuslukijan työnkuvasta seuraavasti:

Kokemuslukija tai sensitiivisyyslukija (eng. sensitivity reader) on vähemmistöön kuuluva henkilö, joka arvioi omista lähtökohdistaan, miten kyseistä vähemmistöä kuvataan fiktiivisessä tekstissä. Sateenkaarikynä ry:n kokemuslukijat kuuluvat itse seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön ja lukevat siis tekstiäsi peilaten omiin kokemuksiinsa sekä omaan yhteisöönsä.

Kokemuslukemisen käytäntö on lähtöisin lasten- ja nuortenkirjallisuuden julkaisumaailmasta, ja vaikka se on enenevässä määrin suosittua myös aikuisille suunnatussa kaunokirjallisuudessa, erityisesti genrekirjallisuudessa, hyödynnetään kokemuslukemista yhä ennen kaikkea lasten- ja nuortenkirjallisuuden parissa (Lawrence 2020, 33).

¹ LGBTQ+ eli lesbian, gay, bisexual, transgender, queer and questioning, and other sexual and gender minorities.

² Stuart Hall (1992, 279) määrittelee rodullistamisen sorron käytännöksi, jossa ”valkoisuus” ajatellaan normina, ja normista poikkeavat yksilöt määritetään poikkeavuuden perusteella ”rodullisiksi” toisiksi. Niin sanottu rotu ei ole ominaisuus vaan prosessi, jossa toiseutta rakennetaan suhteessa valkoisuuteen.

³ Käytän tutkielmassani ilmaisuja ”vähemmistöt” ja ”marginalisoidut ryhmät” pitkälti synonyymeina. Vaikka esimerkiksi ei-valkoiseksi rodullistetut ihmiset eivät ole globaalisti tarkasteltuna vähemmistö, suhteessa valkoisiin valtakulttuureihin he rakentuvat marginalisoiduksi ryhmäksi.

Vuoden 2023 aikana suomalaisessa mediassa on keskusteltu kokemuslukemisesta ja sensitiivisyyslukemisesta jonkin verran. Suvi Ahola kuvasi käytäntöä *Helsingin Sanomissa* julkaistussa artikkelissa ”Kokemuslukeminen tuli kirjallisuuteen” (19.3.2023), minkä jälkeen aiheesta kirjoitettiin muun muassa *Uudessa Suomessa* (24.3.2023). Keskustelun aiheena on kuitenkin ollut pääasiassa vanhan, jo julkaistun, kirjallisuuden kokemuslukeminen tai sensitiivisyyslukeminen aikalaislukijoita puhuttelevammaksi. Tällaisesta kokemuslukemisesta tai sensitiivisyyslukemisesta kirjoittivat myös Eleonoora Riihinen artikkelissaan ”James Bond -kirjoja julkaistaan uudelleen: Rasistisia ja loukkaavaksi koettuja kohtia on muokattu” (HS 27.2.2023) ja Riitta Koivuranta artikkelissaan ”Agatha Christien dekkariklassikoista poistettiin loukkaavana pidettyä kieltä” (HS 27.3.2023). Tämän tutkielman aiheena ei ole jo julkaistun kirjallisuuden muokkaaminen ajan toiveita tai vaatimuksia vastaavaksi. Haastattelemani kokemuslukijat ovat toimineet kokemuslukijoina poikkeuksetta osana uusien teosten kustannustoimittamisen prosessia, eikä tutkimukseni vastaa kysymyksiin jo julkaistun kirjallisuuden muokkaamisesta.

Erityisesti englanninkielisessä maailmassa, mutta myös Suomessa käydyissä mediakeskusteluissa niin vanhan kuin uudenkin kirjallisuuden kokemuslukemista on pidetty toisinaan sensuroivana käytäntönä ja taiteen vapauden kaventajana. Toisaalta uuden kirjallisuuden kokemuslukemista on tarkasteltu muuta kustannustoimittamista vastaavana toimituksellisena työnä. Kun pohditaan, onko kokemuslukeminen verrattavissa muuhun asiantuntijatyöhön osana kustannusprosessia vai onko se holhoavaa, lukijaa aliarvioivaa tai jopa sensuuria, keskustelut kietoutuvat kysymyksiin taiteilijan ilmaisunvapaudesta ja lukijan autonomiasta. Keskusteluissa törmäävät toisiinsa erilaiset ideologiat ja arvot, mutta myös erilaiset kirjallisuuskäsitykset, joissa tekijän rooli kirjallisuuden synnyssä sekä näkemykset kirjallisuuden esteettisistä ja välineellisistä arvoista painottuvat eri tavoin.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisista kirjallisuuskäsityksistä käsin Suomessa toimivat nuortenkirjallisuuden kokemuslukijat työtään tekevät. Tutkimus on empiiristä kirjallisuudentutkimusta: olen haastatellut nuorille suunnattua kaunokirjallisuutta kokemuslukeneita tai sensitiivisyyslukeneita ihmisiä, joiden haastattelujen litteraatteja analysoin kirjallisuustieteellisten kysymyksenasettelujen avulla. Lisäksi esittelen haastatteluaineistoni perusteella kokemuslukemisen käytäntöä suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa.

Tutkielmani etenee seuraavasti. Luvussa 1.2 ”Kokemuslukemista koskeva aiempi tutkimus ja tutkimuksen perustelu” perustelen tutkimusaiheeni valinnan ja rajauksen. Luvussa 2 ”Tutkimuksen teoreettinen viitekehys” esittelen teoreettisen viitekehysten, jossa aihetta tarkastelen. Luvussa 3 ”Aineisto ja menetelmät” esittelen aineistonkeruuprosessini, tutkielmassa käyttämäni analyysimenetelmät sekä analyysin kulun. Luvussa 4 ”Kokemuslukemisen käytäntö” erittelen haastatteluaineistoni perusteella kokemuskäyttäjien tapoja määrittellä kokemuslukemista. Lisäksi esittelen kokemuslukemisen käytännön prosesseja Suomessa. Luvussa 5 ”Kokemuskäyttäjien kirjallisuuskäsitykset” vastaan tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia kirjallisuuskäsityksiä nuortenkirjallisuuden kokemuskäyttäjillä on: esittelen temaattisen analyysin avulla haastatteluaineistosta identifioimani neljä kokemuskäyttäjien kirjallisuuskäsitysten osa-alueita. Luvussa 6 ”Pohdinta” liitän kokemuskäyttäjien kirjallisuuskäsitykset taiteenfilosofiseen kontekstiinsa sekä arvioin tutkimukseni tuloksia. Lopuksi esittelen muutamia tutkielmani aiheeseen liittyviä jatkotutkimuksen paikkoja sekä totean, että empiirisillä menetelmillä on runsaasti toistaiseksi lunastamatonta potentiaalia vastata lukuisiin kirjallisuudentutkimuksen kannalta kiinnostaviin kysymyksiin.

1.2 Kokemuslukemista koskeva aiempi tutkimus ja tutkimuksen perustelu

Tutkimusaiheeni on relevantti, sillä kokemuslukemista ei ole tutkittu Suomessa lainkaan ja myös kansainvälisesti tutkimusta on vähän. Kaunokirjallisuuden kokemuslukemisen käytäntö ja sen hyödyntäminen kytkeytyvät väistämättä kustannusmaailmassa ja laajemmin yhteiskunnassa vaikuttaviin käsityksiin kirjallisuuden erilaisista taiteellisista ja ulkokirjallisista merkityksistä sekä kuvitellun ja todellisen suhteista. Niinpä tutkimus aiheesta tuottaa uutta tietoa yhdestä suomalaisesta kustannusmaailmassa vaikuttavasta, suosiotaan parhaillaan kasvattavasta toimintatavasta ja toimintatavan taustalla vaikuttavista kirjallisuuskäsityksistä, mutta mahdollisesti 2020-luvun Suomen nuortenkirjallisuuskäsityksistä myös laajemmin.

Laajin löytämäni kokemuslukemista käsittelevä tutkimus on Deborah Thurmanin väitöskirja *The Sensitivity Readers: Managing Affect in Post-Civil Rights Era Literary Institutions* (2021). Tutkimus ei kuitenkaan ole tekijän toiveesta luettavissa ennen vuotta 2031, enkä ole useista yrityksistä huolimatta saanut Thurmaniin yhteyttä, joten en ole voinut tutustua tutkimukseen. Thurmanin lisäksi kokemuslukemista on tutkinut informaatioetiikan näkökulmasta E. E. Lawrence, joka arvioi artikkelissaan ”Is Sensitivity Reading a Form of

Censorship?” (2020) väitteitä käytännön sensuroivuudesta suhteessa kirjastoalan ammattietiikkaan. Lawrence ei tarkastele tutkimuksessaan empiiristä aineistoa, vaan arvioi käytäntöä aihetta koskevien englanninkielisten verkkokirjoitusten perusteella.

Mediakeskustelu kokemuslukemisesta on saanut Suomessa jalansijaa vuoden 2023 aikana ja esimerkiksi aihetta koskevien suomenkielisten lehtiartikkelien määrä on jopa moninkertaistunut vuoden kuluessa. Kun aloitin tutkielmatyöskentelyn vuoden 2022 syyskuussa, hakusanat kokemuslukeminen ja sensitiivisyyslukeminen tuottivat Googlen hakukoneesta muutamia relevantteja tuloksia, mutta vuoden 2023 lopulla hakutuloksia löytyy jo kymmeniä. Vuonna 2023 aihe näkyi jopa Helsingin kirjamessuilla Suomen Kirjailijaliiton tuottamassa keskustelussa otsikolla ”Kokemusasiantuntijuus ja sen käyttö kirjallisuudessa”.⁴ Kokemuslukeminen siis puhuttaa yhä enemmän.

Tutkimusaiheeni on juuri nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset kolmesta syystä. Ensinkin, koska kokemuslukemisen käytännöstä ei ole juuri aiempaa tutkimusta, on luonteva ratkaisu tarkastella käytäntöä siinä kontekstissa, jossa se on yleisintä – nuortenkirjallisuuden kontekstissa. Toinen syy aiheen valintaan on henkilökohtainen: olen kiinnostunut nuortenkirjallisuudesta. Olen seurannut nuortenkirjallisuudesta blogialustoilla ja sosiaalisessa mediassa niin englanniksi kuin suomeksikin käytyjä keskusteluja aktiivisesti yli vuosikymmenen ajan, ja rajaus juuri nuortenkirjallisuuteen on perusteltua, sillä minulla on nuortenkirjallisuuden kentästä paitsi asiantuntemusta, myös harrastuneisuutta.

Kolmas syy liittyy nuortenkirjallisuuden lajille miellettyihin erityisiin välineellisiin merkityksiin. Nuortenkirjallisuudelle kirjallisuutena on määritetty historiallisesti merkityksiä tai tarkoituksia, jotka liittyvät kirjallisuudenlajin kohdeyleisöön: nuortenkirjallisuuden on ajateltu opettavan ja kasvattavan nuorta lukijaansa, ja sen keskeisiksi tehtäviksi on mielletty ohjata nuorta lukijaa elämään moraalisesti hyvää elämää toimivana osana yhteiskuntaa, laajentaa nuoren lukijan maailmankuvaa sekä kehittää tämän kuvittelu- ja empatiakykyä (Voipio 2022, 82). Käsitys nuorille kirjoitetusta kirjallisuudesta erityisellä tavalla kasvattavana elää myös kirjallisuudentutkimuksessa, ja kysymys siitä, tulisiko nuorelle yleisölle kirjoitettua ja markkinoitua kirjallisuutta lähestyä ensisijaisesti didaktisesta

⁴ Keskustelijoina Laura Honkasalo, Emmi Itäranta ja Sini Helminen.

näkökulmasta vai kirjallisuutena, on jopa lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimuksen keskiössä. (Nikolajeva 2010, 6.)⁵

Yhtäältä tällainen tutkimusnäkökulmien kahtiajako heijastaa lasten- ja nuortenkirjallisuuden kentällä laajemminkin vaikuttavia kirjallisuuskäsityksiä: lasten- ja nuortenkirjallisuudelle mielletään runsaasti ulkokirjallisia merkityksiä ja tarkoituksia, mutta kirjallisuutena sillä on väistämättä myös esteettinen funktio. Toisaalta, vaikka kahtiajako on juuri lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimuksessa erityisen silmiinpistävä, voi perusjaon yleistää koskemaan myös muuta kirjallisuudentutkimusta ja kirjallisuuskeskustelua. Kuten Maria Nikolajeva (2010, 6–7) on huomauttanut, vaikka ideologiset tai pedagogiset sävyt ovat usein lasten- ja nuortenkirjallisuudessa eksplisiittisempiä kuin niin sanotussa aikuisten kirjallisuudessa, kyse on aste-eroista eri kirjallisuudenlajien välillä, ei laadullisesta erosta ideologisen ja ”puhtaasti taiteellisen” kirjallisuuden välillä. Tämä ajatus – kaiken kirjallisuuden ideologisuuden ja välineellisyyden tunnustaminen jonain, mikä on totta yhtä aikaa kirjallisuuden taiteellisten arvojen kanssa⁶ – tarjoaa kiinnostavan näköalan, josta käsin tutkia nuortenkirjallisuuden kokemuskokemista, mutta myös kokemuskokemisen käytäntöä laajemmin.

⁵ Nikolajeva (2010, 6–7) kutsuu tätä tutkimusnäkökulmien ja tutkimusta ohjaavien kirjallisuuskäsityksien jakautuneisuutta nimityksellä “literary-didactic split”.

⁶ Palaan kirjallisuuden välineellisyyden kysymyksiin luvussa 2.2.1 ”Kirjallisuuskäsityksen määritelmä”.

2 Tutkimuksen teorettinen viitekehys

Tässä luvussa esittelen niitä keskusteluita, joiden valossa tarkastelen nuortenkirjallisuuden kokemuslukemisen käytäntöä ja kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksiä tässä tutkielmassa. Liitän käytännön teoreettisesti nuortenkirjallisuudentutkimukseen sekä feministisiin keskusteluihin kokemuksesta, kokemustiedosta ja kokemusasiatuntijuudesta. Tutkielmani kytkeytyy myös kirjallisuuskäsitysten tutkimukseen ja on menetelmiltään empiiristä kirjallisuudentutkimusta.

2.1 Tutkimusaiheena nuortenkirjallisuus

Suomessa nuortenkirjallisuudesta puhutaan usein yhdessä lastenkirjallisuuden kanssa: puhumme lasten- ja nuortenkirjallisuudesta tai lastenkirjallisuudesta sisältäen myös nuortenkirjallisuuden. Nuortenkirjallisuus on kuitenkin myös lastenkirjallisuudesta erillinen kirjallisuudenlaji, jonka alle kuuluvat ainakin varhaisnuortenkirjallisuus ja Young Adult - kirjallisuus eli nuorten aikuisten kirjallisuus. Varhaisnuortenkirjallisuudella viitataan noin 10–13-vuotiaille suunnattuun kirjallisuuteen, ja nuorten aikuisten kirjallisuuden määritelmät mainitsevat lajin kohderyhmäksi yleensä noin 12–21-vuotiaat nuoret⁷. Kohderyhmään perustuvat erottelut kirjallisuudenlajien välillä ovat kuitenkin liukuvia ja mielivaltaisiaakin, ja teoksen määrittelemisen nuortenkirjallisuudeksi perustuukin usein pääasiassa kustantajan asettamaan markkinoinnin kohderyhmään. Kustantajien määrittämät kirjastoluokat vaikuttavat siihen, mihin teokset hyllytetään esimerkiksi kirjastoissa ja kirjakaupoissa, mikä vaikuttaa siihen, mitä mikäkin kirjallisuus on ja keiden käsiin se päätyy. Tutkielmassani käsitän nuortenkirjallisuudeksi lajin laajassa merkityksessä kaiken nuorille suunnatun kirjallisuuden mukaan lukien nuorten aikuisten kirjallisuuden ja varhaisnuortenkirjallisuuden, mutta pois lukien lastenkirjallisuuden. Käytännössä haastattelemieni kirjallisuuden kokemuslukijoiden kokemuslukema nuortenkirjallisuus on kuitenkin pääasiassa nuorten aikuisten kirjallisuutta.

Kytken tutkielmani teoreettisesti sekä lasten- ja nuortenkirjallisuuden (*children's and adolescent literature*) että nuorten aikuisten kirjallisuuden (*young adult literature*) tutkimukseen. Tutkielmani kannalta olennainen tutkimuksellinen viitekehys on niin kutsutun monikulttuurisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden⁸ tutkimus, sillä marginalisoitujen ryhmien

⁷ Thomas W. Bean ja Karen Moni (2003, 639) määrittävät nuorten aikuisten kirjallisuuden kohderyhmäksi 12–20-vuotiaat, Cat Yampbell (2015, 149) 14–21-vuotiaat ja Janet Alsup (2010, 17) 12–18-vuotiaat.

⁸ Kirjallisuudentutkimuksessa käytetään usein ilmaisua ”monikulttuurinen lasten- ja nuortenkirjallisuus” (*multicultural literature for children and young adults*) kun viitataan lasten- ja nuortenkirjallisuuteen, jossa

kuvauksen poliittisuutta lasten- ja nuortenkirjallisuudessa on tutkittu erityisesti tässä yhteydessä. Olennaisia ovat myös LGBTQ+ -nuortenkirjallisuudentutkimuksessa käydyt keskustelut esimerkiksi vähemmistöryhmien kirjallisen kuvauksen samastuttavuudesta ja niin sanotusta autenttisuudesta. Keskeisimpiä tutkijoita tutkielmani kannalta ovat Maria Nikolajeva ja Roberta Seelinger Trites, jotka ovat molemmat tarkastelleet valtaa lasten- ja nuortenkirjallisuuden aiheena, mutta myös osana lajin perimmäistä toimintalogiikkaa jo vuosikymmeniä. Myös keskustelut nuortenkirjallisuuden lukijuudesta ja vaikutuksista lukijoihin ovat tutkielmani kannalta relevantteja: erityisesti pedagogisesti suuntautuneessa lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimuksessa on pohdittu runsaasti niin nuortenkirjallisuuden oletettuja lukijoita ja kirjallisen vaikuttamisen tapoja kuin sitäkin, millaiset vaikutukset lukijaan olisivat toivottuja, millaiset epätoivottuja.

Nojaan tutkielmassani suomenkielisen lasten- ja nuortenkirjallisuudentutkimuksen lisäksi paljon angloamerikkalaiseen tutkimukseen siitä yksinkertaisesta syystä, että englanninkielistä tutkimusta on suomenkielistä enemmän, ja esimerkiksi keskusteluja nuortenkirjallisuuden moninaisuudesta on käyty englanninkielisessä maailmassa huomattavasti pidempään ja laajemmassa mittakaavassa kuin Suomessa. Englanninkielisen maailman keskustelujen soveltaminen Suomen kontekstiin ei ole ongelmattonta. Kuten Lydia Kokkola ja Sara Van den Bossche (2020) ovat huomauttaneet, esimerkiksi englanninkielisen nuortenkirjallisuuden kentillä viime vuosina käytyjen moninaisuuskeskustelujen – joihin myös kokemuslukemisen käytäntö liittyy – tuominen problematisoimatta suomalaiselle kirjallisuuskentälle ei tuota parhaita mahdollisia tuloksia, sillä Suomi on hyvin erilainen ympäristö kulttuuripoliittiselle keskustelulle kuin Yhdysvallat tai Iso-Britannia. Toisaalta englanninkielisessä maailmassa käytyjä keskusteluja ei kannata sivuuttaa. Vaikka konteksteissa on eroja, niissä on myös yhtäläisyyksiä, ja erityisesti yhdysvaltalaisella kulttuuripoliitikalla ja kulttuurikeskusteluilla on vaikutusvaltaa myös Suomessa. Hyödynnän yhdysvaltalaisia ja englantilaisia nuortenkirjallisuudentutkimusta analyysini tukena silloin, kun se on tutkimani aiheen kehystyksen kannalta tarpeen.

2.2 Kirjallisuuskäsitykset

2.2.1 Kirjallisuuskäsityksen määritelmä

Puhuessani ”kirjallisuudesta” lähdän liikkeelle Terry Eagletonin klassikkoteoksessaan *Kirjallisuusteoria. Johdanto* (1983/1997, 21–23) esittämästä näkemyksestä: Eagletonin mukaan kirjallisuus ei ole jotain tiettyä ja pysyvää ajasta ja paikasta riippumatta, vaan kirjallisuuden käsite on sopimus, jonka sisällöstä käydään jatkuvaa neuvottelua, ja johon vaikuttavat kaikki ne tavat, joilla tekstit ovat olemassa suhteessa ihmisiin – eli esimerkiksi historiallinen aika ja ympäröivä yhteiskunnallinen ja taloudellinen konteksti. Myös Liisa Steinby (2013, 26–28) on korostanut kirjallisuuden käsitteen muuttuvaisuutta ja kontekstisidonnaisuutta. Hän on todennut, että käsitykset kirjallisuudesta muodostuvat sosiaalisissa ja poliittisissa konteksteissa, joten kun kulttuuriset, poliittiset tai esimerkiksi taloudelliset muutokset nostattavat lausuntoja, joissa korostuu esimerkiksi taiteen eettinen tai poliittinen merkitys, vaikuttavat nämä koko kulttuuriseen ilmapiiriin ja kirjallisuusinstituutioihin. Tämän tutkielman aihe, kokemuslukemisen käytäntö, on mielestäni kiinnostava tapausesimerkki Steinbyn kuvaamasta kehityskulusta. Viime vuosikymmenten aikana tapahtuneet suuret kulttuuriset ja sosiaaliset muutokset vähemmistöjen yhteiskunnallisessa näkyvyydessä ovat johtaneet hyvin konkreettisiin muutoksiin kirjallisuusinstituutioissa, kun kokemuslukemista on alettu hyödyntää yhä enemmän osana vähemmistöjä kuvaavien teosten julkaisuprosesseja.

Pirjo Lyytikäinen (1995, 12) tarkoittaa kirjallisuuskäsityksellä tapoja, joilla artikuloidaan sitä, mitä kirjallisuus on, sitä, mitä sen tulisi olla, ja sitä, mikä sen paikka kulttuurissa ja diskurssien maailmassa on. Määrittelen kirjallisuuskäsityksen tutkielmassani Lyytikäisen määritelmää mukailen: kun tutkin aineistooni sisältyviä kirjallisuuskäsityksiä, olen kiinnostunut puheesta, johon sisältyy käsityksiä siitä, mitä ja millaista kirjallisuus on, mitä ja millaista kirjallisuuden pitäisi olla, ja millaisena osana kulttuurista ympäristöä ja kirjallisuusinstituutioita se näyttäytyy. Lyytikäinen kuitenkin tarkoittaa kirjallisuuskäsityksellä kunkin aikakauden dominoivaa käsitystä kirjallisuudesta, joka erottaa kirjalliset periodit toisistaan. Tutkielmani kannalta tällaista määritelmää hyödyllisempi on Anna Helteen (2009, 29–30) näkemys, jonka mukaan kirjallisuuskäsitykset ovat diskursiivisia muodostelmia, joita on jokaisena aikana useita rinnakkaisia ja päällekkäisiä. En tee diskurssianalyysia, mutta jaan Helteen näkemyksen siitä, että relevantti kysymys saattaa olla,

ei vain se, millainen kirjallisuuskäsitys määrittää tiettyä aikakautta, vaan myös se, millaisia kirjallisuuskäsityksiä esimerkiksi tietyillä ammattikunnilla tietyistä kirjallisuudenlajeista on.

Tässä tutkielmassa määritän kirjallisuuskäsitysten osa-alueiksi tai ulottuvuuksiksi ne erilaiset merkityksenannon ja arvottamisen kehykset, joihin suhteessa haastatteleman kokemuskirjailijan kirjallisuutta käsitteellistävät. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset kirjallisuudelle annetut merkitykset ja tarkoitukset. Kaikessa kirjallisuudentutkimuksessa ja kirjallisuuspuheessa on läsnä oletus kirjallisuuden esteettisestä funktiosta, mutta kirjallisuudelle voidaan antaa esteettisten merkitysten ohella myös välineellisiä, esimerkiksi tiedollisia, moraalisia, emotionaalisia, identiteetin rakentumista koskevia tai taloudellisia merkityksiä. Se, kuinka mitään funktiota painotetaan, vaihtelee muun muassa historiallisen ajan, paikan, tutkimuksellisen koulukunnan ja kirjallisuudenlajin mukaan, kuten Steinby (2013, 26–28) on huomauttanut. Esittelen tutkielmani kannalta olennaiset nuortenkirjallisuuskäsitysten osa-alueet seuraavassa luvussa 2.2.2 ”Nuortenkirjallisuuskäsitysten osa-alueet”.

Välineellisyydellä tarkoitan tässä tutkielmassa kaikkia sellaisia merkityksenannon kehyksiä, joissa taide ei ole vain päämäärä itsessään vaan myös väline jonkin toisen päämäärän saavuttamiseksi. En näe taiteen välineellisyyttä lähtökohtaisesti negatiivisena asiana, vaan minulle välineellisyys on ennen kaikkea taiteen maailmassa olon kiistämätön olosuhde. Lasten- ja nuortenkirjallisuus on siihen liittyvien pedagogisten odotusten takia aina ollut välineellistä ja tulee aina olemaan. Niin on kuitenkin kaikki muukin taide, muun muassa kapitalistisen talousjärjestelmän takia, mutta myös yksinkertaisesti siksi, että elämme maailmassa, joka vaikuttaa taiteeseen, ja johon taide vaikuttaa. On tärkeää tarkastella ja arvioida välineellisyyden tapoja ja seurauksia tapauskohtaisesti, ja tämä tutkielma on osaltaan puheenvuoro tällaisen arvioinnin puolesta. Toisaalta, kuten Laura Karttunen (2022) ehdottaa, välineen ja päämäärän välistä dualismia on syytä problematisoida taiteentutkimuksessa aiempaa enemmän. Kuten tämäkin tutkielma toivoakseni näyttää, estetiikkaa ei voi todella irrottaa politiikasta, pedagogiikasta tai taloudellisista kysymyksistä, joten kenties meidän on syytä olla aiempaa kiinnostuneempia tavoista, joilla se kietoutuu näihin kysymyksiin – vaikka se sitten vaatisi kokonaan uusia ja kenties vielä olemattomia teoreettisia kehystyksiä.

2.2.2 Nuortenkirjallisuuskäsitysten osa-alueet

Aineistossani kokemuskirjailijoiden kirjallisuuskäsitysten osa-alueiksi muodostuvat seuraavat neljä kirjallisuuden merkityksenannon kehystä: kirjallisuuden poliittisuus, kirjallisuuden pedagogisuus, lukijan identiteetin rakentuminen sekä kirjallisuusmarkkinat. Olen konstruoinut

nämä neljä osa-aluetta aineistostani aineistolähtöisesti ja teoriasidonnaisesti: lähtökohtanani on ollut konstruoida teemat aineiston perusteella, mutta olen tehnyt tämän jatkuvassa dialogissa teorian kanssa. Lisäksi kokemuskirjoitusten kirjallisuuskäsitysten kannalta keskeisiä merkityksenannon kehyksiä tutkielmassani ovat estetiikka ja etiikka. Toisin kuin neljä muuta kirjallisuuskäsitysten osa-aluetta, estetiikka ja etiikka eivät muodosta temaattisessa analyysissäni omia teemojaan. Niiden merkitys on kuitenkin olennainen, sillä esteettinen ja eettinen merkityksenanto läpäisevät analyysini muita teemoja. Seuraavissa alaluvuissa esittelen tutkielmani kannalta olennaiset kirjallisuuskäsitysten osa-alueet teoreettisessa kontekstissaan, erityisesti nuortenkirjallisuuden tutkimuksen valossa.

Nuortenkirjallisuuden poliittisuus

Yhteiskunnallisessa keskustelussa politiikka tavataan usein mieltää sanan suppeassa merkityksessä, julkisen alueelle, instituutioiden toimintaan rajoittuvana ”yhteisten asioiden hoitamisenä” (Rossi 2015, 73). Laajemmin ymmärrettynä politiikka ei kuitenkaan rajoitu vain sille omistautuneiden tahojen piiriin, vaan se on jatkuvaa valtakamppailua, jota käydään kaikilla elämänalueilla – mukaan lukien taiteessa ja mediassa, representaatioiden alueella. Vaikka representaatio on esitys, se on aktiivisessa ja tuottavassa suhteessa todellisuuteen: sillä on suoraa vaikutusta siihen, miten todelliset asiat ja esimerkiksi ihmisryhmät tulevat nähtyksi ja kohdatuksi (Paasonen 2010, 47–48). Siksi representaatio on poliittinen kysymys. Kirjallisen representaation politiikasta on keskusteltu erityisesti vähemmistökuvausten kontekstissa, sillä kysymykset haitallisista representoinnin tavoista liittyvät usein erilaisiin marginalisoihiin ryhmiin (Cai 2002, 67–71). Kuten Stuart Hall (1999, 122, 192) on huomauttanut, siinä, missä niin sanottuun valtaväestöön kuuluvat kirjallisuuden henkilöhahmot saavat useimmiten tulla kuvatuksi yksilöinä ja kokonaisina ihmisinä, vähemmistöt tavataan kuvata yksinkertaisten ja liioitellen, stereotyyppien kautta. Niinpä vähemmistöryhmien representoiminen kirjallisuudessa on paitsi kirjallinen, myös sosiopoliittinen kysymys.

Suomalaisen nuortenkirjallisuuden kontekstissa julkinen keskustelu representaation politiikasta on edennyt jouhevammin kuin taidekeskusteluissa yleensä. Osasyynä tähän on luultavasti se, että käsitys nuortenkirjallisuuden kohdeyleisöään opettavasta ja ohjailevasta tarkoituksesta on nuortenkirjallisuusyhteisöissä yleisesti jaettu ja melko hyväksytty. Nuortenkirjallisuutta ei pidetä sellaisena taiteena, joka on erillään yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta vaikuttamisesta, vaan lasten- ja nuortenkirjallisuuden kontekstissa on selvää, että

näillä kirjallisuudenlajeilla on erityiset oletetut lukijakuntansa – lapset ja nuoret – jotka teokset ottavat huomioon erilaisin tavoin. Nuortenkirjallisuus toimii institutionaalisen sosialisoinnin diskurssina, kuten Trites (2000, 22–27) asian muotoilee, joka pyrkii vaikuttamaan lukijoihinsa joko suoraan tai epäsuorasti. Suomalaisessa kirjallisuushistoriassa tämä on tarkoittanut usein moraalista kasvattavuutta ja nationalismia, mutta viime vuosikymmeninä myös suvaitsevaisuus ja erilaisuuden ymmärtäminen ovat nousseet tärkeiksi teemoiksi lasten- ja nuortenkirjallisuudessa.

On esitetty, että yhteiskunnassa käynnissä olevat muutokset – esimerkiksi nopeat muutokset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisessa näkyvyydessä, tietoisuus käynnissä olevasta ekokatastrofista tai valtavirtaistuvat keskustelut rasismista – näkyvät lasten- ja nuortenkirjallisuudessa aikuisten kirjallisuutta nopeammin (Jokilaakso 2022, 21).

Nuortenkirjallisuus onkin korostuneen poliittinen kirjallisuudenlaji. Eksplisiittisen poliittista ja vaikuttamaan pyrkivää nuortenkirjallisuutta on esimerkiksi huippusuosittu nuorille aikuisille suunnattu ilmasto- ja dystopiakirjallisuus, joka osallistuu aktiivisesti keskusteluihin yhteiskunnan nykytilasta sekä toivotuista ja epätoivotuista tulevaisuuksista (ks. esim. Curry 2013). Suurin osa nuorille suunnatuista teksteistä välittää ideologioitaan kuitenkin epäsuorasti, ja kuten Trites (2000, 24) on huomauttanut, myös ne teokset, jotka eivät ole eksplisiittisesti poliittisia, heijastavat vääjäämättä joitain sosiopoliittisia näkemyksiä ja arvoja. Teosten välittämiä poliittisia näkemyksiä saattaa olla vaikea havaita erityisesti, jos ne mukailevat vallitsevia yhteiskunnallisia ideologioita, mutta havaitsemisen vaikeus ei tarkoita politiikan poissaoloa.⁹

Nuortenkirjallisuuden pedagogisuus

Nuortenkirjallisuus on siitä poikkeuksellinen kirjallisuudenlaji, että se määrittyy selkeiden lajiipiirteiden sijaan sen intentionaalisen eli tarkoitetun yleisön kautta (Voipio 2022, 81). Tämä tarkoitettu yleisö on historiallisesti tuottanut nuortenkirjallisuudelle erityisen merkityksen: niin kauan kuin erityisesti nuorille suunnattua kirjallisuutta on kirjoitettu, on sen käsitetty palvelevan erityistä pedagogista eli opettavaa tarkoitusta. Tämä pätee myös nuorten aikuisten kirjallisuuteen. Vaikka on houkuttelevaa ajatella postmodernin aikakauden tuotteena syntyneen nuorten aikuisten kirjallisuuden lajin haastavan instituutioita ja yhteiskunnan niin sanottua status quota, genren historian jäljittäminen kauemmaksi kertoo toista ja vähemmän

⁹ Trites (2018) on tarkastellut tällaisena nuortenkirjallisuudessa vaikuttavana näkemyksenä, jonka ideologisuutta voi olla vaikea tunnistaa, uusliberaalia yksilökeskeisyyttä, Ebony Elizabeth Thomas (2019) syvälle kulttuuriseen ymmärrykseemme kutoutuneen "tumman fantastisen" (*the dark fantastic*) rasistista ideologiaa.

suoraviivaista tarinaa (Talley 2011, 228). Länsimainen nuortenkirjallisuus on syntynyt pitkälti didaktisista eli kasvattavista ja moraalien lujittamiseen pyrkivistä lähtökohdista, ja historia on jättänyt jälkensä myös lajin nykyisyyteen.

Vaikka nykynuortenkirjailijat pyrkivät pitkälti välttämään ilmeistä tendenssipitoista kasvattavuutta, lajityyppiin sisältyy yhä kasvattavia ja holhoaviakin piirteitä, joita voidaan pitää jopa reunaehtoina nuortenkirjallisuuden lajille. Nuortenkirjallisuudelle tyypillinen ”initiaatioluonne” aikuistuvan nuoren opastajana sovinnaiseen elämään näkyy myös uusissa nuortenromaaneissa (Heikkilä-Halttunen 2013, 253) ja kuten Trites (2000, ix, 73) on todennut, silloinkin, kun nuortenkirjallisuus näyttäytyy lukijalle kumouksellisena, on epäsovinnaisuus usein vain pintaa, jonka alta löytyy samaa vanhaa didaktisuutta, ohjailua ja manipulointia.¹⁰ Nuortenkirjallisuudessa vallan kysymykset ovat usein läsnä teoksen maailmassa käytyjen valtakamppailujen kuvauksessa, mutta myös kirjailijan valtana suhteessa lukijaan: nuortenkirjallisuus instituutiona pyrkii yhtä aikaa sekä voimaannuttamaan että alistamaan nuoria lukijoita (Trites 2000, xii; Nikolajeva 2010, 6–8).¹¹

Suoranaisen kasvattamisen ohella kirjallisuus voi vaikuttaa nuoreen lukijaan myös hienovaraisemmin. On esitetty, että kaunokirjallisuuden lukeminen voi esimerkiksi laajentaa mahdollisen tajua (Meretoja 2018, 17–18) tai opettaa asettumista toisen kokemukseen ja näkökulmaan. Nykynuortenkirjallisuuden keskeiseksi tehtäväksi mielletäänkin usein nuoren lukijan maailmankuvan avartaminen: Rudine Sims Bishopin (1990) mukaan nuortenkirjallisuus on kuin ikkuna, jonka läpi lukija voi nähdä toisenlaisen ihmisen elämään ja saada omaa elämäänsä laajemman perspektiivin maailmaan. Maailman tarkasteleminen kirjallisuuden ikkunasta sosialisoi tarkastelijaa osaksi yhteiskuntaa, opettaa, tarjoaa tietoa – kuten Silja Juopperi (2018, 69–70) on todennut, vapaa-ajan lukemistosta ammennetaan tietoa – silloinkin, kun kysymyksessä ei ole tietokirja – ja kehittää kuvittelukykyä. Parhaassa tapauksessa kaunokirjallisuus voi Bishopin mukaan olla jopa ovi, josta lukija voi astua toisen,

¹⁰ Tritesin (2000) mukaan nuortenkirjoissa on usein kyse jopa enemmän vallasta ja sen kanssa toimeen tulemisesta kuin kasvamisesta. Nuorille suunnatussa kirjallisuudessa kuvataan usein nuoren yksilön joutumista konfliktiin jonkin hänen elämänsä vaikuttavan instituution kanssa, kapinointia sitä vastaan, ja lopulta sopeutumista tavalla tai toisella osaksi vallitsevaa sosiaalista ja yhteiskunnallista järjestystä. Trites tarkastelee tätä ristiriitaa sopeutumiseen pyrkivänä paradoksina (*the paradox of rebelling to conform*).

¹¹ Maria Nikolajeva (2010) kutsuu maailmassa vallitsevaa normatiivista järjestystä, joka tekee lapsista marginalisoidun vähemmistön, aetonormatiivisuudeksi. Käsite on analogia queer-teoreettisten keskusteluiden tunnetuksi tekemälle ”heteronormatiivisuuden” käsitteelle. Nikolajeva määrittelee aetonormatiivisuuden teoksessaan *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers* (2010, 8) seuraavasti: ”Aetonormativity (Lat. aeto-, pertaining to age), adult normativity that governs the way children’s literature has been patterned from its emergence until the present day”. Kyse on siis vallasta ja hallinnasta, joka läpäisee lasten- ja nuortenkirjallisuutta lajina. Aetonormatiivisuus on sekä lapsille ja nuorille suunnatun kirjallisuuden esteettinen keino tai piirre että pedagogis-poliittinen vaikuttamisen väline.

itselle vieraan kokemuksen kanssakokijaksi. Toista ei tyydytä vain tarkastelemaan lasin takaa, vaan lukeminen on elämyksellistä ja myötäelävää.

Nuortenkirjallisuus identiteetin rakentajana

Identiteetin kysymykset ovat yksi nuortenkirjallisuuden keskeisimmistä teemoista (Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 5–6).¹² Tyypillisesti nuortenkirjat käsittelevät nuorten henkilöhahmojen kasvua sekä kokemuksia, joiden myötä he oppivat itsestään, kasvavat emotionaalisesti ja sosiaalisesti ja tulevat tietoisemmiksi identiteetistään ja suhteistaan toisiin. Kuten lajin pedagoginen erityisyys, myös identiteetin kysymysten käsittelyn korostuminen nuortenkirjallisuudessa liittyy nuoriin ihmisiin kirjallisuudenlajin oletettuina lukijoina. Esimerkiksi samastumisen kokemukset ovat keskeisiä kaunokirjallisuuden lukemiselle yleensä (ks. esim. Felski 2008; Juopperi 2018), mutta on väitetty, että nuoria lukijoita rohkaistaan identifioitumaan kirjallisuuden henkilöhahmoihin korostuneesti: se, että teksteihin oletetaan – ja opetetaan – samastumisen paikkoja on nuortenkirjallisuudessa pikemminkin sääntö kuin poikkeus (Nikolajeva 2010, 185). Kuten Bishop (1990) on todennut, nuortenkirjallisuus toimii ikkunana, josta tarkastella itselle vierasta maailmaa, sekä ovena näihin maailmoihin, mutta yhtä aikaa se on myös peili, josta lukija voi tarkastella ja etsiä itseään.

Nuorten aikuisten kirjallisuudessa identiteetin ristiriidat ja kasvu eivät kuitenkaan tapahdu vain yksilön sisäisissä konflikteissa. Lajia määrittävässä postmodernissa identiteettikäsitteessä identiteetti ei ole yksilön muuttumaton ydin vaan se on kytköksissä laajempiin sosiaalisiin ja poliittisiin diskursseihin – rotuun, sukupuoleen, etnisyyteen, luokkaan, seksuaaliseen suuntautumiseen ja niin edelleen – ja muodostuu näiden paineessa (Trites 2018, 14–15). Identiteetin muodostuminen yhteiskunnan paineessa on yhä useamman nuortenromaanin aihe: siinä, missä lastenkirjallisuus tavallisesti keskittyy itsen ja itseymmärryksen teemoihin, nuortenkirjallisuus käsittelee sosiaalisia rakennelmia ja yhteiskunnan ja yksilön välisiä suhteita (Trites 2000, 20). Janet Alsupin (2010, 7–8, 13) mukaan nuorten aikuisten kirjallisuudella voi olla erityisiä terapeuttisia merkityksiä nuorille lukijoille juuri siksi, että sen lisäksi, että laji käsittelee yksilön suhdetta itseensä ja toisiin, se tarkastelee myös yksilön suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Esimerkiksi nuorta vähemmistöön kuuluvaa lukijaa kirjallisuus saattaa auttaa kasvamaan yksilönä, mutta se voi

¹² Identiteettiä ja sen rakentumista nuortenkirjallisuudessa on tutkinut Robin McCallum kirjassaan *Ideologies of Identity in Adolescent Fiction: The Dialogic Construction of Subjectivity* (1999).

opettaa myös ymmärrystä ja antaa toimijuutta kulttuurissa, joka on esimerkiksi rasistinen ja homofobinen (Hughes-Hassell 2013, 215).

Monikulttuurista lasten- ja nuortenkirjallisuutta sekä erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvia nuoria kuvaavaa kirjallisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on usein huomautettu, että kirjallisuudessa lukijalle tarjoutuvat peilipinnat identiteetin rakentamiselle eivät jakaudu tasan erilaisten lukijoiden kesken (Bold 2019; Thomas 2019; Cai 2002). Vähemmistöryhmiä stereotyyppitelevistä kuvauksen perinteistä ja representaation puutteesta aiheutuu, että siinä, missä enemmistöön kuuluvat lukijat löytävät kirjallisuudesta paljon itsensä kaltaisia samastuttavia henkilöihahmoja, vähemmistöille tällaisia ei ole historiallisesti ollut tarjolla. Kuitenkin moninaisten, samastuttavien representaatioiden löytäminen itsensä kaltaisista ihmisistä saattaa olla erityisen tärkeää juuri historiallisesti aliedustettuihin vähemmistöryhmiin kuuluville nuorille ihmisille, joiden identiteetti ja ymmärrys itsestä on vasta muotoutumassa, ja jotka tarvitsevat heijastuspintoja vahvistaakseen ymmärrystään siitä, keitä he ovat, ja yhteisöistä, joihin he kuuluvat.

Nuortenkirjallisuus ja markkinat

Kirjallisuus tapahtuu osana muuttuvaa maailmaa, joten viime vuosikymmeninä suomalaiseen yhteiskuntaan vaikuttaneet ilmiöt kuten kansainvälistyminen, globaalit markkinat ja digitalisaatio ovat vaikuttaneet huomattavasti myös suomalaiseen kirjalliseen elämään. Kirjallisen elämän markkinaistumisen seurauksena kirja on 2020-luvulla yhä enemmän markkinoitava tuote, jota kirjailija työstää usein alusta asti yhdessä kustantamon kanssa, markkinointia ja markkinoinnin yleisöä silmällä pitäen. Myös kirjallisen julkisuuden henkilöityminen on muokannut kirjallista elämää ratkaisevasti. Mediaa ja lukijoita ei kiinnosta vain teos itsessään, vaan myös – tai jopa ennen kaikkea – henkilö sen takana. (Arminen ym. 2020, 27.) Arminen ym. (2020, 25) mukaan taidekulttuurin kietoutuminen kapitalistisen talouden kanssa näkyy 2000-luvun taide- ja kirjallisuuspuheessa sekä taiteen rahoituksessa hyvinvointiin, viihtymiseen ja kulttuurivientiin liittyvien hyötynäkökulmien painottumisena samalla, kun muut, esimerkiksi esteettiset, näkökulmat jäävät vähemmälle huomiolle. Lasten- ja nuortenkirjallisuuspuheessa korostuvat muun muassa lajeille mielletyt pedagogiset hyödyt sekä lukutaitokeskustelu.

Kirjallisuuden vähemmistökuvaus – ja kokemuskokemisen käytäntö – eivät tapahdu erillään näistä ilmiöistä. Ainakin englanninkielisessä maailmassa kustantamot ovat havainneet kirjallisuuden vähemmistökuvaukseen keskittymisen avaavan uusia

markkinointimahdollisuuksia. Yksi esimerkki kirjailijoiden vähemmistöidentiteettien ja kirjallisuuden vähemmistökuvausten valjastamisesta markkinointiin on englanninkielisestä sosiaalisesta mediasta lähtöisin oleva #OwnVoices -kampanja. Kirjailija Corinne Duyvisin vuonna 2015 lanseeraaman #OwnVoices -tunnisteen alkuperäinen tarkoitus oli nostaa esiin marginalisoitujen kirjailijoiden teoksia sosiaalisessa mediassa, mutta suuret kustantamot ottivat suosiota keränneen tunnisteen kritiikistä huolimatta nopeasti käyttöön markkinointitarkoituksista.¹³ Toinen esimerkki on jo julkaistujen teosten kokemuslukeminen tai sensitiivisyyslukeminen. Kun lukijat ovat tulleet tietoisemmiksi esimerkiksi rasismista ja sen seurauksista maailmassa, sen sijaan, että kustantamot keskittyisivät julkaisemaan uutta, ajanmukaista kaunokirjallisuutta, vanhaa kirjallisuutta on siistitty rasismien räikeimmistä ilmauksista, jotta sitä voitaisiin myydä yhä uusille yleisöille. Näin on toimittu erityisesti vanhemman lasten- ja nuortenkirjallisuuden, mutta myös viihdekirjallisuuden, kohdalla.

Nuortenkirjallisuuden estetiikka ja etiikka

Modernin taidekäsitteksen mukaan esteettinen mielihyvä on taiteen ensisijainen ja jopa ainoa tehtävä, eikä teoksen tiedollinen tai esimerkiksi moraalinen arvo liity siihen (Steinby 2013, 23–25). Siihen nähden nuortenkirjallisuuden estetiikasta on keskusteltu vähän. Teoksen *Suomen nykykirjallisuus 1: Lajeja, poetiikkaa* nuortenkirjallisuutta käsittelevässä luvussa Päivi Heikkilä-Halttunen (2013, 251) toteaa, että ”[n]uortenromaanien kaunokirjalliset ansiot ovat 2000-luvulle tultaessa jo ilmeiset”, mutta ei kirjoita nuortenkirjallisuuden estetiikasta enempää. Onkin monesti huomautettu, kuinka nuortenkirjallisuuden opetuksessa, mutta myös tutkimuksessa, estetiikka jää toistuvasti lajin muiden merkitysten varjoon, ja nuortenkirjallisuuden kirjallista arvoa – sen parhaimmillaan tyyllillisesti kompleksista, kriittistä, syvällistä ja koskettavaa luonnetta sekä kykyä tarjota yllättäviäkin sosiaalisia ja poliittisia kommentaareja – tarkastellaan vain harvoin.

Yhtäältä on varmasti niin, että tutkimuksessa ei olla oltu kovin kiinnostuneita nuortenkirjallisuuden estetiikasta, sillä nuortenkirjallisuutta ei mielletä ensisijaisesti esteettiseksi, vaan pedagogiseksi, kirjallisuudenlajiksi. Kyse on kuitenkin myös siitä, että nuortenkirjallisuuden kontekstissa muut merkityksenannon järjestelmät limittyvät estetiikan kanssa niin tiiviisti, ettei niitä voi jättää huomiotta, mutta estetiikan viitekehyksiä tällaisten

¹³ Useat kirjailijat ja kirjallisuusyhteisöt irtisanoutuivat kampanjasta markkinointistrategiana huomauttaen, että vaikka #OwnVoices saattaa tehdä joistakin vähemmistöihin kuuluvista kirjailijoista aiempaa tunnetumpia, markkinoinnin välineenä tunnistee sitoo vähemmistöihin kuuluvat kirjailijat yhä tiukemmin vain oman identiteettinsä kuvaajiksi siinä, missä valtaväestöön kuuluvat kirjailijat nähdään kykeneviksi kuvaamaan ketä tahansa ja kertomaan universaaleja kertomuksia.

limittymien tarkastelemiseen on yksinkertaisesti tarjolla niukasti. Sitä, miten nuortenkirjallisuuden lajin poliittiset, pedagogiset ja identiteetin rakentumiseen liittyvät erityisyydet ovat eettisten kysymysten lisäksi myös osa lajin esteettistä erityisyyttä, on tarkasteltu tutkimuksessa vain vähän. Kuitenkin myös tutkielmani aineistossa esteettinen merkityksenanto ja muut taiteen arvottamisen järjestelmät kytkeytyvät toisiinsa niin, ettei yhtä voi käsitellä tyydyttävästi ilman toisia.

Taidekäsitteillä, jossa erilaiset arvot ymmärretään tällä tavalla limittyneiksi, on teoreettista perintöä. Se on perustana muun muassa feministisessä estetiikassa. Feministinen estetiikka on moninainen joukko sellaisia esteettisiä näkemyksiä, joissa ajatellaan, että esimerkiksi estetiikka, etiikka ja politiikka eivät ole toisistaan erillisiä alueita, vaan eettiset ongelmat kirjallisuuden tuottamisessa representaatioissa voivat olla myös esteettisiä puutteita. Anne Eaton (2019, 298) kirjoittaa feministisestä estetiikasta seuraavasti:

[W]hereas traditional philosophical aesthetics confined itself primarily to the values of beauty and sublimity (and less often, to ugliness), feminist aesthetics is interested in a wide range of aesthetic values – for example, shabbiness and chicness, politeness and rudeness, prettiness and plainness, deliciousness and yuckiness, cleanliness and dirtiness, sexiness and unsexiness, etc. – as well as their intersection with other kinds of value (moral, political, epistemic, etc.)

Sen lisäksi, että esteettisen arvioinnin kohteeksi kelpaa mikä tahansa esteettinen kokemus tai arvo, feministiset esteetikot ovat siis kiinnostuneita tavoista, joilla esteettinen merkityksenanto risteää muiden merkityksenannon järjestelmien kanssa. Informaatiotutkija E. E. Lawrence (2020, 36) on tarkastellut kokemuslukemisen käytäntöä juuri feministisen estetiikan ja standpoint-epistemologian viitekehityksessä. Hänen mukaansa käytännön taiteenfilosofinen perintö on feministisissä, niin sanotun standpoint-estetiikan traditioissa, joissa esteettiset arvostelmat ymmärretään universaalien sijaan muuttuviksi ja aina sidonnaisiksi niiden tekijään ja ympäröivään yhteiskuntaan. Käsittelen feminististä standpoint-ajattelua seuraavassa luvussa 2.3 ”Feministiset keskustelut”.

Taiteen esteettisen, eettisen ja poliittisen arvon intersektioita on tutkittu feministisen estetiikan lisäksi kriittisen feministisen rotuestetiikan (*critical race feminist aesthetics*) piirissä (Roelofs 2017; Taylor 2019). Samankaltainen lähestymistapa on kiinnostavasti havaittavissa myös ehdotuksissa lastenkirjallisuuden eettisestä estetiikasta:

lastenkirjallisuuden tutkija Claudia Mills (2014/2016, 8) on esittänyt, että moraalisia arvoja, joita jokin teos esittää, ei voida lopulta erottaa teoksen esteettisestä arvosta, vaan se mitä teos sanoo, on sen esteettisen arvioinnin kannalta vähintään yhtä tärkeää kuin se, miten teos sanoo.

Näitä kaikkia näkemyksiä – feminististä estetiikkaa, kriittistä feminististä rotuestetiikkaa ja lastenkirjallisuuden eettistä estetiikkaa – ja kuten tulen myöhemmin esittämään, myös aineistossani esiintyviä kirjallisuuskäsityksiä, yhdistää perustava käsitys siitä, että taiteen esteettisten ja välineellisten arvojen välille historiallisesti mielletty kahtiajako ei onnistu tavoittamaan taiteen todellisuutta maailmassa.

2.3 Feministiset keskustelut

Tulkitsen kokemuslukemisen käytäntöä feministisestä ja vähemmistöpoliittisesta viitekehyksestä käsin, sillä sen lisäksi, että kuten tulen myöhemmin esittämään, kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksillä on yhtäläisyyksiä feministisen estetiikan ja kriittisen feministisen rotuestetiikan taidekäsitysten kanssa, marginalisoitujen ihmisryhmien kokemustietoa on teoretisoitu aiemmin erityisesti feminismin piirissä. Kytken kokemuslukemisen käytännön vuosikymmeniä käynnissä olleisiin feministisiin ja vähemmistöpoliittisiin keskusteluihin kokemuksesta, kokemustiedosta ja kokemusasiantuntijuudesta. Käytän käytännöstä käsitettä kokemuslukeminen sensitiivisyyslukemisen sijaan, sillä ajattelen, että puhuminen juuri kokemuslukemisesta asettaa käytännön myös kielen tasolla osaksi näitä keskusteluja.

Feministiset tietoteoriat ovat osallistuneet filosofisiin keskusteluihin kokemuksesta aktiivisesti viimeistään 1900-luvun loppupuolella, kun kokemuksen käsite on tullut tärkeäksi angloamerikkalaisessa feministisessä teoriassa (Grant 2016, 227–228). Myös 1970-luvulla sosialistisen feminismin piirissä kehittynyt feministinen standpoint-teoria oli tapa hahmottaa juuri eletyn kokemuksen tiedollista asemaa. Nancy Hartsockin marxilaisen teoretikon Georg Lukácsin standpoint-ajattelun pohjalta muotoilemassa feministisessä standpoint-teoriassa ajatellaan, että marginalisoidut näkökulmat ovat episteemisesti ensisijaisia. Episteemisesti ensisijainen standpoint ei synny vain kokemuksesta, vaan sen saavuttamiseen tarvitaan muutakin: kyse on ryhmätiedostamisen tuottamasta episteemisestä asemasta, joka saavutetaan kokemuksen kriittisen reflektion ja arvioinnin kautta. (Intemann 2016, 265.) Myöhemmin feminismeissä on puhuttu muun muassa tiedon paikantuneisuudesta (*situated knowledges*). Teoriat tiedon paikantuneisuudesta eivät olela yhtenäistä feminististä standpointia, mutta tunnistavat, että tiedon rakentumiseen vaikuttavat aina tietäjän ja tiedon tuottamisen taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet (Code 1991, 317) – jokainen ryhmä puhuu omasta näkökulmastaan jakaen oman osittaisen ja paikantuneen tietonsa (Collins 2008, 236). Yhtä mieltä näissä erilaisissa poliittis-filosofisissa teorioissa ollaan siitä, että eletyn kokemuksen

kautta on mahdollista saada arvokasta tietoa, joka on joskus jopa parempaa ja paikkansa pitävämpää kuin muulla tavoin hankittu tieto.

Kokemus ja kokemustieto ovat kuitenkin kaikkea muuta kuin yksiselitteisiä asioita. Feministit ovat huomauttaneet, että ei ole olemassa mitään yhtä, essentiaalista, jonkin ryhmän – esimerkiksi naisten – kesken jaettua kokemusta, vaan kokemuksia on yhtä monta kuin ryhmään kuuluvia ihmisiä. Muun muassa Joan Scott on kyseenalaistanut yksilökokemusten yleistettävyyden klassikkotekstissään ”The Evidence of Experience” (1991). Scott ajattelee, että naisten ja vähemmistöihin kuuluvien yksilöiden kokemuksista ei tulisi tehdä johtopäätöksiä muiden ryhmään kuuluvien kokemuksista. Samasta syystä Scott kritisoi niin yksilökokemusta tietämisen perustana kuin henkilökohtaisten kokemusten perusteella muodostettua identiteettipolitiikkaakin. Myös Jijian Voronka (2016) on esittänyt kritiikkiä eletystä kokemuksesta johdettua asiantuntemusta kohtaan. Voronka huomauttaa, kuinka esimerkiksi kokemusasiantuntijuus toimii strategisen essentialismin muotona, sillä se yhtenäistää moninaisia kokemisen ja merkityksenannon tapoja jonkin poliittisen päämäärän saavuttamiseksi. Kokemuksen perusteella muodostuvan identiteettikategorian yhtenäisyys tapahtuu todellisten kokemusten erojen kustannuksella, kun erilaiset sorron muodot ja kokemukset muunnetaan universaaliksi, jaetuksi monoliitiksi, joka palvelee toisten etuja jättäen toiset huomiotta.

Kysymys on erojen ja samuuksien ongelmasta, jota on käsitteellistetty feministisessä politiikassa – ja esimerkiksi taiteentutkimuksessa – viime aikoina eritoten intersektionaalisuuden käsitteellä ja teorioilla. Intersektionaalisuudella tarkoitetaan erityisesti yhdysvaltalaisen mustan feminismin piirissä kehittyneitä tapoja ymmärtää sorron moniperustaisuutta (Cooper 2016, 387–389). Feministi Kimberlé Crenshawin työn tunnetuksi tekemien intersektionaalisuuden teorioiden mukaan esimerkiksi sukupuoli ei ole yksin riittävä yhteiskunnallisen analyysin lähtökohta, vaan ymmärryksen saavuttamiseksi on tarkasteltava tapoja, joilla useat erilaiset tekijät ja sorron mekanismit risteävät ja limittyvät maailmassa keskenään. Intersektionaalisen tarkastelun avulla on siis mahdollista tavoittaa sosiaalisen elämän monimutkaisuutta ja erilaisia kokemuksia ja positioita kokonaisvaltaisemmin kuin keskittymällä vain johonkin tekijään tai sorron muotoon.

Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa kokemuksen ja kokemustiedon ongelmaa on puitu erityisesti feministisen taiteentutkimuksen alkutaipaleella naiskuvatutkimuksessa ja sitä seuranneessa representaatiotutkimuksessa. Naiskuvaa koskevat esteettis-poliittiset debatit ovat

käsitelleet kysymyksiä siitä, onko olemassa oikeaa ja väärää tapaa kuvata tai edustaa naisia, miten nämä oikeat ja väärät tavat määritetään, ja kuka ne määrittelee (Moi 1985/1990, 59–61; Launis 2005, 29). Kirjallisuudentutkimuksen naiskuvakritiikki on tutkielmani olennainen konteksti, sillä myös kokemuslukemisen kannalta on välttämätöntä kyetä arvottamaan erilaisia vähemmistöryhmien kuvaamisen tapoja suhteessa toisiin – todistaa jokin kulttuurinen kuva toista oikeammaksi – jolloin kohdataan samoja ongelmia, joita naiskuvatutkimus on kohdannut ja pyrkinyt ratkaisemaan. Naiskuvakritiikit ovat toisinaan yrittäneet vaatia kirjallisuuden kuvauksilta todenmukaisuutta, mutta yhtäältä jonkin kuvauksen todenmukaisuutta on vaikea osoittaa tai kritisoida, sillä totuudellisuus on aina tulkintakysymys, ja toisaalta todenmukaisuus on vaikea kriteeri, sillä fiktio määritelmällisesti ei ole totta (Moi 1985/1990, 61–65). Myöskään identiteettioliittisiin päämääriin vetoaminen ei ole aukoton argumentti jonkin kuvaamisen tavan puolesta tai jotain kuvaamisen tapaa vastaan, kuten edellä esittelemäni Scottin (1991) ja Voronkan (2016) yksilökokemusta tiedon ja politiikan perustana koskeva kritiikki paljastaa.

Kokemuksen ja siihen perustuvan tietämisen ja politiikan epämääräisyys on sekä feministisen politiikan ja vähemmistöpolitiikan ratkaisematon ongelma että sen ytimessä. Feministisillä keskusteluilla kokemuksen ja tiedon suhteesta sekä taiteen ja todellisuuden suhteista onkin rikas historia, jonka tarkastelu voi sekä valaista kaunokirjallisuuden kokemuslukemisen taiteenfilosofista ja poliittista kontekstia että antaa välineitä niin käytännön oikeuttamiseen kuin kritiikkiinkin.

2.4 Empiirinen kirjallisuudentutkimus

Empiiristen metodien käyttö kytkee tutkielmani empiirisen kirjallisuudentutkimuksen perinteeseen. Empiiristen menetelmien yleistymisen kirjallisuudentutkimuksessa on tapahtunut melko hiljan, ja menetelmät ovat kokeneet jonkinlaista valtavirtaistumista vasta kymmenen viime vuoden aikana, vaikka empiirisen kirjallisuudentutkimuksen kysymyksenasetteluja on jäljitetty muun muassa aiempaan, 1970–1990-luvuilla vaikuttaneeseen reader-response-tutkimukseen (Lahtinen & Löytty 2022, 15–16). Jan Albertin ja Sven Strasenin (2020, 5) mukaan empiirisen tutkimuksen erityisen hidasta vakiintumista osaksi kirjallisuudentutkimusta selittävät muun muassa tekstikeskeisten suuntausten dominanssi kirjallisuudentutkimuksessa, empiiristen metodien tuntemattomuus kirjallisuudentutkijoille, ja se, että empiirinen tutkimus yksinkertaisesti tuntuu vastaavan toisiin kysymyksiin, kuin ne, joita kirjallisuudentutkijat ovat kiinnostuneita kysymään. Viime

vuosina on kuitenkin julkaistu useampi teos, jossa tarkastellaan empiiristen menetelmien mahdollisuuksia kirjallisuudentutkimukselle, viimeisimpänä Donald Kuikenin ja Arthur M. Jacobsin toimittama *Handbook of Empirical Literary Studies* (2021). Suomessa empiirinen kirjallisuudentutkimus on ollut esillä ainakin huomattavien lukemisentutkimuksen, empiirisen ekokritiikin ja kirjallisuussosiologian tutkimushankkeiden kautta.

Empiirisellä kirjallisuudentutkimuksella on mahdollisuus sekä kartoittaa monia kirjallisuudentutkimuksessa ennen tutkimattomia alueita että tarjota uusia näkökulmia aiemmin tutkittuihin aiheisiin. Empiiriset metodit voivat antaa paljon paitsi lukemisentutkimukselle ja kirjallisuussosiologialle, myös esimerkiksi kirjallisuusinstituutioon liittyville tutkimuksille. Suomalaista kirjallisuusinstituutiota on tutkittu verrattain vähän, ja esimerkiksi haastattelututkimuksen potentiaalia metodina ei ole toistaiseksi hyödynnetty tutkimuksissa niin paljoa kuin mielestäni olisi syytä. Moninaisemmilla metodologioilla voimme tuottaa uutta tietoa esimerkiksi siitä, miten ja millaisten voimien ja näkemysten paineessa kirjallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuu. Tämä tutkielma on toivoakseni esimerkki tavasta, jolla empiirisiä metodeja voidaan käyttää kirjallisuustieteen kannalta kiinnostavan tiedon tuottamiseen.

3 Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esittelen tutkielmani aineistonkeruuprosessin haastateltavien keräämisestä haastattelujen toteuttamiseen ja haastattelunauhojen litterointiin. Lisäksi esittelen tutkielmani analyysimenetelmän ja kuvailen analyysin kulun. Pohdin tutkielmaani koskevia tutkimuseettisiä kysymyksiä liittyen muun muassa analyysin tulosten raportointiin ja tulkintaan, ja esittelen tutkielmani aineistonhallintasuunnitelman.

3.1 Haastateltavien tavoittaminen

Aloitin tutkielmani empiirisen vaiheen keväällä 2023. Keräsin haastateltavat vapaaehtoisuuden periaatetta noudattaen, ja toiveenani oli haastatella 4–8 nuortenkirjallisuuden kokemuslukijana toiminutta henkilöä, jotka pyrin tavoittamaan sosiaalisessa mediassa ja sähköpostin välityksellä jakamieni haastattelukutsujen (liite 1) avulla. Kutsut lähetettiin 13.3.2023. Haastateltavien rekrytointi onnistui sujuvasti, ja löysin kesäkuun alkuun mennessä neljä haastateltavaa: kolme otti minuun itse yhteyttä ilmaisten halukkuutensa osallistua tutkimukseen, ja yksi ilmaisi halukkuutensa osallistua ystävälleen, jonka jälkeen otin haastateltavaan yhteyttä itse. Yksi haastateltavistani lakkasi vastaamasta yhteydenottoihini lyhyen viestinvaihdon jälkeen luultavasti aikatauluihin liittyvistä syistä, mutta koska aineistoa kertyi siitä huolimatta runsaasti, arvioin, ettei analyysin onnistuminen mielekkäästi ole neljännessä haastattelusta riippuvaista, ja lopulta päätin toteuttaa tutkimuksen kolmella tutkimushaastattelulla. Kolme haastateltavaa on erittäin pieni otanta tutkimuksen toteuttamiseksi, mutta tutkimani kentän pienen koon huomioiden pidän valintaani perusteltuna ja haastateltavieni määrää pro gradu -tutkielman toteuttamiseen riittävänä.

Haastateltavien rekrytoinnissa oli perusteena, että haastateltava on kokemuslukenut nuorille suunnattua kaunokirjallisuutta Suomessa, ja kykenee osallistumaan haastatteluun suomen kielellä, mutta haastattelukutsussa painotettiin, että kokemusluetun kirjallisuuden kielen ei tarvitse olla suomi. Kutsussa mainittiin myös, että kokemuslukijan ei ole tarvinnut työskennellä palkkiota vastaan. Kriteerinä rekrytoinnille ei ollut myöskään kirjallisuuden alan opinnot tai muu ammattilaisuus. Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että kaikki haastateltavani ovat kokemuslukeneet vain suomenkielistä kaunokirjallisuutta, kaikki ovat työskennelleet palkkiota vastaan – kaksi kolmesta tosin myös palkkiotta – ja kaikki ovat koulutukseltaan tai muulta taustaltaan kirjallisuuden tai kirjoittamisen ammattilaisia. Kaikki

ilmaisivat kirjallisuuteen liittyvän asiantuntemuksen olevan, ei välttämätön edellytys kokemuskokemismiselle, mutta avainasemassa tavassa, jolla he itse työtä tekevät.

3.2 Teemahaastattelut

Haastattelut ajoittuivat kesäkuun 2023 viimeiselle ja heinäkuun ensimmäiselle viikolle ja niiden kestot olivat 91 minuuttia, 45 minuuttia ja 75 minuuttia. Toteutin haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Teemahaastattelu on monilla eri tieteenaloilla käytetty tutkimusmenetelmä, jonka avulla tuotetaan kokemukseen pohjautuvaa tietoa: teemahaastattelussa korostuu haastateltavan oma elämysmaailma, ajatukset, tunteet ja kokemukset, ja se voikin olla toimiva menetelmä erityisesti silloin, kun tarkastellaan kysymyksiä – esimerkiksi aatteita tai arvoja – joista haastateltavat eivät välttämättä ole itse tietoisia (Metsämuuronen 2005, 226). Käsitän kirjallisuuskäsitykset aiheeksi, jonka tutkimiseen teemahaastattelu on sopiva menetelmä.

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa jokin näkökulma on lyöty lukkoon – haastattelu kohdentuu tiettyyn aihepiiriin – mutta kehys on väljä, jolloin haastateltaville jää tilaa nostaa esiin haluamiaan ja tärkeäksi kokemiaan asioita myös haastattelukysymysten ulkopuolelta. Näkökulma, joka sisältyy jo haastattelukysymyksiini (liite 2) on kiinnostukseni kokemuskokemismisjoiden kirjallisuuskäsityksiin, sekä oletus siitä, että haastateltavien vastauksessa ilmenee käsityksiä sekä nuortenkirjallisuuden esteettisestä merkityksestä että muista merkityksistä ja tarkoituksista. Muotoilin haastattelukysymykset niin, että oletin niihin saatujen vastausten vastaavan kysymyksiini siitä 1) mitä ja millaista (nuorten)kirjallisuus on, 2) mitä ja millaista (nuorten)kirjallisuuden pitäisi olla, ja 3) millaisena osana kulttuurista ympäristöstä ja kirjallisuusinstituutioita se mielletään. Tämä punainen lanka kysymysten suunnittelussa perustuu kirjallisuuskäsityksen määritelmään, jonka esittelin tutkielmani luvussa 2.2.1 ”Kirjallisuuskäsityksen määritelmä”.

Kukin haastattelu eteni hieman omalla tavallaan ja aiheita käsiteltiin haastattelusta riippuen hieman eri järjestyksissä, mutta kaikissa haastatteluissa kysyttiin jokainen haastattelurungossa kuvattu kysymys. Kaikki haastattelut sujuivat yhteisymmärryksessä, haastateltavat olivat valmiita keskustelemaan aiheista ja kaikki vastasivat kaikkiin kysymyksiini. Lisäksi esitin spontaaneja jatkokysymyksiä ja haastateltavani esittivät minulle myös haastattelukysymysrunnon ulkopuolisia huomioita. Haastateltavat nostivat esiin sekä odotuksieni mukaisia aiheita että paljon sellaista, mitä en osannut etukäteen odottaa. Litteroin haastattelut eli muutin puhutun puheen kirjalliseen muotoon itse, ja tutkimukseni aineisto

koostuu näistä haastattelulitteraateista. Viitataan haastateltaviini aineistossani sekä tässä tutkielmassa heidän hyväksymillään pseudonyymeillä Elena, Timotei ja Ruska.

3.3 Temaattinen analyysi ja analyysin kulku

Analyysimenetelmäni on haastattelujen litteraattien temaattinen analyysi. Temaattisessa analyysissä tarkastellaan dataa etsien siitä toistuvia merkityksiä eli teemoja. Braunin ja Clarken (2006, 17) mukaan temaattisen analyysin aineistoksi soveltuu parhaiten ortografinen eli sanatarkka litteraatio, jossa huomioidaan erilaiset verbaaliset ja nonverbaaliset äännähdykset, mutta jossa muiden yksityiskohtien, kuten äänenpainojen, jotka voisivat olla esimerkiksi narratiivisessa tai diskurssianalyysissä olennaisia, kirjaaminen ei ole tarpeen. Ruusuvuori (2010, 424–425) kuitenkin toteaa, että litteroinnin tarkkuusvaatimukset riippuvat metodologian lisäksi tutkimusongelmasta, ja tutkittaessa haastatteluaineiston asiasisältöjä myös epätarkempi litterointi riittää. Valitsin lopulta litteroida aineistoni selkeälle puhekielelle. Litteraatista on karsittu esimerkiksi täytesanoja ja toistoja silloin, kun niillä ei ole vaikutusta haastattelun sisältöön ja murteellisia puhetapoja on muutettu yleiskieliseksi, mutta asiasisältö on pysynyt ennallaan. Kun käytän tutkielmassani lainauksia, merkitsen niihin tekemäni poistot ja lisäykset hakasulkeisiin, mutta en tee erillistä merkintää puheen muokkaamisesta selkeämmäksi puhekieleksi.

Temaattinen analyysini on aineistolähtöistä ja teoriasidonnaista. Tämä tarkoittaa tutkielmani tapauksessa sitä, että analyysini perustuu haastatteluaineistosta tekemiini löydöksiin eli teemoihin, mutta teoria on avainasemassa näiden löydösten identifioinnissa ja tulkitsemisessa. Analyysi on siis syntynyt teorian ja aineiston välisessä dialogissa: vaikka analyysini ei pohjautu yhteen tiettyyn teoriaan – temaattiseen analyysiin, toisin kuin esimerkiksi diskurssianalyysiin, grounded theory -lähestymistapaan tai fenomenologiseen analyysiin, ei liity sille ominaisia, lukittuja teoreettisia lähtöoletuksia, vaan se tarjoaa itsenäisiä välineitä laadullisen datan analysointiin – teoreettinen tieto ohjaa sen etenemistä teemojen konstruoinnista ja jäsentelystä niiden syventämiseen ja tulkintaan. Toisaalta aineisto on johdattanut minua uuden teorian äärelle. Aineistolähtöisyys ja teoriasidonnaisuus ovat kumpikin olleet tarkoituksiini soveltuvia tapoja analyysin suorittamiseksi, sillä on tarkoituksenmukaista, että analyysiani ohjaa sekä aiempi nuortenkirjallisuuskäsityksiin liittyvä tutkimustieto että aineistosta nousevat, odottamattomatkin, seikat.

Temaattinen analyysi aloitetaan perehtymällä aineistoon huolellisesti keskittyen erityisesti merkityksiin, teemoihin, jotka ovat analyysin mielenkiinnon kohteena: Guest ym. (2012, 66–

67) ovat todenneet, että työn mielenkiinnon kohteiden tiedostaminen tarkasti auttaa tunnistamaan aineistossa esiintyviä teemoja. Tämän tutkielman kannalta olennaisia ovat aiheet, jotka antavat tietoa haastateltavien kirjallisuuskäsityksistä, eli lausumat, jotka ilmaisevat jonkin väitteen siitä, mitä ja millaista kirjallisuus on, mitä ja millaista sen pitäisi olla ja millaisena osana kulttuurista ympäristöä ja kirjallisuusinstituutioita se ymmärretään. Teoriaan nojautuva ennako-oletukseni oli, että aineistostani nousisi käsityksiä kirjallisuuden poliittisuudesta, pedagogisuudesta, etiikasta ja estetiikasta. Pian aloin kuitenkin havaita aineistostani toistuvia teemoja, joiden korostumista en ollut osannut etukäteen odottaa. Havaitsin myös, että alkuperäisessä, teoriaan perustuvassa jaottelussani mainitut kirjallisuuden eettiset ja esteettiset merkitykset läpäisevät koko aineistoa, ja päätin, ettei estetiikkaa ja etiikkaa siksi ole tutkimukseni tapauksessa mielekäästä erottaa omiksi teemoikseen.

Aineiston ja teorian vuorovaikutuksessa ensimmäisillä lukukerroilla identifioimani viisi teemaa olivat:

1. kirjallisuuden poliittisuus
2. kirjallisuuden pedagogisuus
3. kirjallisuuden samastuttavuus
4. kirjallisuus identiteetin rakentajana
5. kirjallisuus tuotteena

Myöhemmin päädyin vielä yhdistämään toisiinsa teemat 3. kirjallisuuden samastuttavuus ja 4. kirjallisuus identiteetin rakentajana, sillä niiden alle luokittelemassani aineistossa oli paljon päällekkäisyyttä. Yhdistin molempiin teemoihin koodaamani aineiston jälkimmäisen otsikon alle, josta muodostui yläotsikko sekä samastumisen kysymyksille että muille identiteettikysymyksille. Muutin myös teeman 5. kirjallisuus tuotteena otsikon muotoon ”kirjallisuus osana markkinoita”. Lopulta teemoja oli neljä:

1. kirjallisuuden poliittisuus
2. kirjallisuuden pedagogisuus
3. kirjallisuus identiteetin rakentajana
4. kirjallisuus osana markkinoita

Temaattisissa analyysissa löydetyistä teemoista kehitetään koodeja, joiden avulla analysoitavaa materiaalia merkataan ja luokitellaan. Tutkielmani tapauksessa koodeina toimivat edellä kuvattujen neljän teeman yksitoista teemoja syventävää alateemaa. Guest ym. (2012, 70) huomauttavat, että kun aineistoa koodaa vain yksi ihminen, on hyvä pitää analysoinnissa taukoa ja koodata samaa tekstiä useampia kertoja, jotta koodauksen paikkansa pitävyydestä varmistuttaisiin mahdollisuuksien mukaan. Koodasinkin tutkielmani aineistoa toistuvasti heinäkuun ja elokuun 2023 aikana sekä kerran syyskuussa 2023. Käytin koodikirjan pitämiseen Microsoftin Excel-taulukko-ohjelmaa. Alla oleva katkelma koodikirjasta on esimerkki tavasta, jolla olen koodannut aineistoa.

Taulukko 1: katkelma koodikirjasta

Lainaus	Alateema	Teema
”sehän on totta, että representaatio [...] se, mitä me luetaan, mitä me nähdään telkkarissa oikeesti vaikuttaa siihen, miten me ajatellaan ihmisistä tosielämässä”	kirjallisuuden maailmallisuus	poliittisuus
”jos kirjailija puhuu nuortenkirjassa hahmojen genitaaleista, niin onks se olennaista tietoa ja onks se semmosta mitä se haluaa nimenomaan transhahmoissa korostaa, ja mitä se tarkoittaa, jos sitä korostaa”	vähemmistö kuvauksen poliittisuus	poliittisuus
”nykyään ei kirjojta mistään jengissä notkumisesta, vaikka Suomessakin alkaisi todellakin olla aika myös sille”	yhteiskunnan kommentointi	poliittisuus
”Kirjallisuuden merkitys on varmaan – ainakin yks merkityksistä tai tarkoituksista – tarjota lukijalle joku näkökulma”	kirjallisuuden avartavuus	pedagogisuus
”kirjallisuus varmasti tarjoo vähän niinkun neuvoja siihen, että miten maailmassa eletään, ja vaikka seksuaalikasvatustakin”	kirjallisuuden ohjaavuus ja opettavuus	pedagogisuus
”että myös kirjallisuudessa levitettäis asiallista ja paikkansa pitävää tietoa vähemmistöön kuuluvista”	tiedon välittäminen	pedagogisuus
”itsensä etsimistä tai omien ominaisuuksien, arvojen tai identiteetin osien validointiakin [voi] tulla kirjallisuudesta”	kirjallisuuden samastuttavuus	kirjallisuus identiteetin rakentajana
”Jos oon vaikka just eronnut ja sit mä luen kirjaa, jossa päähenkilökin on juuri eronnut, niin sit pääsee käsittelemään niitä omia tunteitaan ja ajatuksiaan fiktiivisen kirjan kautta”	kirjallisuuden terapeuttisuus	kirjallisuus identiteetin rakentajana

Lainaus	Alateema	Teema
”sen hahmon pitää pysyy koherenttina, että jos hän on semmonen että hän sanois ruman asian, niin jos hän ei sanokaan, se on semmonen väärä nuotti siellä seassa.”	kuvauksen uskottavuus	kirjallisuus identiteetin rakentajana
”kirja on tuote niille ihmisille, jotka sitä myy, mutta sille kirjoittajalle ja lukijalle se ei ole”	kirjallisuus tuotteena	kirjallisuus osana markkinoita
”kustantamot alkaa varmaan myös jossain kohtaa käyttää tätä [kokemuslukemista] myös semmosena markkinointikikkana”	kirjallisuuden markkinointi	kirjallisuus osana markkinoita

Analyysin viimeisiä vaiheita ovat teemojen abstrahointi, synteesi, vertailu ja merkitysten etsintä. Näissä vaiheissa pohditaan muun muassa, missä suhteessa teemat ovat toisiinsa. (Guest ym. 2012, 74–75.) Aineistossa löytämistäni neljästä teemasta kolme liittyy vaikutuksiin, joita kirjallisuuden lukemisella ajatellaan olevan suhteessa lukijaan ja maailmaan. Neljäs teema on eritasoinen, sillä se kuvaa näkemyksiä, joita kirjallisuuden kokemuslukijoilla on kirjallisuudesta konkreettisesti osana maailmaa: se liittyy enemmän yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, joiden kokemuslukijat näkevät muovaavan kirjallisuutta kuin vaikutuksiin, joita kirjallisuudella nähdään olevan maailmaan. Valitsin säilyttää neljännen teeman mukana analyysissäni sen poikkeavuudesta huolimatta, sillä ajattelen sen esittelyn ja tarkastelun lisäävän kolmeen edeltävään teemaan eräänlaisen kriittisyyden tason, jonka miellän keskeiseksi osaksi haastattelemieni kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksiä, mutta joka ei muuten välittyisi analyysistä.

3.4 Tutkimuseettisiä kysymyksiä

Olen sitoutunut noudattamaan tutkielmassani Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) tutkimuseettistä ohjeistusta hyvistä tieteellisistä käytännöistä. Säilytän ja käsittelen tutkimusaineistoani tietoturvallisesti ja turvaan haastateltavieni tunnistamattomuuden huolellisesti koko prosessin ajan. Haastatteluprosessin osallistujilta edellytettiin kirjallista, tietoon perustuvaa suostumusta tutkimukseen osallistumiseen. Tutkielman osallistujia on tiedotettu asianmukaisesti siitä, miten tutkimusaineistoa säilytetään ja käytetään niin, että tutkittavien tunnistetiedot ovat turvassa. Heille toimitettiin ennen haastatteluja kirjallinen tiedote tutkimuksesta (liite 3) sekä tutkimuksen tietosuojaseloste (liite 5) joihin he saivat tutustua itsenäisesti. Suostumuslomake (liite 4) luettiin ääneen läpi ja allekirjoitettiin ennen kunkin haastattelun aloitusta. Nauhoitin haastattelut litterointia varten ja säilytin

haastattelujen äänitallenteita tutkimuksen ajan sekä henkilökohtaisen tietokoneeni muistissa että Turun yliopiston suosittlemassa säilyssä salasanan takana. Tutkielman valmistuttua tuhosin tallenteet äänitallenteet molemmista sijainneista. Tutkielmani aineiston eli haastattelulitteraatit säilytän Turun yliopiston ohjeiden mukaisen ajan tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Tarkemmat tiedot aineistonhallinnasta löytyvät tutkimuksen tietosuojaselosteesta (liite 5).

Tutkimusaineisto voidaan litteroidessa muokata muotoon, jossa se ei sisällä henkilötietoja, ja yksi tapa toteuttaa tämä muokkaus on aineiston anonymisointi. Anonymisoidusta aineistosta edes tutkittavien itsensä ei ole mahdollista tunnistaa tutkimuksen osallistujia (Jyväskylän yliopisto 2023). Anonymisointi oli kuitenkin tutkimusasetelmani vuoksi käytännössä mahdotonta, joten anonymisoinnin sijaan pseudonymisoin aineiston. Pseudonymisointi tarkoittaa aineiston käsittelyä niin, ettei kolmansilla osapuolilla ole mahdollisuutta selvittää tutkimuksen osallistujien henkilöllisyyttä (Jyväskylän yliopisto 2023) ja tutkimukseni tapauksessa se toteutettiin poistamalla tutkimusaineistosta tunnistettavia seikkoja kuten viittauksia haastateltavien yksityiselämään, henkilöiden nimiä, paikkakuntien nimiä ja esimerkiksi puhetta haastateltavien omasta taiteellisesta työskentelystä. Harkitsin pitkään tutkimani kentän pienuuden vuoksi, että viittaisin haastatteluihin tutkielmassani erittelemättä, kenen puheenvuoroa milloinkin siteeraan. Päädyin kuitenkin yhdessä haastateltavieni kanssa siihen, ettei tämä ole tarpeen, ja valitsin selkeyden vuoksi eritellä haastateltavien puheenvuorot. Tutkimuksen osallistujilla on ollut mahdollisuus lukea ja kommentoida tutkielmani esitarkastusversiota tunnistettavuuden näkökulmasta. Sainkin heiltä kaksi tunnistettavuuteen liittyvää muutospyyntöä, jotka otin huomioon, sillä ne eivät vaikuttaneet tutkielman sisältöön, mutta turvasivat osallistujien tunnistamattomuuden entistä varmemmin.

Tutkijana hahmotan tutkimuskohdettani erilaisin käsittein ja jäsennyksin, jotka avaavat mahdollisuuksia tulkinnoille, joihin haastateltavat itse eivät välttämättä sitoutuisi. Oma positioni feministinä, kirjallisuudentutkijana ja nuortenkirjallisuuden aktiivisena harrastajana vaikuttaa siihen, miten ja mistä näkökulmasta olen tutkimuksen toteuttanut, sekä siihen millaiseen teoreettiseen ja yhteiskunnalliseen kehystykseen tutkimuskohteeni kytken. Myös se, miten konstruoin ja tulkitsen aineistostani kirjallisuuden kokemuskäytäjien kirjallisuuskäsityksiä, liittyy väistämättä taustaani: kuten Päivi Lappalainen (1993, 22) on huomauttanut, tutkimuskohteena kirjallisuuskäsitys viittaa aina tutkimuksen kohteena olevan kirjallisuuskäsityksen lisäksi myös tutkijan tulkintaan tutkimuksen kohteena olevasta käsityksestä. Tehtävänäni on tulkita haastattelemieni ihmisten puheenvuoroja kunnioittavasti,

mutta kriittisesti ja kontekstoiden, jolloin esittelemäni kirjallisuuskäsitykset ovat aina yhtäältä heidän käsityksiään, toisaalta itse rakentamiani konstruktioita heidän käsityksistään.

Olen läheisesti tekemisissä vähemmistöjä kuvaavaan nuortenkirjallisuuteen liittyvien keskusteluiden kanssa myös tutkimuksen ulkopuolella muun muassa harrastuksien ja sosiaalisen media kautta, ja vaikka en ole itse työskennellyt kokemuslukijana, olen seurannut aiheesta käytyä keskustelua ja osallistunut siihen sosiaalisessa mediassa aktiivisesti jo vuosia. Vaikka tällaiset henkilökohtaiset sitoumukset tutkittuun aiheeseen saatetaan nähdä tutkimuksen luotettavuuden kannalta haastavina, ne voivat myös olla eduksi. Uskon, että tämän tutkimuksen kohdalla ne ovat saattaneet olla jopa edellytyksiä tutkimuksen toteutumiselle sellaisena kuin olen sen voinut toteuttaa. Olen aktiivinen sosiaalisen median käyttäjä ja internetistä löytyy melko paljon minua koskevaa tietoa, esimerkiksi lehtikirjoituksiani, mikä on saattanut toimia haastateltavilleni kannusteena tai jopa edellytyksenä tutkimuksen osallistujaksi tarjoutumiselle.

4 Kokemuslukemisen käytäntö

Tässä luvussa esittelen haastatteluaineistosta tekemiäni löydöksiä kokemuslukemisen käytännöstä ja sen hyödyntämisestä osana nuortenkirjallisuuden kustannusprosesseja Suomessa. Kerron haastateltavistani ja siitä, millaisina he kuvaavat kokemuslukemista työnä sekä kokemuslukuprosessien kulkua. Kontekstoin puheenvuoroja suhteessa tutkimukseen ja mediassa käytyihin keskusteluihin kokemuslukemisesta.

4.1 Kokemuslukemisen määrittely

Helsingin Sanomien keväällä 2023 julkaisemissa artikkeleissa (27.2., 19.3. ja 27.3.) kyseessä olevasta käytännöstä käytetään sekä nimitystä kokemuslukeminen että nimitystä sensitiivisyyslukeminen.¹⁴ Myös haastattelemani kirjallisuuden kokemuslukijat käyttävät tehtävästään osana kirjallisuuden kustannusprosesseja molempia nimityksiä. Siitä, kumpi käsite on kuvaavampi, kokemuslukeminen vai sensitiivisyyslukeminen, ei ollut haastateltavien kesken yksimielisyyttä. Kaksi haastateltavista, Timotei ja Ruska, kertoivat viittaavansa itseensä mieluummin kokemuslukijana kuin sensitiivisyyslukijana. He perustelivat valintaa käsitteen vakiintuneisuudella suomen kielessä: esimerkiksi kokemuslukijapalvelua tarjoava Sateenkaarikynä ry käyttää sitä verkkosivuillaan, jotka ovat tällä hetkellä keskeisin suomenkielinen lähde aiheesta. He totesivat myös, että kokemuslukeminen yksinkertaisesti tuntuu kuvaavan sensitiivisyyslukemista paremmin sitä, mistä käytännössä on kyse – käytännön keskiössä on kokemuslukijana toimivan ihmisen vähemmistöpositio ja sen tuottama kokemus. Ruska muotoili asian näin:

[S]e sensitiivisyys on musta vähän epäselvä [käsite], ja kokemuslukija kuvaa paremmin mistä on kyse. Eli että minä luen sen tekstin omiin kokemuksiin pohjaten, tai mulla on se tausta, mikä on mun kokemus siitä vähemmistöön kuulumisesta, ja jaan sen mun kokemuksen sen kirjailijan kanssa. Mä en arvioi pelkästään sitä sensitiivisyyttä, että onko tää jotenkin esimerkiksi kunnioittavasti [kirjoitettu].

Kokemuslukijat kyllä tarkastelevat käsikirjoitusten niin kutsuttua sensitiivisyyttä, mutta he lukevat teksteistä oman kokemuksensa kautta myös lukuisia muita seikkoja, kuten esimerkiksi tekstin samastuttavuutta kuvattuun vähemmistöön kuuluvalla lukijalle.

¹⁴ Englanninkieliseen maailmaan on vakiintunut käytäntöä koskeva ilmaisu ”sensitivity reading”, jota vastaa suomeksi parhaiten suora käännös ”sensitiivisyyslukeminen”. Suomen kieleen vakiintuneempi käsite on ”kokemuslukeminen”, jota vastaava käsite englanniksi voisi olla epätavallisempi ”lived experience reading”. Myös ilmaisua ”authenticity reading”, suoraan käännettynä ”autenttisuuslukeminen” on englanninkielisessä maailmassa käytetty.

Elena kertoo käyttävänsä molempia käsitteitä, kokemuslukijaa ja sensitiivisyyslukijaa, mutta on sitä mieltä, että sitä, mitä hän osana kirjallisuuden kustannusprosesseja tekee, kuvaa paremmin ilmaisu sensitiivisyyslukeminen. Hän perustelee:

[M]ä käytän kokemuslukijaa ja sensitiivisyyslukijaa synonyymeina, vaikka mun mielestä ne ei ole sitä, ja mä aattelen et sitä, mitä mä oon tehnyt pitäis ehkä sanoa sensitiivisyysluennaksi [...] Mä en pelkästään vaan kerro, että minä tiedän näistä omista identiteeteistäni tämmösiä asioita, vaan mä koen et siellä on muutakin [...] mä itse määrittelin sen [sensiivisyysluennan] silleen, että siinä ois jotain kaunokirjallisuuden tuntemusta ja vaikka jotain myös yhteiskunnallista tuntemusta, että se ei oo vaan kenen tahansa yksittäisen ihmisen kokemus. Siks ajattelen, että määritelmä sensitiivisyyslukija on parempi.

Sensitiivisyyslukemiseen sanana siis sisältyy hänen mukaansa myös jotain sellaista tietoa, joka perustuu muuhun kuin kokemukseen. Elena kertoo, että on kokemuslukenut hahmoja, jotka kuuluvat sellaisiin vähemmistöihin, joihin hän itse kuuluu, mutta myös sellaisia LGBTQ+ -vähemmistöjä, joihin ei itse kuulu: ”Mä oon lukenut seksuaalivähemmistöjä, naisia ja miehiä. Jotenkin siinä tuntuu, että he, jotka sitä apua pyytävät – heille ei oo niin tärkeää mikä on minun identiteetti, kunhan mä kuulun seksuaalivähemmistöön”. Käytännöstä käytetystä käsitteestä riippumatta myös Timotei ja Ruska kertoivat antaneensa varsinaisen omaan kokemukseen perustuvan luennan lisäksi teksteihin muun muassa ”yleistä queer-näkökulmaa” (Timotei). Ajatus vaikuttaa olevan, että kokemuslukijalla saattaa olla tietoa muistakin samoin perustein marginalisoiduista vähemmistöistä kuin siitä, johon hän itse kuuluu. Esimerkiksi sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvalla ihmisellä voi olla tietoa koko LGBTQ+ -yhteisöstä, myös niistä vähemmistöpositioista, joista hänellä ei ole omakohtaista kokemusta. Ruska pohtii:

[E]i se [kokemuslukijana toimiminen] tarkoita, että kerron vain pelkästään omista kokemuksista ja ammennan vain omasta kokemuksesta, vaan kun kuuluu itse niihin sateenkaariyhteisöihin [joita kuvataan], niin kyllä mulla on sieltä tietoa myös. Kun tiedän, että hei, mun kaverille tapahtui noin, niin pystyn hyödyntää sitä tietoa ja toisen ihmisen kokemusta.

Vaikka kokemuslukeminen käsitteenä viittaa kokemukseen, tietämisen perustana ei hänen mukaansa ole vain oma yksilökokemus.

Haastateltavieni puheessa ilmenee intersektionaalinen ymmärrys kokemuksesta ja kokemuspositioista. Vaikka kokemuslukijalla voi olla valmiuksia lukea muitakin samalla perusteella marginalisoituja ihmisiä kuin itsensä kaltaisia, useat päällekkäiset vähemmistöpositiot tekevät kysymyksestä vaikeamman. Esimerkiksi valkoinen suomalainen

transsukupuolinen ihminen ei ole välttämättä pätevä ymmärtämään sellaisen transsukupuolisen ihmisen kokemusta, joka kuuluu johonkin toiseen kulttuuriin, Ruska ajattelee:

Jos joku tulis pyytämään vaikka, että mulla on tämmönen Suomessa asuva intialainen hahmo, niin sanoisin, että mä en osaa. Että jos tää henkilö kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, niin voin kommentoida sitä, mut mä en tiedä mitään tämän henkilön kulttuurisesta taustasta. Että tommoste suoraan kieltäytyisin [...] [J]os joku joka toimii kokemuslukijana valkoisena ihmisenä yrittää kertoa et millasta mustilla ihmisillä on tässä maailmassa, niin se näkyy siinä, että siitä [kokemusluennasta] ei tuu kovin hyvä.

Myös Timotein mielestä pohtiessa sitä, kenellä on valmiuksia kokemuslukea mitäkin vähemmistöä, täytyy huomioida enemmän kuin yksi marginalisoinnin peruste. Esimerkiksi transsukupuolisen ihmisen kokemuksen kannalta on olennaista, onko hän transsukupuolinen mies, nainen vai muunsukupuolinen. Timotei mainitsee esimerkkinä, että omasta transsukupuolisuudestaan huolimatta ei ”kokisi mukavaksi kokemuslukea transnaisten hahmoja” sillä ei ”näe niitä läheskään kaikkia asioita mitä siihen liittyy”.

Haastateltavani ajattelevat, että kokemukseen perustuvalla tiedolla on erityinen tiedollinen asema, mutta he alleviivasivat haastatteluissa sitä, kuinka mitään kokemusta ei voi yleistää kaikkien jonkin vähemmistöön kuuluvien ihmisten kesken. Erityisesti Timotei kommentoi asiaa haastattelun aikana toistuvasti: ”mä en voi sanoa, et mä luen kirjan ja jos mä korjaan [kirjan vähemmistökuvausta], niin kaikki transtyypit on samaa mieltä siitä, ei missään nimessä”. Tätä ei kuitenkaan mielletä esteeksi kokemuslukemiselle tai edes ongelmaksi, vaan yksinkertaisesti osaksi käytäntöä. Elena pohtii asiaa arvioidessaan kokemuslukemisen ja sensitiivisyyslukemisen käsitteitä:

Ehkä se kokemusluku on [sensitiivisyyslukemista] vähän turvallisempi [käsite], et siin nimessä näkyy heti, että tämä on mun kokemus. Että ehkä kokemuslukijan kommentteja lukee kriittisemmin, kun ymmärtää, että tää on yks mielipide.

Kokemuslukijan näkemys asioista on haastattelemini kokemuslukijoiden mukaan aina vain osatotuus ja informoitu mielipide.

Haastattelujen perusteella tulkitseen, että kokemuslukeminen on eräänlaista kokemusasiantuntijatoimintaa. Taina Meriluodon (2018, 120, 123) mukaan kokemusasiantuntijan käsitteellä viitataan ihmiseen, joka on kohdannut sosiaalisia tai terveyteen liittyviä ongelmia, ja joka nyt toimii asiantuntijatehtävissä, joissa hyödyntää kokemukseensa perustuvaa tietoa. Kokemusasiantuntijuudesta on monia erilaisia näkemyksiä,

eikä sille ole vakiintunutta, täsmällistä määritelmää, mutta tutkimuksessa¹⁵ ollaan yhtä mieltä siitä, että kokemusasiantuntijuudelle on keskeistä omakohtaisessa kokemuksessa syntyneen tiedon hyödyntäminen osana asiantuntijatoimintaa. Asiat, joihin asiantuntemus liittyy, ovat itse koettuja, eikä tieto perustu vain esimerkiksi akateemisiin opintoihin. (Kuosmanen ym. 2013; Rissanen 2013, 14–19, Rissanen 2015, 22.) Timotei viittaakin kokemuslukemista määritellössään juuri omakohtaiseen kokemukseen perustuvan tiedon erityislaatuuteen:

[V]aik mä opiskelisin jotain Afrikan tutkimusta viistoista vuotta, niin en mä haluis [valkoisena ihmisenä] kokemuslukee afrikkalaistaustaisii afrosuomalaisii hahmoja. Et kyl mä lähtisin [siitä], et se on se kokemus nimenomaan.

Yksin kokemuskaan ei kuitenkaan riitä antamaan valmiuksia asiantuntijana toimimiseen.

Kaunokirjallisuuden kokemuslukijana toiminut Lyyra Virtanen kirjoittaa aiheesta

Sateenkaarikynä ry:n blogikirjoituksessa (<https://sateenkaarikyna.eu/blogi-kokemuslukija-ei-rajoita-sananvapautta/>) seuraavasti:

Kokemuslukija ei anna palautetta lukemastaan tekstistä pelkän mututuntuman tai oman fiiliksen perusteella. Palautteen kirjoittaminen vaatii niin kirjallisuuden kentän kuin queer-kulttuurin tuntemista. Tekstiä peilataan omaan henkilöhistoriaan, luettuun ja kuultuun tietoon, uutisiin ja tutkimuksiin, oman tuttavapiirin ja laajemman queer-yhteisön kokemuksiin.

Kokemusasiantuntijuus voi vaatia toimijoilta kokemuksen lisäksi erilaisia valmiuksia ja esimerkiksi yhteiskunnallista ja teoreettista tietoa.

Haastateltavani painottivat kokemuslukemisen samankaltaisuutta suhteessa muuhun asiantuntijatyöhön. Kuten kaikkea asiantuntijatietoa, myös kokemusasiantuntijalta saatua tietoa voi esimerkiksi kyseenalaistaa ja täydentää. Timotei mainitsee esimerkkinä, kuinka ”joku, joka on tutkinut asiaa, saattaa osata kertoa vaikka kaksikytluvun Saksan transjutuista enemmän” kuin hän transsukupuolisena nykyihmisenä. Kokemusasiantuntija on tietolähde muiden joukossa, myös Elena pohtii:

Mä en nää siinä kirjoittamisen näkökulmasta eroo, että neuvooko esimerkiksi lääkäri, että miten saan hahmon käden murrettua ja mitä sit tapahtuu, vai neuvooko joku henkilö, jonka identiteetti ja kokemukset ei oo mulle tutut, että mul on tämmöstä [...] Etenkin jos on päätoiminen kirjailija niin siinä puuttuu aika paljon kokemusta semmosesta niin sanotusti tavallisesta työelämästä, niin en mä oikein nää siinä eroa. Queer-ihmisillä on oma kulttuurinsa, mutta on eri ammattinimikkeilläkin oma kulttuurinsa.

¹⁵ Kokemusasiantuntijuuden käsite liitetään yleensä voimakkaasti sosiaali- ja terveysalalle: Suomessa kokemusasiantuntijuudesta on puhuttu ja sitä on hyödynnetty 2000-luvun vaihteesta alkaen erityisesti sosiaali- ja terveysalalla (Meriluoto 2018, 300). Myös lähes kaikki tutkimus aiheesta liittyy sosiaali- ja terveysalaan.

Kokemuslukemisen hyödyntämisen kehystäminen ennen kaikkea objektiiviseksi tiedonkeruuksi toimii keinona epäpolitisoida käytäntöä. Todellisuudessa ideologinen ero muun asiantuntijuuden ja kokemusasiantuntijuuden välillä saattaa kuitenkin olla huomattava, samoin tiedonhankinnan olosuhteisiin ja mahdollisuuksiin liittyvät konkreettiset erot, haastateltavien puheesta käy ilmi. On eri asia hankkia tietoa konkreettisista ammatillisista käytännöistä kuin jonkun intiimistä yksityiselämästä. ”[J]os kirjoittaa hevostallin arjesta, niin voi vaan soittaa, että voinko tulla käymään, mutta sinne transihmisen elämään ei noin vaan mennä käymään”, Ruska toteaa. Hän kertoo, kuinka elämiseen vähemmistöpositiossa liittyy usein kokemuksia sorrosta ja väkivallastakin, joista puhuminen tuntemattomalle ihmiselle voi olla uuvuttavaa ja vastenmielistä:

[S]ukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvat kohtaa aika paljon vähemmistöstressiä, joka kumpuaa siitä, että kysellään ja udellaan ja tunkeudutaan toisen yksityiselämään, ja vaikka transihmisiltä suunnilleen kadulla kysellään, että mitä sulla on housuissa. Se on tosi semmosta, että varmaankaan vaikka transihmiset ei halua jakaa sitä tietoa – että jos vaikka joku kirjailija soittais jollekin transihmiselle, että tuutko kertomaan millasta sun elämä on, millasta sun seksielämä on, niin ei kukaan lähtis siihen.

Myös Elena kuvasi kokemusasiantuntijuuden voivan olla raskasta ja epämiellyttävää, ja kertoi itse lopettaneensa aktiivisen mainostamisen kokemuslukijana, sillä ei ”kestä enää selittää näitä asioita uudestaan”. Kokemusasiantuntijana toimimiseen liittyy erilaisia henkilökohtaisia, esimerkiksi emotionaalisia, sitoumuksia kuin muuhun asiantuntijatyöhön.

Haastattelemani kokemuslukijat asemoivat itsensä kokemuslukemisen ja sensitiivisyyslukemisen käsitteisiin eri tavoin, mutta määrittelevät käytännön hyvin samankaltaisesti käyttämästään käsitteestä riippumatta. Kaikissa määritelmissä olennaiseksi nostetaan, että kokemuslukija kommentoi kokemusasiantuntijana omasta positioistaan käsin kuvauksia vähemmistöstä, johon kuulumisesta kuvauksien kirjoittajalla itsellään ei ole kokemusta. Rajanveto kokemuslukemisen ja sensitiivisyyslukemisen välillä vaikuttaa olevan häilyvä silloinkin, kun sellainen tehdään, ja haastattelemani kokemuslukijat käyttävät käytännössä samoja argumentteja perustelemaan molempia käsitteitä: Elena kertoo puhuvansa sensitiivisyyslukemisesta, sillä lukee tekstejä muunkin kuin oman kokemuksensa valossa, Ruska puhuu kokemuslukemisesta, sillä arvioi tekstejä lukiessaan muutakin kuin niiden niin kutsuttua sensitiivisyyttä. Vaikuttaa siltä, että molempiin käsitteisiin sisältyy sanatasolla osatotuus siitä, mistä käytännössä on kyse.

Toisaalta haastattelemani kokemuslukijat kuitenkin painottavat, ettei se, mitä käsitettä käytännöstä käytetään, ole Suomen kontekstissa ratkaisevaa. Elena kertoo, että vaikka hän itse preferoi yhtä käsitettä toisen yli, hän ei näe tiukkaa erontekoa kokemuslukemisen ja sensitiivisyyslukemisen välillä suomalaisessa kontekstissa tarpeellisenä: ”Suomessa tää toiminta on niin tämmöistä, no lapsenkengissä, niin ajattelen että se [mitä sanaa käytännöstä käytetään] on ihan yhdentekevää. Tämmönen jaottelu ei ole tarpeellista”. Vaikka itse toivon, että käytäntöä koskevasta suomenkielisestä käsitteistöstä käydään tulevaisuudessa keskustelua, uskon, kuten Elena, että toistaiseksi käsitteitä voidaan hyvin käyttää synonyymeina toisilleen.

4.2 Kokemuslukemisen prosessit

Kokemuslukupalvelua tarjoavat Suomessa ainakin Sateenkaarikynä ry, Mixed Finns -yhteisö (HS 19.3.2023) ja yksityiset toimijat. Kokemuslukijoita palkkaavat yksityiset kirjailijat sekä kustantamot: haastattelemani kokemuslukijoista kaksi kertoi saaneensa kaikki työtehtävänsä kirjailijoiden yhteydenotoista, ja yksi kertoi työskennelleensä myös kustantamon edustajan, useimmiten kustannustoimittajan, pyynnöstä. Kuten aiemmin kuvasin, kaikki haastateltavani ovat kokemuslukeneet teoksia palkkaa tai palkkiota vastaan, mutta työtä tehdään myös ilmaiseksi, ja kaksi kolmesta haastateltavasta kertoikin kokemuslukeneensa tekstejä myös palkatta, esimerkiksi palveluksena ystävälle tai kollegalle.

Haastattelemini kokemuslukijoiden, Elenan, Timotein ja Ruskan, työskentelytavoissa sekä työkokemuksessa on sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Yksi heistä kertoi kokemuslukeneensa pelkkää nuortenkirjallisuutta tai nuorten aikuisten kirjallisuutta, muut kertoivat lukeneensa myös aikuisille suunnattua kaunokirjallisuutta ja tietotekstejä. Kokemusluetut tekstit ovat pääosin proosaa, tarkemmin romaanikäsikirjoituksia, mutta haastattelemani kokemuslukijat ovat lukeneet myös muuta kirjallisuutta, kuten draamaa, sarjakuvaa ja tietotekstejä. Suurin osa haastateltavieni kokemuslukemasta kirjallisuudesta on scifi- tai fantasiakirjallisuutta. Scifi- ja fantasiakirjallisuuden korostuminen kokemusluetussa kirjallisuudessa saattaa selittyä yksinkertaisesti sillä, että huomattava osa nuorten aikuisten kirjallisuudesta on spekulatiivista fiktiota.¹⁶ Toisaalta, kuten Ruska ehdottaa, spekulatiivisen fiktion suuri määrä kokemusluetussa kirjallisuudessa saattaa johtua myös siitä, että kyseisissä lajeissa olisi enemmän erilaisiin vähemmistöihin kuuluvia keskeisiä henkilöitä kuin realistisessa

¹⁶ Nuoret lukijat suosivat fantasiakirjallisuutta jopa niissä määrin, että 2000-luvun nuoria on nimitetty ”fantasiasukupolveksi”.

kirjallisuudessa. Kustantamojen on helpompi markkinoida fantasiakirjaa, jossa on erilaisia vähemmistöihahmoja, kuin realistista ”vähemmistökirjallisuutta”, Ruska pohtii:

[M]usta tuntuu, että usein scifissä ja fantasiassa, spekulatiivisessa fiktiossa muutenkin, on matalampi kynnyks käsitellä seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta, koska se on kuvitteellinen maailma. Sinne on helpompi tuoda niitä [seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä], se on helpompi myydä kustantamolle ja helpompi selittää lukijalle, että miksi tässä maailmassa voi olla tällaista. Musta tuntuu, että tällasessa reaali maailmaan, vaikka 2020- luvun Suomeen sijoittuvassa kirjallisuudessa on vähemmän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, tai jos niitä on, niin ne [teokset] on usein autofiktiivisiä, ja semmosia ei kokemuslueta.

Kenelläkään haastattelemistani kokemuslukijoista ei ole kokemusta lastenkirjallisuuden kokemuslukemisesta, ja kaikki ovat lukeneet tekstejä vain suomen kielellä. Kokemusluettujen käsikirjoitusten määrä vaihteli haastateltavieni kesken kuudesta käsikirjoituksesta kymmeneen teokseen.

Kaikki haastattelemanani kokemuslukijat kuvailivat prosessin etenemistä melko samalla tavalla. Kokemusluettavaksi tarjottavat tekstit ovat yleensä kokonaisia ja melko valmiita käsikirjoituksia, joilla joko on tai ei ole kustannussopimusta, ja prosessi alkaa kirjailijan tai kustantamon yhteydenotosta. Yhteydenoton yhteydessä kokemuslukija ja luennan tilaaja keskustelevat käytännön asioista, kuten kokemusluennan aikataulusta, palkkiosta ja lukua koskevista mahdollisista erityisistä toiveista. Kun sopimus kokemusluennan tilaamisesta on tehty, käsikirjoitus toimitetaan tekstitiedostona kokemuslukijalle, joka lukee tekstin läpi muutamaan kertaan ja lisää tiedostoon kommentteja ja muutos- ja kehitysehdotuksia sovituista näkökulmista. Lopuksi kokemuslukija kirjoittaa kommentteistaan yhteenvedon tai raportin, joka kokoaa yhteen kommenttien sisällön. Prosessi kestää joitain viikkoja, ja usein kirjailijan kanssa käydään vielä lopuksi puhelimitse tai videopuhelulla lyhyt keskustelu, jonka aikana kirjailija voi esittää tarkentavia kysymyksiä kokemuslukijan kommentteista tai antaa kokemuslukijalle palautetta.

Haastateltavistani kahdella on kokemusta sukupuolivähemmistöjen kokemuslukemisesta, kaikki ovat lukeneet seksuaalivähemmistöjä, ja yksi on tehnyt kokemusluentoja myös erään etnisen, kulttuurisen ja kielivähemmistön kuvauksista. Lisäksi kokemusluentoja tehdään ilmeisesti ainakin eri tavoin vammaisista henkilöihahmoista, vaikka kukaan haastateltavistani ei ole kokemuslukenut vammaisia henkilöihahmoja: kirjailija Tommi Kinnunen on kertonut *Helsingin Sanomissa* (19.3.2023) saaneensa kokemuslukuapua esimerkiksi näkövammaisista ja autistista henkilöihahmoa kirjoittaessaan. Sen sijaan esimerkiksi käsikirjoitusten koelukijoina

toimivia naisia, lapsia, nuoria tai vanhuksia ei haastattelemieni kokemuskirjoittajien mukaan tyypillisesti mielletä kokemuskirjoittamisen käsitteen alle kuuluviksi. Elena pohtii:

[E]ri ikäryhmät vois varmasti olla yks [kokemuskirjoittamisen aihe], mutta mä luulen, että tätä ei pidetä semmosena kokemuskirjoittamisen piiriin kuuluvana asiana. Musta tuntuu, et ajatus vähemmistöistä on [sellainen], jossa lapset eivät ole vähemmistö, vanhukset eivät ole vähemmistö.

Tämä käsitys on linjassa kirjallisuudentutkijoiden Maria Nikolajevan ja Mary Hiltonin (2012, 10–11) nuortenkirjallisuutta ja nuorten kokemusta koskevien havaintojen kanssa. Nikolajeva ja Hilton huomauttavat, että vaikka kirjailijan väistämättömistä näkökulmarajoitteista puhutaan paljon, pidetään yleisesti hyväksyttynä tosiasiana, että aikuiset voivat ymmärtää lasten ja nuorten kokemusta ja kirjoittaa heistä uskottavasti.¹⁷

Kokemuskirjoitus keskittyy luettavaan vähemmistöön kuuluviin henkilöihin, sillä ”ne tulee henkilöiden kautta ne vähemmistöasiat” (Ruska). Kuvausta tarkastellaan sekä yhteiskunnallisessa että kirjallisessa kontekstissaan: keskeistä on yhtäältä tekstin vähemmistökuvausten suhde todellisen maailman olosuhteisiin ja tapahtumiin, toisaalta muihin saman vähemmistön kuvauksiin, kuten taiteessa ja mediassa esillä oleviin käsityksiin kyseessä olevasta vähemmistöstä, esimerkiksi stereotyyppioihin. Tällaista henkilöiden vertailevaa tarkastelua tehdään myös epäsuoremmin henkilöihin liittyvien kysymysten kautta. Elena kertoo kokemuskirjoittajien käsikirjoituksia tarkastellen tekstissä henkilöiden kuvauksen lisäksi teoksen narratiivia, teemaa ja sanomaa.

Ruska ja Timotei eivät kuvaa näin selkeää erottelua kokemuskirjoituksen eri osa-alueisiin. Henkilöiden kuvauksen ohella he mainitsivat kuitenkin tarkastelevansa ainakin teoksen sanastoa. Timotei kertoo:

[M]ä itse puuttuisin [käsikirjoituksissa] semmosiin ihan slurreihin, siis halventaviin sanoihin. Tai riippuu tietysti, onko se mistä näkökulmasta, et onks se tulossa jossain kiusaamistilanteessa, mut sillonkin mä ehkä sanoisin, että voi olla huono valinta vähemmistökirjoittajien näkökulmasta varsinkin nuortenkirjallisuudessa.

Halventavan tai loukkaavan kielenkäytön kohdalla kyse on usein nimenomaan niin kutsutusta sensitiivisyydestä: halventavan kielen toistaminen kirjallisuudessa ei ole neutraali valinta,

¹⁷ Tällaista näkemystä kohtaan on esitetty paljon kritiikkiä lasten- ja nuortenkirjallisuudentutkimuksessa. Jo vuonna 1984 Peter Hunt peräänkuulutti kirjallisuudentutkimukseen kriittistä tutkimuspositiota, jossa todellisten lasten lukukokemukset otettaisiin huomioon, ohjaamaan kirjallisuuden (aikuisia) tutkijoita kohti ymmärrystä siitä, mitä kirjallisuuden ”lukeminen lapsena” todellisuudessa tarkoittaa. Myös Maria Nikolajeva (2020) suhtautuu kriittisesti ajatukseen siitä, että aikuinen kirjailija tietäisi nuoren kokemuksesta.

joten kokemuslukijan tehtävä on selittää kokemusluennan tilaajalle mitä hyötyä ja toisaalta mitä haittaa siitä saattaa olla. Nämä oletetut hyödyt ja haitat, kuten Timotei mainitsee, saattavat riippua esimerkiksi kirjallisuudenlajista ja sen kohdeyleisöstä. Elenakin pohtii asiaa:

En mä sano, että rumat, loukkaavat sanat pitäis poistaa, että on kirjallisuutta, jossa niitä voi käyttää [...] Mun mielestä on mahdollista kirjoittaa myös ilman [halventavaa kielenkäyttöä], mut toisaalta ei oo mitään syytä asettaa semmosta ehtoo, että slurreja ei koskaan saisi olla kirjallisuudessa. Niinkun miks ei? Et niitä on tosielämässä, että kuka siitä [niiden kieltämisestä] hyötyy?

Halventavan kielen lisäksi myös muita sanastoon liittyviä seikkoja saatetaan kommentoida. Sanaston korjaaminen on usein tarpeen erityisesti, kun sen tuntemiseen liittyy ”yhteisön sisäistä tietoa”, kertoo Ruska:

[O]on saattanut vaikka huomauttaa, että tämmöstä termiä ei käytetä, monessakin eri yhteydessä, kun kirjailijalla ei oo jostain syystä ollut tietoa, että tällästä ei käytetä. Joko on saattanut olla tosi epäkunnioittava termi tai sit vaan semmonen, että onks se kirjailija kääntänyt sen sit suoraa englannista.

Kokemuslukija voi siis korjata teksteistä asenteelliseksi tulkittuja esteettisiä ratkaisuja kuten halventavaa kielenkäyttöä, mutta tarvittaessa myös suoranaisia asiavirheitä.

Kaikkien haastattelemieni kokemuslukijoiden mukaan kokemuslukeminen voi kohdistua henkilöhahmojen kuvauksen ja kielen lisäksi myös teoksen juoneen tai narratiiviin. ”[J]os joku suuri juonenkäännö olis, että joku henkilö onkin trans, niin kyl mä sitäkin kommentoisin, mutta [kokemuslukemissani käsikirjoituksissa] ei oo kyllä ollut sellasta”, Ruska kertoo. Hän ajattelee, että myös teoksen aihe ja teema voivat olla kokemuslukemisen kohteena, ja pohtii, onko teoksen aihe tai teema vähemmistöön kuulumisen aina, kun teoksessa on vähemmistöhenkilöhahmoja: ”Onks teoksen aihe aina transsukupuolisuus jos siinä on transhahmo, ei mun mielestä, mut varmaan joku vois sanoo, että yks aiheista on tää vähemmistöaihe”. Kokemuslukemisen käytännön kannalta saattaa olla hyödyllistä ajatella, että kun teoksessa on vähemmistöön kuuluva henkilöahmo, sen yksi aihe tai teema on vähemmistöön kuulumisen. Tällöin kirjailija ehkä todennäköisemmin näkee kokemusluennan tilaamisen tarpeellisenä. Toisaalta on niin, että kaiken vähemmistöjä kuvaavan kirjallisuuden leimaaminen ”vähemmistökirjallisuudeksi” saattaa marginalisoida vähemmistöjen tarinoita entisestään.

Siinä, missä Elena kertoo tarkastelevansa kokemuslukemiensa teosten ”sanomaa”, muut haastateltavat puhuvat vastaavassa yhteydessä teoksen taustalla vaikuttavista kirjailijan ”asenteista” (Ruska) tai teoksessa näkyvistä ”oletuksista” (Timotei), joiden kommentoiminen

saattaa kuulua kokemuslukijan työnkuvaan. Ruska kuvailee kirjailijan asenteellisuuden voivan näkyä kirjallisissa teoksissa esimerkiksi kertomuksina, joissa vähemmistöön kuulumisen ”on negatiivinen asia, tai vähemmistöön kuuluva hahmo on ainoa, jonka elämässä on kärsimystä ja kurjuutta”. Hän jatkaa kertomalla, kuinka ”jotenkin se tuntuu epärealistiselta ja että kirjailijan joku asenne näkyy, että se ei oo teoksen sisäinen logiikka vaan asenne, joka tulee ulkopuolelta, jos kaikkien homojen elämä on tosi ikävää”. Tällainen sanoman, asenteiden tai oletusten tarkastelu vaikuttaa olevan kokemuslukemisen ytimessä: kokemuslukija tarkastelee tapoja, joilla tekstit tiedostaen tai tiedostamatta toistavat kulttuurisia käsityksiä vähemmistöryhmistä.

5 Kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset

Tässä luvussa vastaan temaattisen analyysin avulla tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia nuortenkirjallisuuskäsityksiä kokemuslukijoilla on. Esittelen tutkimuslöydöksenä neljä teemaa eli kirjallisuuskäsitysten osa-aluetta, jotka olen haastatteluaineistostani identifioinut. Kaikilla teemoilla on myös alateemoja, jotka jäsentelevät ja syventävät pääteemoja: kolmella ensimmäisellä alateemoja on kolme, neljännellä kaksi. Käsittelen teemoja alla olevan taulukon osoittamassa järjestyksessä asettaen tarkasteluni kirjallisuudentutkimuksen, erityisesti nuortenkirjallisuuden tutkimuksen, kontekstiin.

Taulukko 2: kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitysten osa-alueet

Teemat	Alateemat
poliittisuus	kirjallisuuden maailmallisuus vähemmistökuvausten poliittisuus yhteiskunnan kommentointi
pedagogisuus	kirjallisuuden avartavuus tiedon välittäminen kirjallisuuden ohjaavuus ja opettavuus
kirjallisuus identiteetin rakentajana	kirjallisuuden samastuttavuus kirjallisuuden terapeuttisuus kuvauksen uskottavuus
kirjallisuus osana markkinoita	kirjallisuus tuotteena kirjallisuuden markkinointi

5.1 Kirjallisuuden poliittisuus

Haastattelemani nuortenkirjallisuuden kokemuslukijat näkevät kirjallisuuden poliittisena. Heidän kirjallisuuskäsityksensä eivät nojaudu käsityksiin tekstiautonomiasta¹⁸, vaan aineistoani läpäisevät käsitykset *kirjallisuuden maailmallisuudesta*: kirjallisuuden ja todellisuuden välille ymmärretään vuorovaikutussuhde, jossa todellisuus vuotaa kirjallisuuteen ja kirjallisuus vaikuttaa todellisuuteen. Elena kuvaa, kuinka ”representaatio [...] se mitä me luetaan, mitä me nähdään telkkarissa oikeesti vaikuttaa siihen, miten me ajatellaan ihmisistä tosielämässä”. Ruska puolestaan kertoo kokemuslukemisen olevan tärkeää, koska

¹⁸ Uuskritiikistä lähtöisin olevien tekstiautonomisten käsitysten mukaan tekstit eivät palaudu reaali maailmaan, vaan teksti on itse oman tulkintansa ainoa konteksti. (Keskinen 2001, 97–99.)

”kirjallisuus vaikuttaa todella paljon ihan tähän meidän reaali maailmaan ja oikeiden ihmisten ajatuksiin”.

Kokemuslukijat ymmärtävät kirjallisuuden kommunikaationa. Tekstit ovat yhteydessä ja vaikuttavat maailmaan niiden lukuprosesseissa, ja jokaisella tekstillä on tekijänsä ja lukijansa, jotka kytkvät tekstin väistämättä sen ulkopuoliseen maailmaan. Kaikki haastateltavat korostavat kirjallisuuden merkitysten kontekstisidonnaisuutta: Timotein mukaan ”tekstit vaikuttaa todellisuuteen ihmisten kautta tai ihmisissä” ja esimerkiksi nuortenkirjallisuudella ”on spesifi merkitys jos nuoret lukee nuortenkirjoja”. Elena pohtii kirjallisuuden merkitystä seuraavalla tavalla:

[J]oillekin [kirjallisuudella] ei [ole] mitään [merkitystä], joillekin voi olla hyvin monia, jollekin se on viihdettä, jollekin se on koulutyö [...] Kirjallisuudella on niin lukemattomia eri merkityksiä ja on myös tilanteita, joissa kirjallisuudella ei ole mitään merkitystä.

Kirjallisuuden merkitykset eivät ole teoksissa itsessään, vaan lukija antaa teokselle ne merkitykset, joita sillä on. Haastattelemani kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksissä kirjallisuudella on tietty arvo vain, kun se toteutuu.

Kaikki haastateltavat painottavat kirjallisuuden *vähemmistökuvausten poliittisuutta*. Koska kirjalliset kuvaukset eivät ole erillisiä todellisesta maailmasta vaan niillä on todellisia seurauksia, on tärkeää tarkastella millä tavoin ja mistä näkökulmista erilaisiin marginalisoituihin ryhmiin kuuluvia ihmisiä kirjallisuudessa kuvataan. Ruskan mukaan ”hyvä vähemmistökuvaus on semmosta, että se ei nojaudu kliseisiin ja ennakkoluuloihin”. Huonoa vähemmistökuvausta on hänen mukaansa stereotyyppinen ja ennakkoluuloja toistava kuvaus: ”jos stereotypiat toistuu teoksessa, et ne vähemmistö hahmot on kerrottu stereotyyppien kautta, niin sitä on tylsää lukee, tuntuu, että oon lukenut tän tarinan jo”. Representaatioita siis tarkastellaan yhtäältä suhteessa todelliseen maailmaan, toisaalta suhteessa muihin representaatioihin, esimerkiksi saman vähemmistöryhmän kuvaamisen perinteisiin.

Haastattelemani kokemuslukijat puhuvat stereotyyppittelystä kirjallisuudessa esteettisen puutteen tai virheen lisäksi myös eettisenä ja poliittisena ongelmana. Timotei ja Ruska puhuivat haastattelussa stereotyyppisten kuvausten mahdollisista sosiaalisista ja yhteiskunnallisista seurauksista ”haitallisuuden” ja ”haitan” käsitteellä: Timotei kertoo kokemuskokijansa kirjallisuutta ennen kaikkea siksi, että kirjallisuudessa ”ei olis niin paljon haitallisia representaatioita”, ja pohtii, kuinka asenteelliset kuvaukset jostain ihmisryhmästä

saattavat ”tuntua pahalta” kuvattuun ryhmään kuuluvista ihmisistä, mutta myös ”vaikuttaa heihin haitallisesti”. Kokemuslukijat kertovat, että vähemmistöhenkilöhahmojen yksiulotteinen kuvaus voi olla ongelmallista myös silloin, kun kyse ei ole varsinaisesti kulttuurisesti tunnistettavista stereotyyppioista. Ruska selittää asiaa:

[E]i oo hyvää vähemmistökuvausta, että se hahmo jotenkin määritellään sen kautta, että hänen persoona on se, että hän on trans, ja jokainen keskustelu joka hänen kanssaan käydään liittyy siihen, että hän on trans. Et se tulee jotenkin koko ajan esiin, hänellä ei oo muuta luonnetta, hänellä ei oo muita kiinnostuksen kohteita kuin se oma vähemmistöpositio.

Myös Elena ajattelee, että on muitakin asioita, joita tulee ottaa huomioon arvioidessa jonkin teoksen vähemmistökuvausten eettisyyttä, kuin henkilöahmojen kuvauksen vertailu kyseisen vähemmistöryhmän stereotyyppiin kuvauksiin. Hän perustelee:

[S]iinä pitää katsoo useammasta eri näkökulmasta, koska ihan hyvin mä voin kuvitella kirjan, jossa on hirveen kivoja homohahmoja ja sit se sanoma on se et kaikilla on hirveet, niin must se ei oo hyvää representaatio, vaikka ne on kaikki kauheen mukavia. Et sellanen hyveellisyys ei välttämättä ole hyvä asia, mikä näkyy nyt siinä, millasia muunsukupuolisia hahmoja on tällä hetkellä, vähän aikaa sitten julkaistussa kirjallisuudessa. Että ne on tosi kunnollisia ja tosi taitavia ja aivan ihania, niin eihän se oo oikee ihminen.

Timotei on samoilla jäljillä kuvaillessaan marginalisoituihin ryhmiin kuuluvaa kirjaa, jota pitää hyvänä:

[Hyvä kirja on] sellainen, jossa on useampi johonkin vähemmistöön kuuluva hahmo, et se ei oo se yks tyyppi, joka jotenkin tämmösenä tokenina tulee sinne ja on representaatio kaikelle. Et hahmot ois jotenkin monipuolisia, moniulotteisia, ei pelkästään, että tää on nyt se hahmo, jolla on tää vähemmistöominaisuus, vaan että sillä ois persoona.

Haastattemieni kokemuslukijoiden mukaan kulttuurin kuvauksilla vähemmistöistä on yhteiskunnallista merkitystä sen tukeutuessa stereotyyppioihin ja yksiulotteisiin kuvaamisen tapoihin, mutta myös sen haastaessa niitä. Timotei toteaa, että hänestä ”tuntuu tärkeältä, että vähemmistöjen äänet kuuluvat kirjallisuudessa”, ja selittää, kuinka ”on ollut semmosii tiettyi asioita, joiden kautta transhahmoja on [historiallisesti] tuotu esiin, vaik joku kärsimys tai tosi ulkonäköön keskittyvä juttu”, mutta että viime aikoina transsukupuolisuutta on kuvattu kirjallisuudessa myös lähestymällä aihetta ”eri näkökulmasta”. Esimerkkinä tällaisesta kuvauksen perinnettä haastavasta transsukupuolisuuden kuvauksesta hän mainitsee kokemuslukemansa teoksen, jossa transsukupuolista henkilöahmoa on hänen mukaansa kuvattu ulkoisten seikkojen korostamisen sijaan muun muassa kuvaamalla henkilöahmon

”sisäistä maailmaa” ja ”binäärinvastaisuutta”. Kuvauksen monipuolisuus ja moniulotteisuus nousevat kaikkien haastateltavien puheessa vähemmistö kuvauksen keskeisiksi arvoiksi.

Haastatteleman kokemuskirjallisuuden ajattelevat, että *yhteiskunnan kommentointi* on yksi kirjallisuuden keskeisistä tehtävistä. Elenan mukaan ”kirjallisuudella täytyy olla muitakin tarkoituksia kuin se, että tulee hyvä mieli”, ja hän painottaa yhteiskunnallisten ongelmien käsittelyn tärkeyttä kaunokirjallisuudessa: ”se ei pelasta maailmaa, jos sun koko hahmokaarti on rodullistettuja ihmisiä ja sit rasismia ei koskaan käsitellä”. Yhteiskunnallisen kommentaarin tarjoamisen ohella kokemuskirjallisuuden näkevät kirjallisuudelle kuitenkin myös laajemman potentiaalin. Heidän mukaansa kirjallisuudella voi olla todellista muutosvoimaa:

Timotei: Jos mä vaikka valkosena ihmisenä kirjoitan kirjan, jossa on POC-hahmoja, niin ei toistais niitä omia valkoisen ylivalloituksen sisäistettyjä juttuja, niin se vois jopa parantaa maailmaa jossain määrin. Se ois ihanaa.

Tutkija: Mikä on sun mielestä kirjallisuuden merkitys nykymaailmassa? Sä toivot et se vois parantaa maailmaa.

Timotei: Joo, mä toivon, et se vois parantaa maailmaa.

Näkemykset kirjallisuuden poliittisuudesta – sen maailmallisuudesta, kirjallisten representaatioiden poliittisuudesta sekä siitä yhteiskunnallisena keskustelijana – toistuivat kaikkien haastattelemieni kokemuskirjallisuuden puheenvuoroissa. He eivät erotelleet aiheesta puhuessaan nuortenkirjallisuutta muusta kirjallisuudesta, vaan heille kaikki kirjallisuus on poliittista. Seuraavassa luvussa käsitelen usein nuortenkirjallisuuden lajin erityispiirteeksi miellettyä pedagogisuutta toisena kokemuskirjallisuuden kirjallisuuskäsitysten osa-alueena.

5.2 Kirjallisuuden pedagogisuus

Kaikki haastatteleman nuortenkirjallisuuden kokemuskirjallisuuden mieltävät kirjallisuudelle pedagogisia merkityksiä. He näkevät lukijan *maailmankuvan avartamisen* kirjallisuuden yhtenä keskeisenä tehtävänä: haastateltavistani Timotei kertoo toivovansa, että kirjallisuus ”voisi avartaa ja rikastuttaa ihmisten elämää ja mieliä”. Ruska puolestaan pohtii, kuinka kirjallisuuden yksi tarkoitus on pystyä tarjoamaan lukijalle uusia näkökulmia: ”Ihmiset varmaan hakeutuu kirjallisuuden pariin, jotta pääsisi kurkistaan jonkun toisen elämään”. Tällaiset näkemykset ovat linjassa suuren osan kirjallisuuden- ja lukemisen tutkimusta kanssa, ja avartavuuden merkitys korostuu usein erityisesti nuortenkirjallisuuden kontekstissa: nuorten lukijoiden maailmankuvat ovat vasta muotoutumassa, joten heidän ajatellaan olevan erityisen alttiita omaksumaan kirjallisuuden tarjoamia opetuksia ja käsityksiä maailmasta.

Näin ajattelee Timotei, jonka mukaan nuortenkirjallisuudessa on erityisen tärkeää, että kirjallisuuden tarjoamat opetukset ovat vähemmistöjen kannalta ”positiivisia”, sillä ”nuorten mielet kuitenkin muokkautuu vielä enemmän kuin aikuisten mielet”.

Haastattelemieni kokemuslukijoiden mukaan toinen pedagoginen tehtävä, jota kirjallisuus toteuttaa, on *tiedon välittäminen*. Kuten myös tutkimuksessa on todettu, kaunokirjallisuudesta omaksutaan tietoa toisaalta tiedostamatta, toisaalta sitä saatetaan myös etsiä tietoisesti (Juopperi 2018, 69–70). Ruska pohtii kuinka nuori lukija voi saada kirjallisuudesta ”neuvoja” elämän eri osa-alueilla:

Nuorilla on varmasti korostunut semmonen oman identiteetin etsiminen, ja ylipäättään vaikka tunteiden käsittely ja kaikki on kesken, että opettelee vasta tunnistamaan tunteita tai opettelee, miten ihmissuhteissa toimitaan, niin kirjallisuus varmasti tarjoaa neuvoja siihen.

Hänen mukaansa ”kirjallisuus välittää tietoa tästä maailmasta”. ”Vaikka se kirja ei sijoittuis reaalimaailmaan, niin totta kai se välittää [tietoa maailmasta], koska se kirjailija on koko ajan kosketuksissa tähän maailmaan”, hän selittää. Ja koska kirjallisuus välittää tietoa väistämättä, Ruska kertoo toivovansa, että tämä tieto olisi ”asiallista ja paikkansa pitävää” ja että ”siellä [kirjallisuudessa] ei leviäis haitalliset asenteet”. Hän huomauttaa, että nuoret lukijat voivat etsiä ja saada kaunokirjallisuudesta myös esimerkiksi seksuaalikasvatusta.

Haastateltavistani Timotei kertoo ajattelevansa, että *nuortenkirjallisuus ohjaa ja opettaa* nuorta lukijaa. Hänen mukaansa lajissa itsessään on muusta kirjallisuudesta poiketen ”joku semmonen vähän ohjaava tai opettava taso kuitenkin, vaikka se ei olisikaan mitenkään itsestään selvä”. Elena ja Ruska sen sijaan eivät halua tehdä erityistä erottelua nuortenkirjallisuuden ja muun kirjallisuuden välille, kun kyse on kirjallisuuden merkityksistä tai tarkoituksista osana maailmaa. Ajattelen, että myös tässä näkyy edellisessä luvussa kuvailemani haastattelemieni kokemuslukijoiden käsitys kirjallisuuden merkitysten kontekstisidonnaisuudesta. Vaikka Elena ja Ruska kieltäytyivät erottamasta nuortenkirjallisuutta muusta kirjallisuudesta, nuoresta lukijasta puhuessaan hekin nimittäin nostavat esiin erityisiä pedagogisia hyötyjä, joita kirjallisuuden lukemisella saattaa nuorelle lukijalle olla. Nuortenkirjallisuudella itsellään ei ehkä ole erityisiä pedagogisia merkityksiä, mutta sillä, että nuoret lukevat kirjallisuutta – nuortenkirjallisuutta tai muuta – on.

Toisaalta Elena huomauttaa, että kustannusalalla odotukset nuortenkirjallisuuden lajin ohjaavuudesta ja opettavuudesta voivat asettaa kirjallisuuden kirjoittamiselle ja julkaisulle

rajoituksia, ja siten vaikuttaa siihen, mitä nuortenkirjallisuus on. Elenan mukaan ”meillä on tiukemmat vaatimukset sille, mitä nuortenkirjallisuus voi olla”. Hänen mukaansa nuortenkirjallisuuteen esimerkiksi ”halutaan yleensä jotain valoa”. Myös kirjallisuudentutkija Roberta Seelinger Trites (2000, 15) on todennut, että nuortenkirjallisuuden kirjoittamaton sääntö on, että sen täytyy sisältää toiveikkuutta. Vaikka Elena kertoo ymmärtävänsä, miksi nuorille halutaan kirjoittaa toiveikasta kirjallisuutta – hänen sanojensa mukaan ”nuorison ei tarvitse masentua sen enempää” – hän suhtautuu likinäköiseen synkkyyden välttämiseen nuorille suunnatussa taiteessa kriittisesti, sillä yhtäältä hän ei ajattele, ”että tragedian kautta ei vois antaa toivoa”, ja toisaalta synkkyyden välttäminen saattaa tuottaa nuortenkirjallisuuden lajille tarpeettomia rajoitteita. Synkkä kirjallisuus ei ehkä ole kaikille mieluista, mutta ei mikään muukaan kirjallisuus ole. ”Se turhauttaa näissä keskusteluissa, että jotenkin ajatellaan, että on vain yksi tapa kirjoittaa, on vain yhdenlaisia kirjoja. Eihän se ole totta”, Elena huomauttaa.

Haastattelemani kokemuslukijat mieltävät pedagogisuuden yhdeksi kirjallisuuden ja lukijan välisen suhteen ominaispiirteeksi: nuortenkirjallisuus, mutta muukin kirjallisuus, sekä avartaa lukijan maailmaa että välittää tietoa maailmasta. Ohjaavuus ja opettavuus sen sijaan näyttäytyvät kokemuslukijoille yhtäältä juuri nuortenkirjallisuudessa painottuvina piirteinä, toisaalta odotuksina, jotka saattavat muodostua nuortenkirjallisuuden lajin mahdollisuuksien tarpeettomaksikin rajoittajaksi kirjallisuusinstituutiossa, esimerkiksi kustannusalalla. Seuraavassa luvussa käsittelen kokemuslukijoiden kirjallisuudelle antamia lukijan identiteetin rakentumista koskevia merkityksiä.

5.3 Kirjallisuus identiteetin rakentajana

Haastattelemani kokemuslukijat mieltävät kirjallisuudelle erilaisia lukijan identiteetin rakentumiseen liittyviä merkityksiä. Kuten kirjallisuudentutkimuksessakin on todettu, kaunokirjallisuus saattaa toimia tukena yksilön identiteetin rakentumisessa esimerkiksi *tuottamalla samastumisen paikkoja*. Sen lisäksi, että kokemuslukijat mieltävät kirjallisuuden ikkunaksi, josta pääsee ”kurkistaan jonkun toisen elämään” (Ruska), ja josta kurkistaminen voi ”avartaa ja rikastuttaa ihmisten elämää ja mieliä” (Timotei), he näkevät sen myös peilinä, josta ”voi nähdä itsensä ja etsii itseään” (Timotei). Kirjallisuuden samastuttavuudella saattaa olla erityistä merkitystä nuorille, vähemmistöihin kuuluville ihmisille, joiden ymmärrys itsestä on vasta muotoutumassa, ja esimerkiksi Timotein mukaan samastuttava

vähemmistökuvaus on tärkeää, jotta ”esimerkiksi transnuoret vois lukea nuortenkirjallisuutta ilman, et heille tulee semmonen olo, et tää ei oo heille”.

Parhaimmillaan kirjallisuuden samastuttavuudella saattaa olla lukijalle jopa *terapeuttisia merkityksiä*. Terapeuttiset merkitykset korostuvat haastattelemieni kokemuslukijoiden puheessa erityisesti nuortenkirjallisuuden ja sen nuorten lukijoiden yhteydessä, ja self help - potentiaalia onkin toisinaan pidetty erityisesti nykysateenkaarinuortenkirjallisuudelle keskeisenä ominaisuutena (ks. Silveira ym. 2021). Ruska pohtii, kuinka ”[m]onelle nuorelle se, että nuortenkirjallisuudessa on itsennäköisiä hahmoja, tai samaan vähemmistöön kuuluvia hahmoja kuin mihin itse kuuluu, tarjoaa turvaa ja ajatuksen siitä, että ei ole yksin”. Hän uskoo, että nuoret lukijat voivat etsiä kirjallisuudesta itseään, ja käyttää sitä ”omien ominaisuuksien, arvojen tai identiteetin osien” validointiin. Haastattelemanani kokemuslukijat ajattelevat, että nuortenkirjallisuus voi yhtäältä toimia turvapaikkana nuorelle lukijalle – kuten Timotei huomauttaa, ”nuoret saattaa hakee turvaa [...] niistä kirjoista” – mutta toisaalta sen avulla voi käsitellä vaikeitakin asioita. Ruska kertoo:

[K]irjallisuus voi varmasti olla terapeuttista myös. Jos mä luen jostain teemasta, mitä tällä hetkellä käsittelen mun elämässä, jos oon vaikka just eronnut ja sit mä luen kirjaa, jossa päähenkilökin on juuri eronnut, niin sit pääsee käsittelemään niitä omia tunteitaan ja ajatuksiaan fiktiivisen kirjan kautta.

Vähemmistöön kuuluvan henkilöahmon samastuttavuus samaan vähemmistöön kuuluvalle ihmiselle ei kuitenkaan toteudu vain sillä, että henkilöahmo on olemassa. Haastattelemanani kokemuslukijat näkevät *kirjallisen kuvauksen uskottavuuden* ja kuvatun ihmisryhmän näkökulmien esillä olon edellytyksenä kirjallisuuden kuvausten samastuttavuudelle. Kuvauksen uskottavuutta voi heidän mukaansa mukaan vähentää esimerkiksi se, jos teoksesta välittyy tekijän tietämättömyys tai negatiiviset asenteet kuvattua ryhmää kohtaan. ”Jos halua [kirjoittaa] myös translukijoille samastuttavan ja hyvän kirjan, niin ne [transfobisten asenteiden] heijastumat saattaa pilata illuusion siitä, että ne [transsukupuoliset hahmot] ois kokonaisia hahmoja ja kokonaisia ihmisiä”, Timotei pohtii. Myös Ruska ajattelee näin: ”[J]os jollain [transsukupuolisella] hahmolla on vaikka kumppani ja heillä menee hyvin, eikä ole mitään ongelmaa, ja sit sieltä tuleekin yhtäkkiä transfobisia asenteita, niin se ei oo uskottavaa, et se suhde vois olla hyvä”. Hänen mukaansa tahattoman asenteellisuuden poistaminen teoksesta kokemuslukijan avulla voi parhaimmillaan ”kirkastaa teoksen sisäistä logiikkaa”. Elenankin mukaan tämä sisäisen logiikan toteutuminen ja johdonmukaisuus kuvauksessa on tärkeää. Hän pohtii, kuinka myös pyrkiminen sensitiivisyyteen voi olla kirjallisen kuvauksen

kannalta ongelma, jos se tapahtuu uskottavuuden kustannuksella: hyvässä kirjassa ”hahmon pitää pysyä koherenttina”. ”Jos hän on semmonen [hahmo] että hän sanois ruman asian, niin jos hän ei sanokaan, se on semmonen väärä nuotti siellä seassa”, Elena kertoo.

Ruskan mukaan ongelma uskottavuuden kannalta on myös, jos vähemmistökuvauksessa on paljon asiavirheitä: ”[J]os on paljon semmosta, että tiedän, että transyhteisössä ei käytetä tällaista termiä, niin semmoset [vaikuttavat vähemmistökuvausten uskottavuuteen]”. ”[E]i varmaan kukaan kirjailija halua, että heidän teoksessa on asiavirheitä, mutta kyllähän se syö myös lukijalta sitä fiilistä, jos niitä virheitä sieltä bongaa”, hän jatkaa. Ruska kertoo, että on korjannut asiavirheitä kokemusluennassaan esimerkiksi silloin, kun ”kirjailijalla on ollut virheellinen käsitys siitä, että miten transihmisten terveydenhuolto toimii Suomessa, siis transpoli, että miten se prosessi toimii, et miten vaikka saa hormonilääkityksen”. Myös Elena toteaa, että ”kirja on parempi, jos siellä ei ole tarpeettomia faktavirheitä, jos siellä ei ole tarpeettomia väärinkäsityksiä”. Tahattomat asiavirheet vähemmistökuvauksessa vaikuttavat suoraan sekä teoksen laatuun vähemmistön kirjallisena kuvauksena että sen samastuttavuuteen kuvattuun vähemmistöön kuuluvalla lukijalla.

Haastattelemiani kokemuskirjailijat mieltävät nuortenkirjallisuudelle lukijan identiteetin rakentumista koskevia merkityksiä, jotka liittyvät kirjallisuuden samastuttavuuteen, samastumisen kautta mahdollistuvaan terapeutiseen potentiaaliin, ja kirjallisen kuvauksen uskottavuuteen. Vaikka nämä identiteetin rakentumista koskevat merkitykset saattavat olla osa haastattelemieni kokemuskirjailijoiden kirjallisuuskäsityksiä muunkin kuin nuortenkirjallisuuden yhteydessä, haastatteluissa identiteettikysymysten merkitystä korostettiin juuri nuortenkirjallisuudessa tai suhteessa nuoriin lukijoihin. Seuraavassa ja viimeisessä luvussa käsittelemän kokemuskirjailijoiden käsityksiä kirjallisuudesta osana markkinoita.

5.4 Kirjallisuus osana markkinoita

Aiemmissä luvuissa esittelemäni kirjallisuuden poliittiset, pedagogiset ja identiteetin rakentumiseen liittyvät merkitykset liittyvät kaikki vaikutuksiin, joita haastattelemiani kokemuskirjailijat näkevät nuortenkirjallisuudella olevan suhteessa maailmaan ja lukijaan. Näiden merkitysten lisäksi lisäksi haastattelemiani kokemuskirjailijat antavat kirjallisuudelle kirjallisuusmarkkinoihin liittyviä merkityksiä. Kirjallisuusmarkkinoihin liittyvät merkitykset eivät kerro kirjallisuuden vaikutuksista maailmassa vaan yhteiskunnallisista olosuhteista, joiden kokemuskirjailijat näkevät muovaavan kirjallisuutta.

Haastattelemilleni kokemuslukijoille on heidän puheenvuorojensa perusteella tärkeää asettaa kirjallisuus taloudellisiin yhteyksiinsä, sillä he työskentelevät niiden paineessa. Sekä globaalia että Suomen kirjallisuuskenttää muovaa käynnissä olevana kehityskulkuna markkinaistuminen ja sen myötä *kirjallisuuden tuotteistuminen*, josta haastattelemanani kokemuslukijat ovat tietoisia, ja johon he suhtautuvat kriittisesti. Elena mainitsee esimerkkinä tuotteistumisesta sen, kuinka nuortenkirjallisuuden laji saa uusia muotoja ja esimerkiksi uusia genrejä syntyy jatkuvasti ilman, että genremäärittelylle on välttämättä mitään muuta perustetta kuin markkinoinnin kohdistaminen uusille yleisöille. Elena pohtii:

[T]arvitaan jonkin verran luokittelua, että osataan järjestää asioita, mutta tässä on kyse niin pitkälti markkinoinnista. Niin mä en oo valmis menemään siihen mukaan, että vaan sen takia, että kenelle tätä myydään, mä kohtelisin sitä kirjaa eri lailla. Koska mä tiedän, et se kirja on tuote niille ihmisille, jotka sitä myy, mutta sille kirjoittajalle ja lukijalle se ei ole.

Kirja ei ole vain tuote, mutta sitä yhä useammin kohdellaan ennen kaikkea sellaisena. Haastattelemanani kokemuslukijat tietävät, että julkaistavia teoksia työstetään yhä useammin alusta asti markkinoinnista tietoisina, ja kuten kuvailin jo luvussa 5.2 ”Kirjallisuuden pedagogisuus”, erityisesti Elena ajattelee kustantamojen nuortenkirjallisuuden lajia koskevien, varmasti osin markkinointiin liittyvien, vaatimusten ja odotusten rajoittavan kirjailijoiden mahdollisuuksia kirjoittaa, mikä saattaa johtaa nuortenkirjallisuuden yksipuolistumiseen.

Kaikki haastattelemanani kokemuslukijat huomauttavat, että kokemuslukijan hyödyntäminenkin saattaa olla – tai siitä saattaa tulevaisuudessa tulla – vain yksi tapa edistää vähemmistöjä kuvaavan *kirjallisuuden markkinointia*. Ruska on huomannut, että viime vuosina ”selkeesti sekä kirjailijat että kustantamot on saanut siitä kiinni”, että vähemmistöjä kuvatessa ”kannattaa etsiä joku, joka ymmärtää näistä asioista”. Myös Elena ja Timotei tunnistavat, että kirjailijat ja kustantamot ovat koko ajan kiinnostuneempia kokemuslukemisesta. Yksi syy saattaa olla halu todella kirjoittaa parempaa vähemmistörepresentaatiota, Elena kertoo, mutta ”on myös kirjailijoita, joilla on vähemmistöihahmoja, joille se [sensitiivisyys] ei oo niin tärkeää. Et siinä ei oo välttämättä semmosta ideologiaa, tai ne ei oo liittolaisia”, jolloin syy kokemusluennan tilaamiselle voi olla riskienhallinta: ”kukaan ei halua, että heille suututaan sellasesta asiasta, joka olis voitu välttää”. Elenan mukaan halu ”näyttää hyvältä” lukijoiden silmissä liittyy usein yksinkertaisesti haluun edistää omaa uraa. Nykyisen kirjoihin kohdistuvan julkisuuden henkilökeskeisyys tarkoittaa sitä, että kirjailijan imago on usein keskeinen osa kirjan markkinointia, jolloin ”kokemuslukijan hankkiminen on osaltaan oman perseen suojaamista”, kuten Elena asian muotoilee. Elena ei kuitenkaan pidä pelkästään

negatiivisena asiana, vaikka kokemusluennan tilaamisen ensisijainen syy olisi oman tai kustantamon julkisuuskuvan suojeleminen. Hän kertoo:

[K]yllä kaikki välittää imagostaan, ja must tuntuu et jollekin on tärkeätä ensisijaisesti se et ei näyttäis pahalta. Ja mä en nää syytä tuomita näitä ihmisiä, koska kun [kirjailijan] työtä tehdään, niin sun imago on aika tärkeä työväline.

Toisaalta Ruska arvelee, että ”kustantamot alkaa varmaan myös jossain kohtaa käyttää tätä [kokemuslukemista] semmosena markkinointikikkana, että mainitaan, että tää [teos] on kokemusluettu” ajatellen, että ”siitä tulee semmonen uskottavuuden taso siihen [teokseen]”. Kaikki haastattelemani kokemuslukijat suhtautuvat ajatukseen kokemuslukemisesta markkinointikeinona epäillen: ”[J]os se [kokemuslukeminen] yleistyy, niin [...] saattaako siitä tulla jopa semmonen leima paperiin -juttu, että tän on nyt lukenut tyyppi, joka kuuluu tähän yhteisöön, niin sitten kaikki mitä sanoo on ok”, Ruska pohtii. Kokemuslukeminen on tapa hankkia tietoa, mutta myös Timotei painottaa, ettei kokemuslukeminen takaa sitä, että kaikki ovat tyytyväisiä lopputulokseen. ”Toivottavasti kirjailijat tajuu sen tietynlaisen valtaposition ja vastuun, että se vastuu [teoksesta] on heillä”, hän toteaa. ”Kellään meistä ei ole valtaa antaa sitä rastia ruutuun toiselle, ja sen takia se vastuu on aina sillä tekijällä itsellään”, myös Elena painottaa.

Haastattelemilleni kokemuslukijoille kirjallisuus ei ole olemassa irrallaan sen kirjoittamisen, mutta myöskään sen julkaisun ja markkinoinnin olosuhteista. Kuten aiemmista luvuista käy ilmi, kirjallisuus on heille taidetta, jolla on poliittisia, pedagogisia ja identiteetin rakentumiseen liittyviä merkityksiä, mutta se on myös tuote, jota markkinoidaan. On huomionarvoista, että haastattelukysymyksissäni (liite 2) ei ole kysymyksiä liittyen kirjallisuuteen osana markkinoita, vaan kaikki haastateltavani nostivat aiheen esiin haastattelujen aikana oma-aloitteisesti. Tämän kirjallisuuden materiaaliset olosuhteet huomioivan näkökulman myötä kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksistä tutkielmassani muodostuva kuva onkin markkinakriittisempi kuin osasin ennalta odottaa.

6 Pohdinta

6.1 Johtopäätökset

Tutkielmani luvussa 4 ”Kokemuslukemisen käytäntö” olen esitellyt kokemuslukijoina toimineiden ihmisten haastattelujen perusteella nuortenkirjallisuuden kokemuslukemisen käytäntöä Suomessa. Aineistoni perusteella kokemuslukijat ovat vähemmistökysymyksiin erikoistuneita kokemusasiantuntijoita sekä kirjallisuuden asiantuntijoita. He asemoivat itsensä kokemuslukemisen ja sensitiivisyyslukemisen käsitteisiin eri tavoin, mutta heidän luonnehdintansa käytännöstä sekä työskentelytapansa ovat keskenään hyvin samankaltaisia, eikä kokemuslukemista ja sensitiivisyyslukemista siksi ole ainakaan Suomen kontekstissa syytä erottaa kahdeksi eri käytännöksi. Kokemuslukijat lähestyvät kokemuslukemiaan tekstejä monista eri näkökulmista keskittyen erityisesti vähemmistöihin kuuluvien henkilöhahmojen kuvauksiin tarkastellen niitä suhteessa sekä todellisen maailman olosuhteisiin ja tapahtumiin että kulttuurisiin käsityksiin kuvatuista vähemmistöryhmistä. Heidän tavoitteenaan on yhtäältä korjata teksteistä vähemmistöjen kuvausta koskevia asiavirheitä, toisaalta puuttua teksteissä esiintyvään tahattomaan asenteellisuuteen, jolla saattaisi olla haitallisia todellisen maailman seurauksia kuvattuihin vähemmistöihin kuuluville ihmisille.

Luvussa 5 ”Kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset” olen vastannut haastatteluaineistoni temaattisen analyysin avulla tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia kirjallisuuskäsityksiä nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoilla on. Ennen haastattelujen toteuttamista oletin teorialähtöisesti aineistostani nousevan käsityksiä kirjallisuuden poliittisuudesta, pedagogisuudesta, etiikasta ja estetiikasta. Aineistoon perehtyminen ja sen temaattinen analyysi osoittivat kuitenkin pian, ettei tämä nelijako riitä aineiston ymmärtämiseen tyydyttävästi, jolloin täydensin teemoja aineistolähtöisesti. Haastatteluaineiston aineistolähtöisen ja teoriasidonnaisen temaattisen analyysin myötä päädyin jäsentämään aineistoani seuraavien neljän teeman ja niiden yhdentoista alateeman avulla: kirjallisuuden poliittisuus (sis. kirjallisuuden maailmallisuus, vähemmistö kuvauksen poliittisuus, yhteiskunnan kommentointi), kirjallisuuden pedagogisuus (sis. kirjallisuuden avartavuus, tiedon välittäminen, kirjallisuuden ohjaavuus ja opettavuus), kirjallisuus identiteetin rakentajana (sis. kirjallisuuden samastuttavuus, kirjallisuuden terapeuttisuus, kuvauksen uskottavuus) ja kirjallisuus osana markkinoita (sis. kirjallisuus tuotteena, kirjallisuuden markkinointi).

Haastattelemani kokemuslukijat antavat siis kirjallisuudelle poliittisia, pedagogisia, ja identiteetin rakentumiseen sekä kirjallisuusmarkkinoihin liittyviä merkityksiä. He käsittävät todellisuuden ja kirjallisuuden suhteen moniulotteisena vuorovaikutussuhteena. He ajattelevat, että kirjallisuuden vähemmistökuvaus on poliittinen kysymys, ja näkevät yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisen kirjallisuuden yhtenä keskeisenä tehtävänä. Heidän mukaansa erityisesti nuortenkirjallisuus avartaa lukijan maailmankuvaa, lisää tietoa, ja ohjaa sekä opettaa nuorta lukijaa. Se voi tarjota samastumispintaa ja itsetutkiskelun paikan nuorelle lukijalle, ja samastuttava, uskottava kuvaus saattaa mahdollistaa kirjallisuudelle jopa terapeuttisia merkityksiä. Kokemuslukijat huomauttivat myös, että nuortenkirjallisuus on markkinoiden ehdoilla muovautuva tuote, jota kustantamot pyrkivät ennen kaikkea myymään.

Kokemuslukijoiden käsitykset nuortenkirjallisuuden esteettisistä ja eettisistä merkityksistä eivät muodosta temaattisessa analyysissäni omia teemojaan, mutta esteettinen ja eettinen merkityksenanto ovat osa haastattelemieni kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksiä. Kenties kiinnostavin tutkimustulokseni onkin se, että kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksissä ei muodostu selkeitä raja-aitoja kirjallisuuden esteettisten, eettisten ja muiden merkitysten välille, vaan heidän puheenvuoroissaan nuortenkirjallisuuden esteettinen ja eettinen arvo ovat lähtemättömästi kytkeytyneet sekä toisiinsa että lajin muihin merkityksiin. Luvussa 5.1 ”Kirjallisuuden poliittisuus” esittelemäni kokemuslukijoiden näkemykset stereotyypittelyn ja yksiulotteisen kuvauksen ongelmista ovat esteettisiä arvostelmia. Niiden ymmärtäminen vain esteettisinä arvostelmina ei kuitenkaan riitä selittämään sitä, miksi kokemuslukijat arvostelevat tällaista kuvausta, vaan heidän esittämänsä stereotyypittelyn kritiikki on yhtä aikaa myös kirjallisuuden eettistä ja poliittista kritiikkiä. Kun luvuissa 5.2 ”Kirjallisuuden pedagogisuus” ja 5.3 ”Kirjallisuus identiteetin rakentajana” käsittelemäni kokemuslukijoiden puheenvuoroja kirjallisen kuvauksen uskottavuuden tärkeydestä, kyse oli kaunokirjallisen teoksen esteettisestä koherenssista. Esteettinen koherenssi on kuitenkin haastattelemilleni kokemuslukijoille olennaista niin teoksen esteettisen arvon kuin esimerkiksi sen samastuttavuuden, avartavuuden ja tiedollisten merkitysten kannalta, ja siten esteettisen kysymyksen lisäksi myös eettinen ja esimerkiksi vähemmistöpoliittinen kysymys. Luvuissa 5.2 ”Kirjallisuuden pedagogisuus” ja 5.4 ”Kirjallisuus osana markkinoita” käsittelemäni kysymykset nuortenkirjallisuuden lajia kirjallisuusinstituutioissa koskevista odotuksista ja rajoituksista liittyvät muuhunkin kuin pedagogiikkaan tai kirjallisuuden markkinointiin, sillä kyse on kirjallisen ilmaisun rajoittamisesta, mutta myös suurista eettisistä ja poliittisista

kysymyksistä liittyen nuoreen lukijaan, taiteen vaikuttavuuteen ja vapauteen sekä taidetta maailmassa muovaaviin voimiin.

Koska esteettiset, eettiset ja muut arvottamisen ja merkityksenannon kehykset limittyvät haastattelemieni kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksissä, tulkitsen kokemuslukemista feministisen estetiikan perinteeseen kytkeytyneenä käytäntönä. Kuten kuvasin tutkielmani teoriaosion luvun 2.2.2 ”Nuortenkirjallisuuskäsitysten osa-alueet” alaluvussa ”Nuortenkirjallisuuden estetiikka ja etiikka”, taidekäsitys, jossa esteettisten arvostelmien nähdään limittyvän lähtemättömästi muiden – poliittisten, eettisten ja niin edelleen – arvostelmien kanssa, on suosittu erityisesti feministisen estetiikan piirissä. Esitän, että tämän kytköksen myötä kokemuslukeminen voidaan perustellusti käsittää käytäntönä, jolla on sitä itseään pidempi taiteenfilosofinen perintö – eräänlaisena taiteen eettisen kritiikin käytännön sovelluksena tai eettis-esteettisenä interventiona suomalaisessa kirjallisuusinstituutiassa. Yhtäläisyyden kokemuslukemisen taustalla vaikuttavien taidekäsitysten ja feministisen estetiikan välillä on pannut merkille aiemmin informaatiotutkija E. E. Lawrence (2020), joka on tarkastellut kokemuslukemisen käytäntöä asettaen sen juuri feministisen standpoint-epistemologian ja estetiikan viitekehykseen. Toisaalta, kuten esitin luvuissa 4.1 ”Kokemuslukemisen määrittely” ja 4.2 ”Kokemuslukemisen prosessit”, myös nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden tavoissa määritellä ja kuvailla työtään ja asiantuntemustaan on kytköksiä feministisiin kokemustietoa ja -asiantuntijuutta koskeviin keskusteluihin. Tämäkin perustelee osaltaan feminismiin tulkittamista yhtenä kokemuslukemisen käytännön yhteiskunnallisena ja teoreettisena kontekstina.

Toivon, että tutkielmani tuottama tieto nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsityksistä sekä esitykseni näiden käsitysten taiteenfilosofisista kytköksistä edistää kokemuslukemisen käytännön mahdollisuuksien ja rajoitusten kriittistä tarkastelua, joka ei pelkisty yksiulotteiseen puheeseen sensuurista. Kirjallisuuden eettinen arvottaminen on mutkikasta ja esimerkiksi sensuurin kysymyksistä on todella syytä keskustella sen yhteydessä – perustellaanhan sensuuria usein vedoten juuri moraaliin, ja lasten- ja nuortenkirjallisuuden rajoittaminen enemmän tai vähemmän systemaattisesti moraalin nimissä on todellisuutta juuri nytkin esimerkiksi useissa Yhdysvaltain osavaltioissa. Uskon kuitenkin, kuten Millskin (2014/2016, 8) ehdottaa, että kirjallisuuden eettis-esteettistä kritiikkiä voidaan hyödyntää sensuurin oikeuttamisen sijaan myös rohkaisemaan sensitiivisyyteen ja tarkkaavaisuuteen. Keskustelun hiljentämisen sijaan sillä voidaan pyrkiä keskustelun herättämiseen. Kirjallisuus sisältää aina sosiopoliittisia näkemyksiä, arvoja ja

asenteita, ja parhaimmillaan eettinen kritiikki voi tehdä niitä näkyviksi ja avata keskustelun siitä, onko asialle syytä tehdä jotain.

Vaikka tutkielmani aiheena ovat kokemuslukijoiden nuortenkirjallisuuskäsitykset, tarkastelemieni kaltaiset kirjallisuuskäsitykset vaikuttavat tuskin vain nuortenkirjallisuuden kontekstissa. En pidä mahdollisena, että ne voisivat kertoa myös laajemmin yhdestä tällä hetkellä suomalaisessa kirjallisuusinstituutiosta vaikuttavasta tavasta käsittää taidetta osana maailmaa. Tällaista tulkintaa tukee se tosiasia, että kokemuslukemista todella hyödynnetään Suomessa yhä enemmän osana nuortenkirjallisuuden, mutta myös muun kirjallisuuden kustannusprosesseja. Kyse saattaa toki olla siitä, kuten haastattelemani kokemuslukijat ehdottivat, että vähemmistöjen sensitiiviseen kuvaukseen kirjallisuudessa kiinnitetään entistä enemmän huomiota teosten markkinoinnin edistämiseksi ja kirjailijan sekä kustantamon imagon suojelemiseksi. Kuitenkin myös tämä perustelu kokemuslukemiselle kertoisi kiinnostavaa tarinaa nykypäivän kirjallisesta elämästä ja kirjallisuusmarkkinoilla vaikuttavista kirjallisuuskäsityksistä. Aihetta on joka tapauksessa syytä tutkia lisää.

6.2 Tutkimuksen rajoitukset

Tutkielmani merkittävä ja ilmeinen rajoitus on aineiston niukkuus eli analysoimieni haastattelujen pieni määrä, jolla on vaikutusta aineistoni edustavuuteen. Mikäli haastateltavia olisi ollut esimerkiksi kaksinkertainen määrä, on hyvin mahdollista, että aineistossani korostuvat teemat olisivat olleet toisenlaisia. Toisaalta tutkimani ammattikentän pienuuden takia suppea aineisto on perusteltu. Haastattelutilanteiden avoimuus – haastateltavien mielenkiinnon kohteet ja tärkeäksi kokemat asiat ohjasivat haastattelutilanteita kaikissa tapauksissa hieman erilaisiin suuntiin – ja toisaalta haastattelukysymysten ohjailevuus vaikuttavat tutkielmani tuloksiin. Kuitenkin, kun tutkitaan aihetta, josta tietoa on etukäteen vain vähän, on kysymysten tarkka kohdentaminen vaikeaa ja haastattelutilanteiden avoimuus tutkimuksen kannalta jopa edullista. Tutkittavilla on usein tutkittaviin aiheisiin sellaista näkökulmaa, joka tutkijalta puuttuu, ja näin on erityisesti tutkimani kaltaisten aiheiden kontekstissa, kun olennainen osa myös tutkittavaan aiheeseen liittyvästä taustatiedosta saadaan tutkimushaastatteluissa.

Tutkielmani teoreettinen kehys painottuu suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen lisäksi angloamerikkalaiseen teoriaan, enkä ole tämän työn puitteissa tutustunut esimerkiksi ruotsinkielisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimuksen rikkaisiin maisemiin käytännössä lainkaan. Tämä on selkeä puute teoriapohjassa, jonka tulen korjaamaan mahdollisessa aihetta

koskevassa jatkotutkimuksessa. Jätin pääosin tämän tutkielman ulkopuolelle myös kirjallisuuden kokemuslukijoiden käsitykset kirjallisuuden tekijyydestä, vaikka haastattelemani kokemuslukijat puhuivat aiheesta runsaasti ja aiheen tarkastelu olisi epäilemättä tarjonnut tutkiemiini kirjallisuuskäsityksiin lisäulottuvuuksia. Kirjailijan muuttuvasta roolista yhteiskunnassa on tehty Suomessa verrattain paljon tutkimusta, ja erityisesti Elina Armisen (2020) ja Elina Jokisen (2010) suomalaisen nykykirjallisuuden kirjailijakäsityksiä käsittelevät tutkimukset olisivat tarjonneet tekijyyden tarkastelulle eheän viitekehyksen. Esimerkiksi Jokisen ajatuksia jaetusta ja monipaikkaisesta tekijyydestä¹⁹ suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa voisi olla mielekästä hyödyntää myös kokemuslukemisen käytännön tarkasteluun.

Lisäksi kokemuslukemista kohtaan esitetty kritiikki jäi tutkielmassani vähälle huomiolle. Sivuutan mediassa esitetyt puheenvuorot käytännön sensuroivuudesta väittämällä, että huolella on usein kyse joko käytäntöä koskevan tiedon puutteesta – johon tutkielmani pyrkii osaltaan vastaamaan – tai poliittisesta tarkoitushakuisuudesta. Jotkin kriittiset äänet ovat kuitenkin nostaneet esiin myös toisenlaisia ongelmia. Kokemuslukeminen on usein vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tekemää prekaaria ja pienipalkkaista tai jopa ilmaista työtä, kuten myös tutkielmani näyttää. Tästä näkökulmasta katsottuna kokemuslukeminen saattaa lopulta – ainakin mikäli sitä aletaan hyödyntää laajemmassa mittakaavassa – toimia vain laastarina vuotavaan haavaan. Vaikka käytäntö saattaa parantaa kirjallisuuden vähemmistörepresentaatioita, on kirjallisuusala yhä huomattavan valkoinen ja muuten normatiivinen. Esimerkiksi mustia ja ruskeita henkilöihahmoja nähdään nuortenkirjallisuudessa vähän, mutta vielä vähemmän julkaistaan mustien ja ruskeiden kirjailijoiden itsensä kirjoittamaa nuortenkirjallisuutta. Kokemuslukemisen kritiikille on siis paikkansa – silloin, kun sitä ei esitetä epäkiinnostavista ja populistisista näkökulmista.

Näistä rajoituksista huolimatta tutkielmani tuottaa uutta tietoa kansainvälisestikin hyvin vähän tutkitusta aiheesta. Se on ensimmäinen Suomessa tehty tutkimus kokemuslukemisen tai sensitiivisyyden käytännöstä, ja tiedon lisäämisen ohella toivon sen myös synnyttävän uusia kysymyksiä. Tutkielmani viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkimuslöydöksistäni, jonka jälkeen esitän muutamia aiheeseen liittyviä jatkotutkimuksen paikkoja.

¹⁹ Elina Jokinen nojaa tutkimuksessaan Amy E. Robillardin ja Ron Fortunin toimittaman teoksen *Authorship Contested. Cultural Challenges to the Authentic, Autonomous Author* (2016) ajatukseen jaetusta ja monipaikkaisesta tekijyydestä.

7 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen esitellyt kokemuslukemisen käytäntöä suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa ja eritellet haastatteluaineistostani temaattisen analyysin avulla neljä nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitysten osa-aluetta tai ulottuvuutta. Tunnistin aineistostani kirjallisuuden poliittisuuteen, pedagogisuuteen, lukijan identiteetin rakentumiseen sekä kirjallisuuteen osana markkinoita liittyviä merkityksiä (ks. taulukko 2 sivulla 43). Näiden kirjallisuuskäsitysten osa-alueiden lisäksi kokemuslukijoilla on näkemyksiä nuortenkirjallisuuden estetiikasta ja etiikasta. Estetiikka ja etiikka eivät muodosta analyysissäni omia osa-alueitaan: koska haastattelemani kokemuslukijoiden nuortenkirjallisuuskäsityksissä kirjallisuuden esteettisten, eettisten ja muiden merkitysten välille ei muodostu selkeitä raja-aitoja, vaan nuortenkirjallisuuden esteettinen ja eettinen arvo ovat lähtemättömästi kytkeytyneet sekä toisiinsa että lajin muihin merkityksiin, niiden erottaminen omiksi teemoikseen ei ollut mielekäästä. Sen sijaan, kuten luvussa 6.1 ”Johtopäätökset” kuvaan, tämä merkityksenannon järjestelmien kytkeytyminen ja limittyminen toisiinsa on itsessään olennainen tutkimuslöydös. Vastaavanlaisia esteettis-eettisiä näkemyksiä on esitetty feministisen estetiikan, kriittisen feministisen rotuestetiikan ja lastenkirjallisuuden eettisen estetiikan piirissä.

Tutkimuslöydösteni perusteella olen esittänyt nuortenkirjallisuuden kokemuslukemisen olevan vähemmistöpoliittinen ja feministinen käytäntö. Sen lisäksi, että käytännön taustalla vaikuttavat esteettis-eettiset käsitykset ovat samankaltaisia kuin feministisessä estetiikassa, käytäntö kytkeytyy feministisiin keskusteluihin kokemustiedosta ja -asiantuntijuudesta. Haastattelemani kokemuslukijat ovat vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä ja kirjallisuuden asiantuntijoita, joilla on informoituja, kriittisiä – myös itsekriittisiä – ja perusteltuja näkemyksiä kirjallisuuden yhteiskunnallisista ja esteettisistä merkityksistä sekä halua käydä aiheesta keskustelua. He eivät ole sensuurinhimoisia puritanismin airueita vaan kirjallisuuden asiantuntijoita, jotka haluavat tehdä kirjallisuudesta parempaa ja maailmasta marginalisoituihin ryhmiin kuuluville nuorille paremman paikan.

Tämän tutkielman myötä minulle on selvää, että kokemuslukemisen käytäntöä on syytä tutkia lisää sekä nuortenkirjallisuuden kontekstissa että myös laajemmin, niin suomalaisessa kirjallisuudessa kuin muutenkin. Lisäksi tutkielmatyöskentely on vahvistanut näkemystäni siitä, että empiiristen menetelmien käyttö olisi nähtävä todellisena mahdollisuutena kirjallisuudentutkimuksessa jo opinnäytetyövaiheessa. Tämä tutkielma on tietojeni mukaan

ensimmäinen Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineeseen tehty empiirisiä metodeja hyödyntävä opinnäytetyö, ja oma kokemukseni metodien opiskelun parissa on osoittanut, että nykyistä monipuolisempi metodiopetus kannattaisi osana kirjallisuustieteiden perustutkinto-opetusta, jotta opiskelijoilla olisi paremmat valmiudet hyödyntää niitä opinnäytetöissä. Tällä hetkellä kynnys käsitellä kirjallisuudentutkimuksen kannalta kiinnostavia aiheita empiirisin menetelmin on korkea, koska menetelmät ovat alan opiskelijoille vieraita. Empiirisen tutkimuksen kentällä olisi kuitenkin tilaa kirjallisuustieteellisille kysymyksenasetteluille – ja kirjallisuudentutkimuksen kentällä niille vastauksille, joita empiiriset menetelmät voivat tarjota.

Suunnittelen itse jatkavani tämän tutkielman aiheista väitöstutkimuksen parissa. Tutkielman työstäminen on herättänyt minussa uusia kysymyksiä suomalaisessa kirjallisuusinstituutioissa vaikuttavista nuortenkirjallisuuskäsityksistä: niiden kytkeytymisestä yhtäältä suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kaikkea muuta kuin suoraviivaiseen lajihistoriaan ja postmodernina ilmiönä tunnetun nuorten aikuisten kirjallisuuden perintöön, toisaalta osaksi nykynuortenkirjallisuuden julkaisemisen olosuhteita. Kirjailija ei ole ainoa ihminen, joka teoksen syntyyn nykypäivänä vaikuttaa, vaan teokset muodostuvat erilaisten, muun muassa pedagogisten, poliittisten ja markkinoiden asettamien odotusten ja vaatimusten paineessa. Siksi uskon, että esimerkiksi nuortenkirjailijoita ja nuortenkirjallisuuden kustannustoimittajia haastatteleamalla on mahdollista saada arvokasta tietoa nuortenkirjallisuuden lajin nykyisyydestä suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa: niistä ideologioista ja materiaalisista olosuhteista, jotka vaikuttavat siihen, mitä kotimainen nuortenkirjallisuus 2020-luvulla on, sekä siihen, mitä sen ajatellaan voivan tulevaisuudessa olla.

Lähteet

- Ahola, Suvi (19.3.2023). Kokemuslukeminen tuli kirjallisuuteen. *Helsingin Sanomat*. Haettu 7.12.2023 osoitteesta <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009446287.html>
- Albert, Jan & Strasen, Sven 2020: Empirical Literary Studies: An Introduction. In *Anglistik*. Volume 31, Issue 1 (2020). 5–14.
- Alsup, Janet 2010: Introduction: Identification, Actualization, or Education: Why Read YAL? In *Young Adult Literature and Adolescent Identity across Cultures and Classrooms. Context for the Literary Lives of Teens*. Edited by Janet Alsup. New York and London: Routledge. 1–16.
- Arminen, Elina; Logrén, Anna & Sevänen, Erkki 2020: Johdanto: Kirjallisen elämän muodonmuutos. Teoksessa *Kirjallisuus markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*. Toim. Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen. Tampere: Vastapaino. 13–45.
- Arminen, Elina 2020: Tunnustuksia ja somehulinaa: Blogit kirjailijoiden ammatillisen itsemäärittelyn paikkana. Teoksessa *Kirjallisuus markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa*. Toim. Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen. Tampere: Vastapaino. 83–113.
- Bean, Thomas W. & Moni, Karen 2015: Developing students' critical literacy: Exploring identity construction in young adult fiction. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 46 (8). 638–648.
- Bishop, Rudine Sims 1990: Mirrors, windows, and sliding glass doors. *Perspectives: Choosing and Using Books for the Classroom*, 6 (3).
- Bold, Melanie Ramdarshan 2019: *Inclusive Young Adult Literature*. Authors of Colour in the United Kingdom. London: Palgrave MacMillan.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria 2006: Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77–101.
- Cai, Mingshui 2002: *Multicultural Literature for Children and Young Adults. Reflections on Critical Issues*. Contributions to the Study of World Literature, Number 116. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Code, Lorraine 1991: *What Can She Know? Feminist Theory and the Construction of Knowledge*. New York: Cornell University Press.
- Collins, Patricia Hill 2008: *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*. New York: Routledge.

- Cooper, Brittney 2016: Intersectionality. In *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. Eds. Disch, Lisa & Hawkesworth, Mary. Oxford University Press: New York. 385-406.
- Curry, Alice 2013: *Environmental Crisis in Young Adult Fiction. A Poetics of Earth*. Approaches to Children's Literature. London: Palgrave MacMillan.
- Eagleton, Terry 1983/1997: *Kirjallisuusteoria. Johdanto*. Tampere: Vastapaino.
- Eaton, Anne 2009: Feminist standpoint aesthetics. In *A Companion to Aesthetics*. Eds. Davies, K. et al. New York: John Wiley & sons. 272–275.
- Eaton, Anne 2019: Feminist Aesthetics. In *The Oxford Handbook of Feminist Philosophy*. Eds. Asta and Him Hall. New York: Oxford University Press. 295–311.
- Felski, Rita 2008: *Uses of Literature*. Oxford: Blackwell.
- Grant, Judith 2016: Experience. In *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. Eds. Lisa Disch & Mary Hawkesworth. Oxford University Press: New York. 227-246.
- Guest, Greg; MacQueen, Kathleen M. & Namey, Emily E. 2012: *Applied Thematic Analysis*. SAGE Publishing: Thousand Oaks.
- Hall, Stuart 1992: *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Harding, Sandra 1992: Rethinking Standpoint Epistemology: What is "Strong Objectivity?". *The Centennial Review*, vol. 36, no. 4 (1992). 437–470.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2013: Lasten- ja nuortenkirjallisuus kyseenalaistaa ja ottaa kantaa. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 1: lajeja, poetiikkaa*. Toim. Mika Hallila et al. Helsinki: SKS. 247–269.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi & Rättyä, Kaisu 2003: Esipuhe. Teoksessa *Nuori kirjan peilissä – nuortenromaani 2000-luvun taitteessa*. Toim. Päivi Heikkilä-Halttunen & Kaisu Rättyä. Helsinki: Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti. 5–12.
- Helle, Anna 2009: *Jäljet sanoissa: jälkistrukturalistisen kirjallisuuskäsityksen tulo 1980-luvun Suomeen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hughes-Hassel, Sandra 2013: Multicultural Young Adult Literature as a Form of Counter-Storytelling. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, Vol. 83, No. 3 (July 2013), 212-228.
- Hunt, Peter 1984: Childist criticism: The subculture of the child, the book and the critic. *Signal - Approaches to Children's Books*, 43, 42–59.

- Intemann, Kristen 2016: Feminist Standpoint. In *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. Eds. Disch, Lisa & Hawkesworth, Mary. Oxford University Press: New York. 261–282.
- Jyväskylän yliopisto 2023: Anonymisointi ja pseudonymisointi. Haettu 7.12.2023 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/kirjasto/tutkimusaineistojenhallinta/henkilotiedot/anonymisointijapseudonymisointi>
- Jokinen, Elina 2010: Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituhannen vaihteen Suomessa. Helsinki: Avain.
- Juopperi, Silja 2018: Lukemisen merkitys ja muutos lukukokemuskertomuksissa. *Kasvatus & Aika*, 12 (2), 62–76.
- Karttunen, Laura 2022: Kirjallisuuden ja sen tutkimuksen välineellisyys. Deweyn filosofia soveltavan kirjallisuustieteen perustana. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 19 (2), 62–79.
- Keskinen, Mikko 2001. Teksti ja konteksti. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko ja Tiina Käkelä-Puumala. Helsinki: SKS. 91–116.
- Koivuranta, Riitta (27.3.2023). Agatha Christien dekkariklassikoista poistettiin loukkaavana pidettyä kieltä. *Helsingin Sanomat*. Haettu 7.12.2023 osoitteesta <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009479459.html>
- Kokemuslukijapalvelu. Sateenkaarikynä ry:n verkkosivu. Haettu 7.12.2023 osoitteesta <https://sateenkaarikyna.eu/kokemuslukijapalvelu/>
- Kokkola, Lydia & Van den Bossche, Sara 2020: Diversifying Understandings of Diversity: Possible Routes for Nordic Children’s Literature. *Barnboken*, 43.
- Kuiken, Donald & Jacobs, Arthur M. 2021: *Handbook of Empirical Literary Studies*. Eds. Kuiken, Donald & Jacobs, Arthur M. In the series De Gruyter Reference. De Gruyter: Berlin.
- Kuosmanen, Lauri; Rissanen, Päivi & Kurki, Marjo 2013: Kokemusasiantuntijuus mielenterveys ja päihdepalveluissa. *Terveys- ja sosiaalialan johtamisen aikakauslehti Premissi 1*, 26–30.
- Lahtinen, Toni & Löytty, Olli 2022: Kirjallisuus ilmastonmuutoksen aikakautena. Näkökulmia empiiriseen ekokritiikkiin. *Joutsen / Svanen. Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja*. Nro 2022 (2022), 12–30.
- Lappalainen, Päivi 1993: *Elämä ja teokset: Lauri Viljasen kirjallisuuskäsityksen ääriviivoja*. SKS:n toimituksia 584. Helsinki: SKS.

- Launis, Kati 2005: *Kerrotut naiset - Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Helsinki: SKS.
- Lawrence, E. E. 2020: Is Sensitivity Reading a Form of Censorship? *Journal of Information Ethics*, vol. 29, iss. 1, (Spring 2020): 30–44.
- Lyytikäinen, Pirjo 1995: Kirjallisuuskäsitys kirjallisuushistorian käsitteenä Michel Foucault'n arkeologian valossa. Teoksessa *Ajan taitteita. Kirjallisuuskäsitys ja periodien murros suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toim. Juhani Sipilä. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 4. 11–23.
- McCallum, Robyn 1999: *Ideologies of Identity in Adolescent Fiction: The Dialogic Construction of Subjectivity*. London and New York: Routledge.
- Meretoja, Hanna 2018: Kertomusten eettinen potentiaali ja vaarat: kuusi mittapuuta. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2018 (1): 6–25.
- Meriluoto, Taina 2018: *Making Experts by-experience. Governmental Ethnography of Participatory Initiatives in Finnish Social Welfare Organisations*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Metsämuuronen, Jari 2005: *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gummerus.
- Mills, Claudia 2014/2016: *Ethics and Children's Literature*. New York: Routledge
- Moi, Toril 1985/1990: *Sukupuoli, teksti, valta: feministinen kirjallisuusteoria*. Tampere: Vastapaino.
- Nikolajeva, Maria 2010: *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*. London: Routledge.
- Nikolajeva, Maria & Hilton, Mary 2012: Introduction: Time of Turmoil. In *Contemporary Adolescent Literature and Culture: The Emergent Adult*. Eds. Maria Nikolajeva & Mary Hilton. London: Routledge. 1–16.
- Paasonen, Susanna 2010: Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuula Juvonen, Leena-Maija Rossi & Tuija Saresma. Tampere: Vastapaino. 39–49.
- Pihlanto, Pekka (24.3.2023). Kokemuslukeminen ja sananvapaus – on kyse sensuurista. *Uusi Suomi*. Haettu 7.12.2023 osoitteesta <https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/lokari/kokemuslukeminen-ja-sananvapaus-on-kyse-sensuurista/>

- Riihinen, Eleonoora (27.2.2023). James Bond -kirjoja julkaistaan uudelleen: Racistisia ja loukkaavaksi koettuja kohtia on muokattu” *Helsingin Sanomat*. Haettu 7.12.2023 osoitteesta <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009420046.html>
- Rissanen, Päivi 2013: Mitä on kokemusasiantuntijuus? Julkaisussa *Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 39/2023. Kirjoittanut Hanna Falk, Marjo Kurki, Päivi Rissanen, Sini Kankaanpää, Niina Sinkkonen. Tampere: Suomen yliopistopaino. 14–19.
- Rissanen, Päivi 2015: *Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Roelofs, Monique 2017: Race-ing Aesthetic Theory. In *The Routledge Companion to the Philosophy of Race*. London: Routledge. 367–379.
- Rossi, Leena-Maija 2015: *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Scott, Joan 1991: The Evidence of Experience. *Critical Inquiry*, vol. 17, no. 4. 191–212.
- Silveira, Rosa Maria Hessel; Zago, Luiz Felipe & Ripoll, Daniela 2021: Self-Help and Coming Out: LGBTQ+ Themes in Contemporary Brazilian Young Adult Literature. In *International LGBTQ+ Literature for Children and Young Adults*. Eds. B. J. Epstein & Elizabeth L. Chapman. London: Anthem Press. 225–250.
- Steinby, Liisa 2013: Kirjallisuus ja kirjallisuudentutkimus. Teoksessa *Johdatus kirjallisuusanalyysiin. Toim.* Aino Mäkikalli & Liisa Steinby. Helsinki: SKS. 15–58.
- Talley, Lee A. 2011: Young Adult. In *Keywords for Children’s Literature*. Eds. Philip Nel & Lissa Paul. New York: NYU Press. 228–233.
- Taylor, Paul C. 2019: Foreword: Toward a Critical Race Aesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, vol. 77, iss 4, (October 2019): 361–362.
- Thomas, Ebony Elizabeth 2019: *The Dark Fantastic: Race and the Imagination from Harry Potter to the Hunger Games*. New York: NYU Press.
- Thurman, Deborah 2021: *The Sensitivity Readers: Managing Affect in Post-Civil Rights Era Literary Institutions*. Arts & Sciences Electronic Theses and Dissertations. 2466.
- Trites, Roberta Seelinger 2000: *Disturbing the Universe. Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa: University of Iowa Press.
- Trites, Roberta Seelinger 2018: *Twenty-First-Century Feminisms in Children’s and Adolescent Literature*. Jackson: Mississippi UP.

- Virtanen, Lyyra 2023: Blogi: Kokemuslukija ei rajoita sananvapautta. Haettu 7.12.2023
osoitteesta <https://sateenkaarikyna.eu/blogi-kokemuslukija-ei-rajoita-sananvapautta/>
- Voipio, Myry 2022: Minuuden kirjallisia rakennuspalikoita: nuortenkirjallisuuden kehityksestä, piirteistä ja tutkimuksesta. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti.
- Voronka, Jijian 2016: The Politics of 'people with lived experience'. *Experimental Authority and the Risks of Strategic Essentialism. Philosophy, Psychiatry, and Psychology*, 23 (3). 189–201.
- Yampbell, Cat 2015: Judging a book by its cover: Publishing trends in young adult literature. *The Lion and the Unicorn*, 29 (3). 348–372.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

Hei!

Teen pro gradu –tutkielmaa Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineeseen. Etsin haastateltavaksi Suomessa nuortenkirjallisuuden kokemuslukijana tai sensitiivisyyslukijana toimineita henkilöitä.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kokemuslukemisen käytäntöä nuortenkirjallisuuden yhteydessä, sekä niitä kirjallisuutta koskevia käsityksiä, joista käsin kokemuslukijat työtään tekevät. Kokemuslukemisesta tai sensitiivisyyslukemisesta Suomen kontekstissa ei ole aiempaa tutkimusta.

Etsin haastateltavaksi Suomessa nuortenkirjallisuuden kokemuslukijana/sensitiivisyyslukijana toimineita henkilöitä. Haastattelukieli on suomi, mutta kokemusluetun kirjallisuuden kieli voi olla mikä tahansa. Haastattelu kestää noin 30–60 minuuttia. Pyrin toteuttamaan yksilohaastattelut kasvotusten haastateltaville sopivilla paikkakunnilla touko-kesäkuun 2023 aikana. Aikataulusta on mahdollista joustaa tarvittaessa.

Tutkimushaastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, eikä osallistumisesta makseta palkkiota. Tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja haastattelut anonymisoidaan niin, etteivät osallistujat ole tunnistettavissa. Haastattelut nauhoitetaan, mutta nauhoitteet hävitetään tutkielman valmistuttua.

Tutkimukseen etsitään 5–8 haastateltavaa. Jos olet kiinnostunut osallistumaan haastatteluun, ilmoittaudu sähköpostitse osoitteeseen [REDACTED] viimeistään 1.4.2023.

Olen kiinnostunut myös muunlaisista yhteydenotoista. Mikäli sinulla on tietoa kokemuslukemisen hyödyntämisestä kustannustoiminnassa esimerkiksi kustantamon edustajana, ja olisit valmis keskustelemaan aiheesta, tavoitat minut sähköpostitse tai puhelinnumerosta [REDACTED]

Pro gradu -tutkielmani ohjaavat Viola Capkova ja Eevastiina Kinnunen.

Ystävällisesti
Ennaliina Leiwo

[REDACTED]

Liite 2. Haastattelukysymykset

1. Käytätkö puheena olevasta käytännöstä ilmaisua “kokemuslukeminen” vai jotain muuta?
Oletko pohtinut, että miksi juuri tätä?
2. Haluaisitko määritellä kokemuslukemisen minulle jotenkin ja kertoa tästä käytännöstä?
Haluatko kertoa, mikä taustasi, koulutuksesi tai esim. ammattisi on, jos se tuntuu olennaiselta kokemuslukemisen kannalta?
Millä kielellä kirjoitettua kirjallisuutta olet lukenut ja mistä näkökulmista?
3. Kauanko ja paljonko olet kokemuslukenut kirjallisuutta?
mahdollinen jatkokysymys: Miten olet päätenyt kokemuslukemaan kirjallisuutta?
4. Minkä kirjallisuudenlajien teoksia ja minkä ikäisille olet lukenut?
5. Millaisia kokemuslukemisen prosessit ovat käytännössä olleet?
mahdollinen jatkokysymys: Kuinka pitkä prosessi on ollut, oletko lukenut tekstin kerran vai useammin ja antanut palautteen kirjallisena vai keskustellen?
6. Miksi kokemusluet kirjallisuutta?
7. Miksi kokemusluet juuri nuortenkirjallisuutta?
mahdollinen jatkokysymys: Miksi ajattelet, että nuortenkirjallisuutta kokemusluetaan?
mahdollinen jatkokysymys: Miten ajattelet, että nuortenkirjallisuuden kokemuslukeminen poikkeaa muiden genrejen kokemuslukemisesta?
8. Millaisiin asioihin kiinnität huomiota, kun luet tekstejä kokemuslukijana?
Onko joku sellainen alue, jonka olet tietoisesti jättänyt kommentoinnin ulkopuolelle?
mahdollinen jatkokysymys: Millaista vaikutusta käytännöllä on teksteihin/kirjallisuuteen laajemmin?
9. Mitkä ovat niitä kokemuksia tai kokemuspositioita, joita kokemusluetaan?
Miten määritellään kuka saa kokemuslukea mitäkin kokemusta?
10. Millainen on hyvä nuortenkirja?
mahdollinen jatkokysymys: Voitko kertoa tarkemmin? Mitä kirjaa olet esim. pitänyt hyvänä ja miksi?
11. Millainen on hyvä henkilöhahmo?
Millainen on hyvä vähemmistöön kuuluva henkilöhahmo?
12. Mikä olisi teoksen sanastossa sellainen elementti, johon puuttuisit?

13. Miksi kokemuslukemista tarvitaan?
14. Jos ajatus kokemuslukemisen käytännön taustalla on, että kokemuslukeminen parantaa kirjallisuutta, millä tavoin se voi niin tehdä?
15. Mikä kirjallisuuden merkitys nykymaailmassa nähdäksesi on?
Entä nuortenkirjallisuuden?
16. Onko nuortenkirjallisuudella joitain erityisiä merkityksiä tai tarkoituksia?
Miten kokemuslukeminen palvelee näitä erityisiä merkityksiä tai tarkoituksia?
17. Onko jotain muuta, mitä haluaisit käytännöstä kertoa?
Oletko esimerkiksi seurannut tällä hetkellä mediassa käytyjä keskusteluja aiheesta?
Haluatko kommentoida niitä jotenkin?

Liite 3. Tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset Suomessa

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan nuortenkirjallisuuden kokemuslukemisen tai sensitiivisyyslukemisen käytäntöä Suomessa.

Sinua pyydetään osallistumaan tähän tutkimukseen, koska olet toiminut nuortenkirjallisuuden kokemuslukijana tai sensitiivisyyslukijana Suomessa ja olet ilmaissut kiinnostuksesi osallistua tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuu 4–8 henkilöä.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää tutkimuksen tai peruuttaa antamasi suostumuksen osallistua tutkimukseen milloin tahansa. Voit keskeyttää tutkimuksen ja peruuttaa suostumuksen sähköpostiviestillä tutkimuksen tekijälle.

Keskeyttäessäsi tutkimukseen osallistumisesi tai peruuttaessasi antamasi suostumuksen, sinusta siihen mennessä kerättyjä ei käytetä osana tutkimusaineistoa.

Tutkimuksen toteuttaja ja rahoittaja

Tämän tutkimuksen toteuttaa kotimaisen kirjallisuuden maisteriopiskelija Ennaliina Leiwo Turun yliopistossa. Tutkimus ei saa rahoitusta. Tutkimuksen tekijälle on kuitenkin myönnetty stipendi Valto Takalan rahastosta maisteriopintojen loppuun saattamiseksi.

Tutkimuksen kulku

Tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa osallistumista noin tunnin mittaiseen yksilöhaastatteluun, joka äänitetään. Haastattelijana toimii tutkimuksen tekijä. Haastattelu toteutetaan haastateltavalle sopivalla paikkakunnalla keväällä tai kesällä 2023. Tutkimushaastattelussa kysytään noin 14 kysymystä liittyen kokemuslukemisen käytäntöihin.

Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat hyödyt ja haitat

Tutkimukseen osallistumisesta ei ole tutkittavalle itselleen suoraa hyötyä. Tutkimus tuottaa kuitenkin tietoa nuortenkirjallisuuden kokemuskokemisen tai sensitiivisyyslukemisen käytännöstä Suomen kirjallisuusinstituutioissa, ja siten on edullinen tehtävässä toimiville ihmisille. Tutkimus on tärkeä, sillä aiheesta ei ole aiempaa tutkimusta.

Tutkimuksesta maksettavat korvaukset

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Henkilötietojen käsittely

Tutkimuksessa saadut tiedot ovat luottamuksellisia. Tutkimuksessa kerättäviä henkilötietoja käsitellään tietosuoja-asetuksen mukaisesti (ks. tietosuojaseloste).

Ainoa henkilötieto, joka kerätään suoraan, on nimi ja allekirjoitus suostumusasiakirjaan, jonka haastateltavat allekirjoittavat paperisena. Muita taustatietoja ei kysytä erikseen, mutta ne saattavat ilmetä haastatteluvastauksissa.

Tutkittavia ei voida tunnistaa tutkimuksen tuloksista tai julkaisuista. Haastateltaville lähetetään pro gradu -tutkielman esitarkastusversiovaiheessa tutkimuksen heitä koskevat osuudet luettavaksi ennen tutkimuksen julkaisemista, jolloin he voivat myös huomauttaa ja pyytää poistettavaksi jotain sellaista kohtaa, josta he ajattelevat tulevaisuudessa mahdollisesti tunnistetuiksi.

Tutkimusaineiston säilyttäminen ja tutkimustulosten raportointi

Tutkimuksessa kerätyt aineistot ovat sähköisiä, ja niitä säilytetään yliopiston osoittamassa [REDACTED] salasanan takana. Tutkimuksen tekijä litteroi haastattelunauhoitteet itse ja nauhoitteet hävitetään litteroinnin jälkeen. Suostumuslomakkeita, joissa on nimi, säilytetään erillään tutkimusaineistoista. Aineistossa haastatteluihin viitataan numeroilla ja haastateltaviin pseudonyymeilla.

Tutkimusaineiston säilytysaika on viisi vuotta pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen. Tutkimusaineisto säilytetään noin vuoden 2028 loppuun asti, jonka jälkeen aineisto tuhoetaan. Poikkeuksena tähän on, mikäli haastateltava suostuu aineiston säilyttämiseen mahdollista jatkotutkimusta ajatellen. Mahdollista jatkotutkimusta on tässä

tapauksessa vain tutkimuksen tekijän eli Ennaliina Leiwon mahdollinen väitöskirja. Tällöin aineistoa säilytettäisiin 5 vuotta väitöskirjatutkimuksen jälkeen, joten arvioitu aineiston säilytysaika olisi noin vuoteen 2035 asti. Osallistuja voi suostua osallistumaan vain pro gradu -tutkielmaan tai sekä pro gradu -tutkielmaan että mahdolliseen väitöskirjatutkimukseen.

Pro gradu -tutkielman valmistuttua osallistujille lähetään heidän halutessaan linkki, josta valmiin työn pääsee lukemaan. Tutkimustuloksia voidaan raportoida lisäksi tieteellisissä julkaisuissa sekä pro gradu -tutkielmaan liittyvissä konferenssi- ja seminaariesityksissä.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Sinulla on mahdollisuus kysyä tutkimukseen liittyviä lisätietoja. Ota yhteyttä ensisijaisesti työn tekijään: XXXXXXXXXX

Liite 4. Suostumus tutkimukseen

Suostumus osallistua tieteelliseen tutkimukseen

Nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitykset Suomessa

Turun yliopisto, Ennaliina Leiwo

Minua on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen.

Olen lukenut ja ymmärtänyt saamani tiedotteen tutkimuksesta ja tietosuojaselosteen. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin milloin tahansa syytä kertomatta keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen tai peruuttaa antamani suostumuksen ilman kielteisiä seurauksia. Minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen saakka kerättyjä tietoja ei käytetä osana tutkimusaineistoa.

Kyllä Ei

Olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää tutkijoille tarkentavia kysymyksiä. Allekirjoituksellani osoitan suostumukseni tutkimukseen osallistumiseen.

Kyllä Ei

Suostun siihen, että haastatteluni voidaan äänittää. Haastattelujen jälkeen haastattelut litteroidaan ja äänitteet tuhotaan. Äänitettä ei käytetä tutkimustuloksissa tai julkaisuissa, vaan niissä käytetään sitaatteja litteroiduista haastatteluista.

Kyllä Ei

Suosittun siihen, että haastattelustani kerättyä aineistoa käytetään pro gradu -tutkielmassa ja siitä tehtävissä esitelmissä ja julkaisuissa.

Kyllä Ei

Suostun siihen, että haastattelustani kerättyä aineistoa käytetään mahdollisessa jatkotutkimuksessa. Mahdollista jatkotutkimusta on tässä tapauksessa vain tutkimuksen tekijän eli Ennaliina Leiwon mahdollinen väitöskirja. Tällöin aineistoa säilytettäisiin 5 vuotta väitöskirjatutkimuksen jälkeen, joten arvioitu aineiston säilytysaika olisi noin vuoteen 2035 asti.

Kyllä Ei

Suostun siihen, että minuun voi ottaa yhteyttä mahdollista jatkotutkimusta ajatellen.

Kyllä Ei

Haluan saada tutkielman esitarkastusversion luettavaksi ennen tutkielman julkaisua.

Kyllä Ei

Haluan, että minulle lähetetään linkki valmiiseen tutkimukseen sen valmistuttua.

Kyllä Ei

Vahvistus

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus, nimenselvennys ja päivämäärä

päivämäärä

allekirjoitus

nimenselvennys

Tutkimukseen osallistuvan sähköpostiosoite ja puhelinnumero yhteydenottoa varten

sähköpostiosoite

puhelinnumero

Yhteystiedot

Ennaliina Leiwo

Liite 5. Tietosuojaseloste

Päivämäärä: 20.6.2023

Tiedote tutkittaville koskien projektia “Nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjallisuuskäsitkset Suomessa”

Olet ottamassa osaa Turun yliopistossa järjestettävään tieteelliseen tutkimukseen. Tämä tietosuo-
jaseloste kuvaa sitä, miten henkilötietojasi tullaan käsittelemään tutkimuksessa.

1. Rekisterinpitäjä

Tutkija: Ennaliina Leiwo

Yhteyshenkilö projektia koskevissa asioissa:

Nimi: Ennaliina Leiwo

Osoite: ██████████

Puh.: ██████████

E-mail: ██████████

2. Kuvaus tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä

Tutkimus on Ennaliina Leiwon pro gradu -tutkielma nuortenkirjallisuuden kokemuslukijoiden kirjalli-
suuskäsityksistä.

Tutkimus on empiiristä kirjallisuudentutkimusta, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa nuortenkirjalli-
suuden kokemuslukemisen tai sensitiivisyyslukemisen käytännöstä Suomessa, sekä kokemusluke-
misen käytännön taustalla vaikuttavista kirjallisuuskäsityksistä. Tutkimus toteutetaan haastattelutut-
kimuksena.

Ainoat henkilötiedot, jotka kerätään suoraan, ovat nimi, allekirjoitus, sekä valinnaisena sähköposti ja
puhelinnumero suostumusasiakirjaan, jonka haastateltavat allekirjoittavat paperisena. Muita tausta-
tietoja ei kysytäkseen, mutta ne saattavat ilmetä haastatteluvastauksissa. Haastateltavat pseu-
donymisoidaan aineiston litterointivaiheessa, ja kaikki seikat, joista haastateltavan voisi tunnistaa,
kuten kotipaikkakunta tai kokemusluettujen teosten nimet, poistetaan aineistosta, mikäli haastatel-
tava sellaisia mainitsee.

Haastateltaville lähetetään pro gradu -tutkielman esitarkastusversiovaiheessa heitä koskevat osuu-
det luettavaksi ennen tutkimuksen julkaisemista, jolloin he voivat myös huomauttaa ja pyytää pois-
tettavaksi jotain sellaista kohtaa, josta he ajattelevat tulevansa mahdollisesti tunnistetuiksi.

3. Tutkimusryhmän vastuullinen yhteyshenkilö

Nimi: Ennaliina Leiwo

Osoite: ██████████

Puh.: ██████████

E-mail: ██████████

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Turun yliopiston tietosuojavastaava ei ole käytettävissä tutkimuksessa.

5. Henkilöt, jotka osallistuvat henkilötietojen käsittelyyn

Henkilötietoja käsittelee tutkimuksen tekijä Ennaliina Leiwo. Lisäksi henkilötietoihin on tutkimuspro-
sessin aikana pääsy pro gradu -työn ohjaajilla Viola Parente-Capkovalla ja Eevastiina Kinnusella.

6. Tutkimuksen nimi sekä tutkimuksen kesto

Päivämäärä: 20.6.2023

Tutkimuksen nimi: Nuortenkirjallisuuden kokemuskäyttäjien kirjallisuuskäsitykset Suomessa

Tutkimuksen arvioitu kesto on vuosi 2023. Mikäli tekijä jatkaa samasta aiheesta väitöskirjaa, on väitöskirjatutkimuksen arvioitu ajallinen kesto 2024–2030.

Henkilötietojen käsittelyn ajallinen kesto on sama kuin tutkimusaineiston säilytysaika. Tutkimusaineiston säilytysaika on viisi vuotta pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen. Tutkimusaineisto säilytetään noin vuoden 2018 loppuun asti, jonka jälkeen aineisto tuhoetaan. Poikkeuksena tähän on, mikäli haastateltava suostuu aineiston säilyttämiseen mahdollista jatkotutkimusta ajatellen. Mahdollista jatkotutkimusta on tässä tapauksessa vain tutkimuksen tekijän eli Ennaliina Leiwon mahdollinen väitöskirja. Tällöin aineistoa säilytettäisiin 5 vuotta väitöskirjatutkimuksen jälkeen, joten arvioitu aineiston säilytysaika olisi noin vuoteen 2035 asti. Osallistuja voi suostua osallistumaan vain pro gradu -tutkielmaan tai sekä pro gradu -tutkielmaan että mahdolliseen väitöskirjatutkimukseen.

7. Henkilötietojen lainmukainen käsittelyperuste

Henkilötietoja käsitellään seuraavan, tietosuoja-asetuksen 6(1) artiklassa mainitun, käsittelyperusteen nojalla:

- rekisteröidyn suostumus;
- käsittely on tarpeen sopimuksen täytäntöön panemiseksi;
- rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen;
- käsittely on tarpeen rekisteröidyn elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
- käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi:
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastollisia tarkoituksia varten;
 - tieteellisten aineistojen tai kulttuuriperinnöllisten materiaalien arkistointia varten;
- rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettu etu.

8. Tutkimusmateriaaliin sisältyvät henkilötiedot sekä suojatoimenpiteet

Henkilötietojasi käsitellään tiedotteessa kuvattua tutkimustarkoitusta varten. Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja suostumusasiakirjaan: nimi, allekirjoitus, sekä valinnaisena sähköpostiosoite ja puhelinnumero.

Ainoat henkilötiedot, jotka kerätään suoraan, ovat nimi, allekirjoitus, sekä valinnaisena sähköposti ja puhelinnumero suostumusasiakirjaan, jonka haastateltavat allekirjoittavat paperisena. Muita taustatietoja ei kysytäkseen, mutta ne saattavat ilmetä haastatteluvastauksissa.

Tutkimuksessa kerätyt aineistot ovat (suostumusasiakirjaa lukuunottamatta) sähköisiä, ja niitä säilytetään [REDACTED] salasanan takana. Litteroin haastattelunauhoitteet itse, ja nauhoitteet hävitetään litteroinnin jälkeen. Suostumuslomakkeita, joissa on nimi ja sähköpostiosoite, säilytetään erillään tutkimusaineistoista, tekijän kotona lukitussa kaapissa.

Aineistossa haastatteluihin viitataan numeroilla ja haastateltaviin pseudonyymeilla. Haastateltavat saavat tutkimuksen luettavaksi esitarkastusvaiheessa. Mikäli tutkimuksessa esiintyy jotain henkilöllisyyden kannalta paljastavaa, se poistetaan.

9. Erityiset henkilötietoryhmät (arkaluontoiset henkilötietoryhmät)

Päivämäärä: 20.6.2023

Haastatteluissa tai suostumusasiakirjassa ei kysytä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja (esim. terveystiedot, etninen tausta, seksuaalinen suuntautuminen), mutta haastateltavat saattavat nostaa aiheita esiin haastatteluissa. Tietoja hyödynnetään tutkimuksessa vain, jos voidaan uskottavasti arvioida, ettei se uhkaa haastateltavien tunnistamattomuutta.

Erityisiä henkilötietoryhmiä käsitellään seuraavan, tietosuoja-asetuksen artiklaan 9(2) perustuvan, käsittelyperusteen nojalla:

- rekisteröidyn suostumus;
- käsittely on tarpeen rekisteröidyn elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
- käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi:
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastollisia tarkoituksia varten;
 - tieteellisten aineistojen tai kulttuurisperinnöllisten materiaalien arkistointia varten;

10. Henkilötietojen keräämisen lähteet

Ainoat henkilötiedot, jotka kerätään suoraan, ovat nimi, allekirjoitus, sekä valinnaisena sähköposti ja puhelinnumero suostumusasiakirjaan, jonka haastateltavat allekirjoittavat paperisena. Muita taustatietoja ei kysytä erikseen, mutta ne saattavat ilmetä haastatteluvastauksissa.

11. Henkilötietojen siirtäminen ja jakaminen kolmansille osapuolille

Henkilötietoja ei siirretä Turun yliopiston/tutkimusryhmän ulkopuolelle.

12. Henkilötietojen siirtäminen EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Henkilötietoja ei siirretä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

13. Automaattinen päätöksenteko ja noudatettavat suojatoimet

Automaattista päätöksentekoa ei toteuteta käsiteltäviin henkilötietoihin.

Henkilötietoihin sovelletaan seuraavia suojatoimia:

- Aineisto on salassa pidettävää.
- Kirjalliseen materiaaliin sovellettavat suojatoimet:
 - Aineisto pseudonymisoidaan
 - Aineisto säilytetään erillään suostumuslomakkeista
 - Aineisto säilytetään [REDACTED] salasanan takana
 - Paperinen aineisto säilytetään lukitussa kaapissa
- IT-järjestelmissä toteutettava henkilötietojen käsittely:
 - Henkilötiedot säilytetään [REDACTED] salasanan takana

Suorien tunnistetietojen käsittely:

- Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa.

14. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimusaineisto tuhotaan säilytysajan päätyttyä.

Päivämäärä: 20.6.2023

Tutkimusaineisto tallennetaan [REDACTED] vuoteen 2028 tai 2035 asti (ks. kohta 6).

15. Oikeutesi rekisteröitynä sekä näihin tehtävät poikkeamat

Rekisteröidyllä on oikeus:

- Oikeus saada pääsy tietoihin (Artikla 15)
- Oikeus tietojen oikaisemiseen (Artikla 16)
- Oikeus tietojen poistamiseen (Artikla 17)
- Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (Artikla 18)
- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä (Artikla 20)
- Vastustamisoikeus (Artikla 21)

Rekisteröidyn oikeuksiin tehtävät poikkeamat:

Rekisteröidyn oikeuksiin voidaan toteuttaa poikkeamia harkinnanvaraisesti, mikäli oikeuksien toteutumisesta aiheutuisi koko tutkimuksen epäonnistuminen. Mikäli oikeuksien noudattamisesta ei ole haittaa tutkimuksen toteutumiselle, noudatetaan oikeuksia täysimääräisesti.

Oikeus valituksen tekemiseen

Sinulla on oikeus tehdä valitus tietosuojavaltuutetulle, jos koet, että henkilötietojasi on käsitelty soveltuvan tietosuojalainsäädännön vastaisesti.

Tietosuojavaltuutetun yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto
Käyntiosoite: Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki
Postiosoite: PL 800, 00531 Helsinki
Puhelinvaihe: 029 566 6700
Sähköposti (kirjaamo): tietosuoja(at)om.fi